

MIRADES. L'EDUCACIÓ COM A FUTUR

Edició a cura de: **Ignasi Roviró i Alemany, Carme Codina i Contijoch**
Traducció de la introducció a cura de: **Joe Crozier**

Maquetació i impressió: jaumira★vilaró

Impressió: MATER Impressors

Copyright dels textos els respectius autors

Febrer 2023

ISBN: 978-84-09-48024-1

Dipòsit legal: B-3343-2323

Publicacions del Col·legi Sant Miquel dels Sants
Carrer Jaume I el Conqueridor, 11. 08500 Vic. 93 886 12 44
Ronda Camprodon, 2. 08500 Vic. 93 886 05 95

stm@santmiqueldelssants.cat

www.santmiqueldelssants.cat

STM Col·legi
Sant Miquel
dels Sants

**la meva
escola
fa 160 anys!**

MIRADES. L'EDUCACIÓ COM A FUTUR

Retrospectives, sinceres, optimistes, honestes, compromeses, apassionades, humanes, prudents, creatives, crítiques, ingènues, experimentals, properes, complexes, atrevides, reflexives i vitals. Mirades és un compendi de diverses maneres de veure l'educació des de diferents punts de vista i indrets del món. Mirades que parteixen de la individualitat, però que adquireixen un sentit global quan les posem en comú i les fem dialogar.

En ocasió del 160è aniversari de la seva fundació, el Col·legi Sant Miquel dels Sants recull en aquest llibre un conjunt de mirades sobre educació. Mirades institucionals, mirades de la comunitat i mirades de persones especialitzades en educació que reflexionen sobre el seu futur, cadascú en la seva llengua. És per això que l'hem titulat Mirades, amb l'enriquiment del plural, perquè estem segurs que el futur encara serà més divers. I hi hem afegit en el títol "L'educació com a futur" perquè estem convençuts que l'educació millora el món.

Centrades en l'educació i amb el món com a marc, les mirades d'aquest llibre combinen la perspectiva local amb la internacional. D'aquí que en aquesta publicació hi han col·laborat especialistes d'Universitats i Centres d'Investigació de Catalunya, Galícia, Espanya, Itàlia, Argentina, Dinamarca, Finlàndia, Estats Units i Turquia. A tots ells, i a les seves institucions, els agraïm la seva amable col·laboració, així com ens complau poder-hi reproduir també l'opinió d'alumnat, de famílies, de docents i de persones de la nostra escola sobre el que esperen de l'educació.

Tenim l'esperança i el compromís de fer un món millor. Sabem que l'esperança arrela en la voluntat de cadascun de nosaltres, en la confiança en els altres i en el treball de tots plegats.

MIRADES (LOOKS) – EDUCATION AS THE FUTURE

Retrospective, sincere, optimistic, honest, committed, passionate, human, cautious, creative, critical, ingenuous, experimental, close, complex, daring, reflexive and vital. Mirades or Looks is a collection of ways of seeing education from different perspectives and places in the world. These are looks or opinions that originate from the individual but which acquire a global sense when we put them all together and they interact.

To celebrate the 160th anniversary of its foundation, Col·legi Sant Miquel dels Sants has put together in this book a collection of opinions on education. These are institutional opinions, opinions from the community and opinions from people who are specialised in education, that reflect on its future, each one in their own language. That's the reason we have called it Mirades, with the richness of the plural, because we are sure that the future will be even more diverse. 'Education as the future' has been added to the title because we are convinced that education makes the world a better place.

Centred on education and the world as a whole, the opinions in this book combine local and international perspectives. Specialists in education from universities and centres of investigation in Catalonia, Galicia, Spain, Italy, Argentina, Denmark, Finland, the United States and Turkey have all collaborated in the creation of this book. To all of them and their respective institutions, we are extremely grateful for their kind-hearted involvement, and are honoured that we can also convey the opinions of students, families, teachers and others connected to the school on what they expect from education.

All this being said, we have hope and the commitment to create a better world. We know this hope is based on the willingness of every one of us, in the confidence we have in others and in hard collective work.

ÍNDIX

MIRADES INSTITUCIONALS	9
AJUNTAMENT DE VIC	
Anna Erra	11
ELS REPTES DE L'EDUCACIÓ DEL SEGLE XXI	
Meritxell Ruiz	13
ELS REPTES FUTURS DE LA DOCÈNCIA UNIVERSITÀRIA	
Josep Eladi Baños i Díez	19
MIRADES. L'EDUCACIÓ COM A FUTUR	25
EDUCAR EN TEMPS D'INCERTESA	
Lluís Font i Espinós	27
EDUCAZIONE AL FUTURO: IL CONTRIBUTO DEL L'INTERNAZIONA-LIZZAZIONE DELLA SCUOLA	
Mattia Baiutti	37
L'ESDEVENIR DE L'EDUCACIÓ: GÈNESI I PROSPECTIVA D'UN FUTUR QUE JA ÉS AQUÍ	
Enric Prats Gil / Conrad Vilanou Torrano	47
THE MANY FUTURES OF EDUCATION – IMPROVING EQUITY THROUGH INNOVATIONS	
Crystal Green / Lasse Leponiemi / Clara García-Millán	59
A PROFESIÓN DOCENTE E A FORMACIÓN EN TEMPOS DE MALOS AGOÍROS	
Antón Costa Rico	65
EL FUTURO DE LA EDUCACIÓN	
Alfredo Vota	71
L'EDUCACIÓ ÉS EL FUTUR	
Ignasi Roviró Alemany	81
UNA MIRADA INTERNACIONAL CAP AL FUTUR DE L'EDUCACIÓ	
Raquel Fernández Jiménez	91

AS THE WORLD IS CHANGING, WHO HOLDS THE ANSWERS TO THE FUTURE OF EDUCATION? Lene Jensby Lange	99
DIEZ MICROENSAYOS SOBRE LA EDUCACIÓN DESEADA PARA NUESTRO TIEMPO José María Hernández Díaz	109
EDUCACIÓN PARA SER “LIBRES Y RESPONSABLES” Federico Mayor Zaragoza	121
A PARADIGM CHANGE IN TEACHER EDUCATION Olgun Sadik	127
THE FUTURE OF EDUCATION Adam V. Maltese	137

El Col·legi Sant Miquel dels Sants ha arribat a la commemoració dels 160 anys de vida amb un model d'escola consolidada en el món educatiu i a la ciutat. I ho fa, a més, recollint diverses reflexions sobre l'educació i els seus reptes de futur.

Anna Erra

Alcaldessa de Vic

Presidenta del Patronat de la Fundació del Col·legi Sant Miquel dels Sants

El col·legi va néixer l'any 1862 a Vic, una ciutat en què l'ensenyament i la cultura han estat sempre una peça fonamental. Així, des dels seus inicis, al col·legi es va preparar els joves amb un ensenyament educatiu encaminat sobretot als estudis universitaris. Aquest ha continuat essent un dels principals objectius del centre, la formació dels joves de la nostra ciutat i, també, d'estudiants de la comarca, i la preparació per als estudis superiors i la universitat. És una escola que fa constar en els seus estatuts, escrits a la dècada dels 70 del segle passat i de vigència a l'actualitat que és: catalana, cristiana, competent i democràtica. Alguns d'aquests conceptes van ser molt avançats en el moment de la seva redacció i posterior aplicació.

Com a institució de llarga trajectòria, s'ha anat adaptant a les diferents circumstàncies històriques de cada moment, tenint sempre en compte la suma de tots els actors que en són protagonistes: l'escola -alumnat i professorat-, les famílies i la ciutat. És una suma que ha estat clau per evolucionar i saber donar resposta a les necessitats i als canvis que s'han succeït en els seus anys de vida. Perquè l'escola no pot afrontar sola tots els reptes educatius i socials de cada moment històric, per això és important la visió de comunitat. Aquesta visió de treball conjunt fa que es generi un ecosistema educatiu robust i connectat que li dona força per avançar i per millorar en la qualitat i l'equitat de l'educació.

El llibre que us presentem parla de l'educació del futur, del gran repte que suposa el fet de preparar uns joves per unes necessitats futures que encara no coneixem, i es proposa facilitar eines per afrontar aquest món canviant en què vivim.

I és en aquest objectiu on hi ha el compromís, la motivació i l'esforç del Col·legi Sant Miquel per dur a terme una educació actualitzada, amb una pedagogia activa que té a l'alumnat com a centre.

Un alumnat i una escola que formen part d'aquesta Ciutat Educadora que és Vic, que té clar que l'educació és una peça clau per ajudar a fer i a ser una societat més preparada, més forta i més lliure.

Com serà l'educació del futur. Pocs coses podem afirmar en un entorn tan dinàmic i canviant com el que estem vivint. Qualsevol afirmació o predicció sobre com serà l'educació del futur pot esdevenir una aproximació més o menys difusa del que esdevindrà.

ELS REPTES DE L'EDUCACIÓ DEL SEGLE XXI

Meritxell Ruiz

Secretària general de la Fundació
Escola Cristiana de Catalunya

No seria adequat pensar en el futur sense analitzar d'on venim perquè gràcies al passat, al que érem, construïm futur. Ho va expressar fantàsticament Joan de Salisbury al segle

XII, qui citant Bernard de Chartres va escriure "Som com nans asseguts a les espatlles de gegants per poder veure més coses que ells i mirar més lluny, no perquè la nostra visió sigui més aguda o la nostra alçada superior, sinó perquè podem elevar-nos més alt gràcies a la seva talla de gegants". Això és aplicable a la vostra escola, Sant Miquel del Sants. El vostre futur beu i es nodreix de tota la història passada. De l'empenta i la iniciativa del vostre fundador, Mossèn Miquel Vallbona, que el 1862 creava el centre, del compromís dels equips directius i dels professionals de l'escola, de la confiança dipositada per les famílies, del suport de la Fundació privada Col·legi Sant Miquel dels Sants i de les diferents institucions i administracions. Com moltes de les escoles cristianes del nostre país, va ser l'empenta de persones de la societat la que constituï una escola d'inspiració cristiana que pretenia oferir una educació integral pels seus alumnes i la va obrir a la ciutat i als seus habitants. La fundació de l'escola va ser contemporània del gran moviment que sorgí a Catalunya per part de la societat civil en àmbits com l'educatiu, el del mutualisme, l'arquitectura, el cooperativisme o la promoció de la llengua.

De la mateixa manera que el centre es va adaptar al moment històric d'aquell segle, s'ha anat adaptant a les diferents èpoques i circumstàncies. Com la darrera crisi produïda pel Covid-19, quan les escoles van haver de tancar i van trobar la via per seguir atenent, acompanyant i formant els vostres alumnes. Una de les constatacions d'aquesta experiència ha estat

que l'escola i la relació alumne-mestre és imprescindible. Algunes veus feia anys que es qüestionaven la necessitat dels centres educatius com espais de formació en un món digital i connectat. La crisi ha sentenciat que l'escola és fonamental com a institució per a la transmissió de la cultura, per la relació amb els docents i per la convivència amb els altres alumnes. Per tant, no hi ha futur sense escola, ni futur sense educació.

Però quin serà el futur de l'educació? Estudis internacionals assenyalen que l'educació serà un dels elements primordials per a la nostra societat i un instrument necessari per donar una resposta adequada als grans reptes del món. Els experts coincideixen en assenyalat que vivim moments caracteritzats per la rapidesa dels canvis, la volatilitat, la incertesa i la complexitat. La transformació tecnològica suposa grans canvis i l'aparició "d'eines" tan noves i desconegudes com la intel·ligència artificial o la biotecnologia. Aquest entorn provoca una relació diferent entre la persona, l'educació i la societat. La complexitat i la celeritat dels canvis fan que el pensament lineal no sigui del tot efectiu per encarar els desafiaments i que calgui integrar el pensament estratègic. Aquest darrer ha de permetre saber analitzar el canvi continu i dinàmic, ha d'incorporar la lògica de la informació, saber adaptar-se a cada canvi i aplicar una visió sistèmica.

L'educació: de dret a bé comú

En quin sentit està canviant la relació de la persona, l'educació i la societat? Per respondre podem fer una lectura dels diferents informes que ha publicat la UNESCO. Els primers documents insistien en l'educació com un dret de cada persona que les administracions havien de prestar gratuïtament. Anys després, van aprofundir en el dret a l'aprenentatge al llarg de la vida. El 2015 es va publicar "Repensar l'educació: vers un bé comú mundial?" que actualitzant el destacat Informe Delors, instava a "replantejar el propòsit de l'educació i l'organització de l'aprenentatge" amb una "visió holística". Va ser en aquest text on es va afirmar que l'educació, a més de ser un dret, és un bé comú. Manifestà que el "coneixement és una part inherent de l'herència comuna de la humanitat" i que, en un món cada cop més global i interdependent, "l'educació i el coneixement haurien de ser considerats béns comuns mundials". Això suposà reafirmar "la dimensió col·lectiva de l'educació" i tenir en compte "la diversitat de contextos".

Un nou contracte social per l'educació

Ha estat el 2022 que han conclòs els treballs recollits en un nou informe: “Reimaginant junts els nostres futurs. Un nou contracte social per l'educació”. Conclou que l'educació pot capacitar les persones per provocar un canvi profund a favor d'un “futur col·lectiu sostenible” i proposa un nou contracte social que reconstrueixi i millori les relacions entre “les persones, el planeta i la tecnologia”. Aquest nou contracte ha de basar-se en el compromís amb els drets humans i el bé comú, només així “serem capaços de “sostenir i beneficiar-nos de les diferents formes del saber i viure que les cultures i societats de la humanitat aporten”.

Aquesta i altres propostes posen sobre la taula la necessària implicació de la societat civil en l'educació. Els reptes a nivell social, econòmic, mediambientals són tan grans que les administracions públiques aïlladament no poden donar-hi resposta. Necessitaran de la col·laboració de la societat per poder fer-hi front. Administracions públiques i entitats privades caldrà que estableixin aliances.

Catalunya té una llarga trajectòria d'implicació de la societat civil i entitats privades en els reptes del país. L'escola concertada n'és un bon exemple. Però en tenim en entorns ben diferenciats com el de la salut, l'atenció social, el mutualisme, el lleure, la cultura o l'economia. Catalunya no s'entén sense la implicació de la seva societat. Al llarg del temps, això ha configurat la nostra cultura, valors i identitat.

En els darrers anys hem vist com certs corrents ideològics han qüestionat la participació de la iniciativa social en l'educació, menystenint tota la contribució que aporten els centres concertats. Obliden que el bé públic no és patrimoni només de l'administració i que la participació social l'enriqueix. Davant aquesta tendència present en diversos països, la Unió Europea ha alertat del fet i mostrat preocupació per la reducció de la participació de les entitats civils i socials promoguda per alguns poders públics. L'estudi “L'evolució futura de la societat civil a la Unió Europea el 2030” assenyalava com un perill la reducció de l'espai i la participació socials. Diu que és un fenomen global, cada vegada més vist en els estats membres de la UE i que cobreix un ampli espectre de polítiques aplicades: des de la restricció de

les llibertats bàsiques fins a la disminució del finançament públic de les entitats socials.

Podem concloure doncs, que qüestionar la funció social de l'escola concertada és un greu error estratègic i pot esdevenir un obstacle per l'educació. Ens cal reivindicar la tasca i aportació que fan cadascuna de les escoles, com la de Sant Miquel dels Sants i apostar per una nova governança en què la iniciativa social reforci el bon govern en educació.

Aportacions de futur de l'escola concertada

Cridats com estem a fer un nou contracte social per l'educació, cal que les nostres escoles reflexionin sobre tota aquella experiència, coneixement i accions que, projectades al futur, poden esdevenir clau en la millora educativa.

Aquest procés és el que hem encetat entre totes les escoles de la Fundació Escola Cristiana de Catalunya. El curs passat les més de 300 persones que hi van participar van determinar quins havien de ser els trets diferencials de l'escola cristiana del futur. Es va convergir que els tres àmbits a desenvolupar eren els de la identitat, la qualitat pedagògica i la presència i compromís social.

Aquesta reflexió i treball conjunt ens està conduint a treballar noves pa-lanques de millora educativa. Començant per la vertebració d'un ecosistema intel·ligent, on totes les escoles mantinguin la seva singularitat però comparteixin objectius i responsabilitats comuns. També serà important l'increment de relacions estratègiques amb altres escoles, amb les famílies i amb agents externs. L'escola del segle XXI ha de ser generadora d'oportunitats educatives de qualitat al llarg de tota la vida i eliminar barreres socioeducatives per a la promoció de les persones.

El rol de l'Administració educativa ha facilitar aquest camí, sobretot potenciant el que recull la Llei d'Educació catalana: el desenvolupament del Servei d'Educació de Catalunya, la millora del finançament i la promoció de l'autonomia de cada centre. Som encara lluny d'aquests objectius. Ho demostra el fet que l'Administració no garanteix que l'educació sigui gratuïta

als centres concertats a través del finançament suficient. O el fet que les polítiques educatives siguin lineals i no deixin espai per tal que cada escola construeixi el seu projecte amb autonomia.

Els nostres centres educatius estem preparats per als reptes de la societat futura. Estem cridats a ser agents imprescindibles en l'educació catalana i ho farem aprofundint en les eines que ens permetran transitar cap aquest futur. Estem convençuts que les nostres direccions, docents i tota la resta de professionals que intervenen a l'escola estan en bona disposició per assolir-ho.

Deia Niels Bohr, Premi Nobel de Física de l'any 1922, que la predicció és difícil, especialment si és sobre el futur. Hi afegiria que predir és fàcil i el que és difícil és encertar. És amb l'assumpció d'aquestes dues premisses prèvies que s'ha de llegir aquest capítol. Després de quaranta anys a la Universitat, i havent fet gairebé tots els papers de l'auca, tinc algunes idees sobre el que hauria de fer aquesta institució en l'àmbit docent per adaptar-se als temps vinents. Voldria recordar, també, la seva elevada resiliència, ja que les primeres universitats a l'Europa Occidental van aparèixer a principis del segle XIII i es mantenen vuit segles després. Tot i assolint el risc del *presentisme*, crec que la societat actual demanarà la millor resposta adaptativa de la universitat dels darrers segles. El ràpid desenvolupament tecnològic, l'augment ingent de la informació científica, els reptes de la multiculturalitat i la necessitat d'adaptar la formació a un món en canvi constant conformen un escenari on cal una resposta ràpida i profunda. A l'Informe de la Comissió Internacional de la UNESCO sobre el futur de l'educació, publicat el 2021, s'estableix:

Les universitats i altres institucions d'educació superior han de ser actives en tots els aspectes de la construcció d'un nou contracte social per a l'educació. Les universitats creatives i innovadores compromeses a enfortir l'educació com a bé comú tenen un paper clau en els futurs de l'educació, des de donar suport a la recerca i l'avenç de la ciència fins a col·laborar amb altres institucions i programes educatius a les seves comunitats i arreu del món.

En aquest text provaré d'exposar els reptes que considero més importants en l'àmbit de la docència i que han de ser afrontats per la Universitat en els pròxims anys, seguint la directriu esmentada de la UNESCO. Ignorar els reptes pot conduir-la a que esdevingui una rêmora i que sigui progressivament relegada a una situació secundària que pugui portar-la fins i tot a la seva desaparició.

ELS REPTES FUTURS DE LA DOCÈNCIA UNIVERSITÀRIA

Josep Eladi Baños i Díez

Rector de la Universitat de Vic –
Universitat Central de Catalunya

Els estudiants

Crec que pocs lectors dissentiran de l'afirmació que el perfil dels estudiants que arriben ara a la Universitat és notablement diferent del que ho feia fa unes poques dècades. Aquest canvi ha d'obligar a una adaptació de la institució per permetre el millor procés d'aprenentatge, perquè al final cal educar els estudiants que tenim, no els que somiaríem tenir. Entre aquests factors diferencials assenyalaria alguns trets psicològics, com una assumptió endarrerida de la maduresa o una dificultat per mantenir l'atenció, i d'altres de més instrumentals, com una disminució de l'interès per la lectura. Al mateix temps, els joves presenten alguns avantatges, com una notable competència tecnològica, un millor coneixement dels idiomes estrangers i una preocupació accentuada per la sostenibilitat. Naturalment, els elements esmentats no són comuns a tots els anteriors.

Algunes de les característiques esmentades podrien justificar l'elevat abandonament en el primer curs d'alguns estudis, ja sigui per manca d'adaptació al funcionament universitari, de frustració d'expectatives o de requisits acadèmics incomplets. Per poder contrarestar aquestes situacions cal que les universitats adoptin plans de tutoria i mentoratge des de l'ingrés de l'estudiant, on es puguin detectar els problemes i eventualment corregir-los en les unitats de suport psicopedagògic al més aviat possible. Un segon aspecte a considerar hauria de ser la possibilitat de passarelles entre estudis similars, que facilitin els canvis dels estudiants quan sigui possible. També seria convenient considerar si, com succeeix en universitats de l'òrbita anglosaxona, el primer curs hauria de ser molt generalista i amb una elevada optativitat per afavorir el procés d'adaptació de l'estudiant per cursar matèries del seu interès i no les imposades pels plans d'estudi. En assignatures amb elevades taxes de fracàs caldria bastir cursos 'zero', com han fet algunes universitats, al mateix temps que es considera si el nivell d'exigència és l'adequat.

Els plans d'estudi

En aquesta secció voldria diferenciar entre els plans d'estudis oficials, com els de graus, màsters i doctorats; els de formació de postgrau; i també la formació contínua en la seva accepció més àmplia, tant per a graduats uni-

versitaris com per als que no ho són. Molts dels primers, especialment dels graus, encara conserven el criteri de *monodisciplinarietat* dels temps previs a l'Espai Europeu d'Educació Superior, altrament conegut com a Pla Bolonya, que s'implementà el 2010. No obstant això, en els darrers anys s'ha anat reconeixent de forma implícita la necessitat de formació graduada de més d'un dels àmbits tradicionals, amb la programació de nombrosos dobles graus (Dret + ADE, Periodisme + Publicitat i Relacions Públiques, Fisioteràpia + CAFE) i fins i tot amb l'aparició d'altres que ja contempnen la integració de disciplines tradicionals (Filosofia, Política i Economia). En l'àmbit dels màsters, on tot estava per fer, aquesta associació ha estat més senzilla, però en els graus, derivats de les antigues llicenciatures i diplomatures, ha estat més difícil. Tot i això, les necessitats del futur obligaran sens dubte a un canvi en la visió d'organització d'estudis seguint la lògica del segle XX, per entrar clarament en la dinàmica del segle XXI. Si es necessiten professionals que puguin atendre la conflictivitat social de les nostres societats complexes, ¿no serien desitjables aquells formats en Psicologia, Antropologia i Sociologia amb un pla d'estudis únic orientat a la solució dels problemes socials, abans que un graduat en una de les disciplines que després hagi de realitzar els màsters corresponents per assolir els coneixements que li manquen?

Un altre aspecte d'interès és la reducció d'algunes activitats docents presencials en benefici de l'ús de les classes virtuals. No es tractaria de convertir totes les universitats en centres a distància, però sí d'aprofitar les possibilitats que ofereix aquest tipus d'ensenyament, com es va demostrar en la pandèmia de la covid-19. Caldria apostar per una universitat híbrida, a mig camí entre la presencial i la virtual, on el desenvolupament competencial i 'l'aprendre a aprendre' esdevinguin dos elements clau de l'organització dels estudis. Un exemple d'aquesta aproximació seria reduir les hores de docència presencial, especialment de les classes teòriques, i fer que la presència de l'estudiant fos per a la realització d'activitats basades en l'aprenentatge actiu, com la resolució de casos i problemes, seminaris de debat, classes preparades pels mateixos estudiants, activitats pràctiques o presentacions orals. Un altre aspecte rellevant és el contacte dels estudiants amb els problemes socials reals, amb la seva participació en activitats pràctiques externes, en institucions públiques o en empreses. Aquesta presència no hauria de ser testimonial en les pràctiques curriculars de curta duració. Hauria de

continuar fins a on fos possible el model dual de la formació professional. Aquesta experiència, tradicionalment present en els estudis de magisteri i de ciències de la salut, s'hauria d'estendre a la majoria dels altres, on les anomenades pràctiques externes són encara merament testimonials.

La formació contínua serà també un aspecte rellevant en l'activitat docent de les universitats. La necessitat de l'actualització de coneixements i el desig de canvi d'orientació professional seran en un futur pròxim uns aspectes importants per a l'oferta d'estudis. La necessitat de formar-se al llarg de la vida laboral comportarà la necessitat de seguir cursos que ho permetin. Aquesta consideració no afecta només els graduats universitaris sinó també els professionals que vinguin dels cicles formatius de grau superior. La responsabilitat de la universitat en ajudar en la seva organització i impartició esdevé un compromís de futur que no pot eludir.

La docència i les metodologies docents

Junt amb la recerca i la transferència de coneixement, la docència constitueix la gran funció social de la universitat. A diferència de les dues primeres, és la raó de la seva existència perquè les dues primeres poden ser assolides per altres organismes, tot i que en el nostre país la universitat constitueix el seu principal productor. En els anys vinents, avui si pot ser, la docència ha de canviar de consideració, atès que en l'actualitat la recerca constitueix l'element més valorat, sovint de manera única, del professorat universitari. El reconeixement de la docència de qualitat ha de constituir un element clau en els mèrits per a la progressió del professorat universitari i els esforços de l'organització han de dirigir-se a fer-ho possible, a través de la formació adequada i el desenvolupament dels instruments d'avaluació més rigorosos.

La docència s'operativitza a través de les metodologies educatives. En aquest sentit, el clar reconeixement de l'ensenyament competencial amb metodologies actives ha de ser un element clau per a l'aprenentatge dels estudiants. Aquestes han de permetre que els estudiants puguin aprendre per si mateixos en el futur i que les seves decisions a través del desenvolupament del pensament crític es basin en l'evidència de la recerca científica. Aquests dos aspectes no haurien de separar-se de l'educació en valors,

concebuda com la incorporació de consideracions ètiques en les decisions que es prenguin en cada cas, i això hauria de fer-se des de molt aviat en la formació dels graduats.

En resum, el futur de les universitats passa pel replantejament dels seus objectius i estratègies docents per fer possible l'adaptació al segle XXI. La revisió dels plans d'estudi, l'atenció diferencial als estudiants, la incorporació generalitzada de metodologies actives i l'entrada en la formació contínua són els eixos d'aquesta nova consideració del seu rol social. Confiam que continuarà essent el referent en educació superior dels pròxims mil anys.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Vincular els meus interessos i les meves passions amb el meu desenvolupament professional.

Nika. estudiant

I. Introducció

El món canvia vertiginosament. Ens envolta una realitat en plena ebullició, reptes emergents ens interpel·len a diari. Vivim envoltats de nous i vells dilemes. La ciència i la tecnologia transformen l'existència de milions de persones i ofereixen solucions viables a problemes endèmics. Al mateix temps, les societats es dualitzen i creixen les desigualtats. Quin és el paper de l'escola, avui? Nous paradigmes educatius parlen de transformar radicalment els processos d'ensenyament i aprenentatge, amb l'argument d'entroncar els centres educatius amb un entorn dinàmic i ple d'innovacions. Tanmateix, en un llibre intitulat *Internet, el éxtasis inquietante*, l'intel·lectual francès Alain Finkielkraut (2006) argumenta que l'escola té una funció ben definida: educar persones amb majúscula, i que això suposa protegir-la de la colonització tecnològica, per mantenir-la fidel a la seva funció inalienable. Així, el veritable mestratge demanaria conrear el saber i desvetllar en cada alumne el seu ésser més pregon, a la manera socràtica. Les ratlles que hi ha a continuació responen a la voluntat de reflexionar sobre aquesta controvertida qüestió, és a dir, què és l'essencial en l'acte educatiu, ara i sempre.

II. Desafiaments del nostre temps

La pandèmia provocada per la covid-19 ens va fer adonar que vivim envoltats de perills. Ho sabem i, tanmateix, no n'èrem prou conscients. A finals del segle XX, el sociòleg alemany Ulrich Beck va descriure l'escenari vers el qual ens hem encaminat: una societat del risc global. Així, hi ha perills en l'ús intensiu d'internet i en la convivència social, quan es debiliten els lligams entre les persones i s'accentuen els problemes de caràcter socioeconòmic; en les relacions internacionals i en el camp de la salut, per les epidèmies actuals i les futures que haurem d'afrontar; en l'ús d'energia nuclear, en el canvi climàtic i en els nivells de contaminació amb què

EDUCAR EN TEMPS D'INCERTESA

Lluís Font i Espinós

Blanquerna
Universitat Ramon Llull

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

**Aprendre cada dia
dels companys,
dels estudiants i de
tota la comunitat
educativa.**

Isabel. docent

convivim; en la pobresa extrema i en la violència política, la qual genera migracions massives i nous apàtrides. La guerra d'Ucraïna esdevé el cristallitzador de bona part de la problemàtica descrita. Hem despertat del somni d'una seguretat plena, vinculada a una expectativa de progrés il·limitat. L'avenç tecnocientífic ha reportat grans guanys a la humanitat, en qualitat de vida i coneixement de la realitat, però també ha creat nous desafiaments. El transhumanisme n'és una expressió, en tant que marc mental favorable a transgredir els límits genètics de l'existència humana, assumint els riscos d'una tal ambició.

La consciència del risc, i de la pròpia fragilitat, esdevé el millor antídote davant d'una realitat plena de claroscurs, amb el benentès que no hi ha correspondència exacta entre la percepció de risc i l'existència objectiva del mateix. Reduir els perills a la mínima expressió té molt a veure amb la prevenció, i amb unes polítiques compromeses amb el benestar de les futures generacions. Tanmateix, la pregunta rellevant és: podem aspirar a viure absolutament segurs, eliminant els perills de la nostra existència? Suposa aquesta pretensió una limitació de la llibertat, en la mesura que es controla la conducta humana i tot queda regulat fins al més petit detall, com un gran germà *orwellià*? Algunes de les distopies del segle passat han donat una resposta clara a aquest dilema: seguretat a canvi de llibertat. *Un món feliç* d'Aldous Huxley així ho reflecteix. Davant d'un món que flirteja amb l'apocalipsi, com el descrit a la pel·lícula de Ridley Scott *Blade Runner*, Gianni Vattimo (1991), a *Ètica de la interpretació*, ens invita a rellegir i projectar en el present les gran obres del pensament, sense apriorismes i amb la voluntat de trobar-hi saviesa. Aquella que ens ajudarà a afrontar el desafiament d'incrementar la seguretat, tot preservant la llibertat.

D'altra banda, la crisi financera global de 2008, a partir de l'ensulsiada el 2007 de les hipoteques *subprime* als Estats Units, i el crac mundial derivat dels efectes del coronavirus, amb els consegüents reptes sanitaris, econòmics i socials, obliguen a repensar la realitat existent arreu del planeta. I a fer-ho en termes de complexitat sistèmica, diu Innerarity (2020). Més que mai, el món esdevé un tot articulat. Entendre la relació d'aquesta totalitat amb cadascuna de les seves parts, i d'aquestes entre elles, és cabdal per aprehendre la realitat, afirma Edgar Morin. Els grans desafiaments d'avui atenyen tothom i afecten molts àmbits d'actuació alhora. S'imposa una vi-

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Poder viure de la professió que més m'agrada.

Pol. estudiant

sió holística. La perspectiva purament cartesiana, consistent a catalogar i tractar els problemes en compartiments estancs, d'acord amb les estructures organitzatives existents, resulta empobridora. En el mateix sentit, la linealitat que pressuposen les relacions causals queda sovint en entredit. La causa genera l'efecte, sí, però l'efecte actua sobre la causa. Es produeix un tirabuixó retroactiu. Això desencadena uns canvis que modifiquen les variables intervinents i trenquen la lògica unidireccional, tal com explica el sociòleg francès en les seves obres. En definitiva, les decisions que es prenen tenen conseqüències, i aquestes conseqüències determinen noves decisions, i així successivament, en una relació dialèctica que desborda els paràmetres clàssics.

Es parla d'assolir una nova normalitat, d'un canvi de cicle o, fins i tot d'una revolució estructural. Sembla evident, però, que viurem immersos en una gran incertesa. I la incertesa genera perplexitat, victimisme i intolerància, tal com acredita l'experiència històrica. El corollari previsible: prendre com a cap de turc l'estranger pobre. Parafrasejant Antonio Gramsci, serà un temps en què allò nou no acaba de néixer, i allò vell de morir. Daniel Innerarity apella a no conformar-nos amb les categories tradicionals per interpretar els esdeveniments cabdals. En els conflictes d'avui es combinen interessos i valors materials i postmaterials. Precisament a *Pandemocràcia* (2020) defensa la conveniència d'una intel·ligència col·lectiva per entendre els escenaris emergents, en un context en què la capacitat estratègica i de previsió resulta limitada. Saber identificar els problemes, emparaular el malestar, recórrer a nous conceptes per definir les necessitats peremptòries i partir de les experiències contrastades per trobar solucions, constitueix un elenc d'elements clau per gestionar la inestabilitat i l'acceleració, diu a *Política para perplejos* (2018). I sobretot voluntat d'aprendre, dels errors i dels encerts, propis i dels altres.

Davant de la complexitat creixent del món i de la incertesa que ens envolta, hi ha la temptació de seguir líders que prometen solucions simples i de "sentit comú" per resoldre els problemes. El discurs té un refons antiestablishment, tot i que sovint el predica algun representant de la classe privilegiada, en plena metamorfosi oportunista. Fent-ho, explota la pulsio de ressentiment d'aquells que han vist trontollar el seu món. Ferran Sàez ha estudiat a fons aquest fenomen social. En el seu

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

Acompanyar els estudiants a tenir eines per desenvolupar-se en la societat.

Elisabet. mare

llibre *Populisme* (2018), assenyala els trets característics d'un llenguatge sense matisos que commou moltes persones. Més que un ideari o una ideologia política, el que caracteritza el populisme és, precisament, el llenguatge emprat per contraposar les elits i la gent del carrer. Prescindint i criticant les mediacions existents en la societat, el líder entra en una mena de comunió espiritual amb el poble, que ja no és el demos de la Grècia clàssica sinó una massa que s'autoreferencia com a dipositària de les essències pàtries. Líder i poble comparteixen uns referents i una iconografia, un vocabulari planer i unes obsessions; els uneix una emotivitat que fonamenta una confiança mútua difícil de trencar, fins i tot amb arguments racionals. Parafrasejant El Manifest del Partit Comunista de Karl Marx i Friedrich Engels, si hi ha avui un fantasma que recorre el món, aquest té el nom de populisme. En cap país els ciutadans són immunes a l'atractiu d'un fals regeneracionisme transvestit de nova política; alguns moviments i grups emergents l'exploten en benefici de la seva causa.

La consciència de la pròpia fallibilitat és un atribut a conrear, comú a les societats democràtiques de tradició liberal. John Stuart Mill emfasitza la seva importància a *Sobre la libertad* (2007). Els qui pensen i actuen com si fossin infal·libles, en exclouren la possibilitat d'equivocar-se, perjudiquen els altres i, també, a ells mateixos. Ningú està exempt de l'error, en cap ordre de la vida, per més ben fonamentades que estiguin les pròpies idees o decisions. Assumir-ho reclama no tancar mai del tot la porta al dubte i ser sensibles, alhora, a la part de raó, petita o gran, de les opcions alternatives. El despotisme de l'estat, de les organitzacions o dels individus, és la màxima expressió d'una impunitat que s'hi fonamenta, i de l'arrogància en l'exercici de la responsabilitat. El pensament crític n'és l'antídot, i el gran actiu per atansar-se al coneixement de la veritat. El discerniment personal resulta imprescindible. Per això les societats madures han de protegir els dissidents i les minories. Precisament el progrés floreix allà on es formen individualitats originals, en afortunada expressió del filòsof utilitarista: fortes en la defensa de les seves idees. És la secular lluita entre Castellio i Calví, tan ben narrada en l'obra de Stefan Zweig (2001). En definitiva, com deia Orwell, dir la veritat es converteix en un acte revolucionari.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

La possibilitat d'ajudar i acompanyar els estudiants, en les dificultats que es puguin trobar.

Bruna. docent

III. El principi de fraternitat

La persona és un ésser relacional. Aquí rau la dada antropològica més rellevant. Els altres, com a tals, no són l'infern, com postulà Jean-Paul Sartre. La psicologia evolutiva indica que, en els nadons, la comunicació gestual amb l'altre és anterior a la percepció d'un mateix. Al llarg de la vida, convivint amb persones diverses, desenvolupem la nostra personalitat. L'altre ens ensenya, diu Josep Maria Esquirol. La interacció entre el jo i el tu resulta constitutiva de la persona, en la mesura que el nosaltres resultant desvetlla en cadascú el seu ésser més pregon, fins i tot en circumstàncies adverses. En el llibre *La resistència íntima* (2015), defensa una filosofia de la proximitat que posi l'accent en l'altre. I afegeix: "Jo soc amb els altres i els altres possibiliten la meua llibertat (...) la dimensió social no és pas un obstacle ni un límit de la meua llibertat, sinó que n'és la condició" (100). A *La penúltima bondat* (2018) reivindica la fraternitat. El tercer dels coneguts eslògans revolucionaris fa possible la llibertat i la igualtat, i resulta plenament congruent amb aquesta antropologia filosòfica. En la fraternitat, tracto l'altre com a germà: la seva sort o dissort esdevé la meua. Com a valor, mou a l'acció: el que li fan a l'altre, m'ho estan fent a mi. Res del que passa al món em resulta aliè. Davant de la injustícia, les dones i els homes han lluitat fraternalment en defensa dels seus drets i de la dignitat humana. Les conquestes aconseguides, ja formen part de la millor tradició dels pobles arreu.

En el món d'avui, l'equitat tradueix socialment l'esperit de la fraternitat. Com a principi consisteix a fer possible la igualtat d'oportunitats a partir de la singularitat de cada persona, i de les circumstàncies que envolten la seva vida. A la manera aristotèlica, esdevé un punt d'equilibri entre dos extrems oposats i igualment dolents. D'una banda, l'homogeneïtat: confondre la igualtat amb la uniformitat. Un paradigma basat a reglamentar-ho tot exhaustivament, i a imposar una estandardització de caràcter estatista. És una pulsio totalitària, com ho acredita l'exemple de certes utopies polítiques. De l'altra, la desigualtat: una perspectiva que, amb el pretext de respectar la diversitat, accepta tàcitament el greuge entre els ciutadans, talment el preu a pagar per reconèixer i impulsar l'especificitat de cadascú. Es tracta d'un plantejament que voreja el darwinisme social, i accentua les diferències. Per contra, el principi d'equitat suposa implementar polítiques públiques que ofereixin oportunitats per a tothom, de desenvolupament

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Sortir de la meua zona de confort, ampliant i enriquint la meua visió global.

Xavier. estudiant

personal i de subsistència, al llarg de la vida i adaptades a les necessitats de cadascú. Anthony Giddens posa l'accent del nou progressisme en aquest enfocament. Considera que la missió bàsica dels governants és reduir les desigualtats i, alhora, proporcionar les eines i els recursos als individus a fi que afrontin les dificultats i tirin endavant llur projecte vital. Aconseguir-ho reclama de l'administració flexibilitat i agilitat i, per tant, poca burocràcia. L'èxit reporta societats cohesionades i amb mobilitat social.

Catalunya té una llarga tradició d'iniciativa social, probablement per ser una nació sense estat. Això ha configurat un tarannà col·lectiu, un caràcter propi ben allunyat de l'estatisme peninsular. En el camp de la cultura, de l'educació i el lleure, del treball, de la salut i la protecció mútua, des de temps immemorials, els ciutadans s'han organitzat per promoure valors i donar resposta a les seves necessitats. Aquesta singularitat ha donat peu a una xarxa d'entitats, institucions i fundacions ben diversa i plural, arrelada a tot el territori i en plena ebullició. Es tracta d'un ecosistema complex i dinàmic, empès per les persones i els col·lectius que s'autoconvoquen units per uns objectius comuns a desenvolupar. S'hi reflecteix l'apoderament de la ciutadania. La densitat i riquesa d'aquest ecosistema constitueix un gran actiu de país, de present i de futur. A Catalunya la societat del benestar, pal de paller de la igualtat d'oportunitats, n'és la plasmació. S'ha de sustentar sobre un estat fort, garant dels drets i deures de totes les persones, ben dimensionat i eficient. Un estat que actua de locomotora de les polítiques de benestar i que, alhora, crea les regles del joc de la col·laboració amb la societat civil, finançant les entitats d'iniciativa social implicades en la prestació de serveis d'interès públic. Aquest model respon a la nostra tradició i s'empelta amb les experiències europees més avançades de promoció de l'equitat, activant les reserves de valors compartits que conrea la ciutadania compromesa.

IV. El mestratge i la llibertat de pensament

L'objectiu principal de l'escola és fer possible l'èxit educatiu de tots els infants i els joves, a partir de les circumstàncies que concorren en cadascú, d'ordre personal, socioeconòmic i cultural. Aquesta tesi hauria d'estar inscrita en el frontispici dels centres educatius, talment un recordatori d'allò que és realment transcendent enmig de la creixent parafernàlia que envolta

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

Ensenyar valors per conviure i treballar en grup.

Elisabet. mare

el seu dia a dia. Es tracta de crear arreu un entorn d'ensenyament-aprenentatge estimulant, que permeti desenvolupar al màxim el talent, les capacitats intel·lectuals, socials, emocionals, físiques i espirituals dels alumnes, per tal que tothom afaïçoni el seu propi projecte vital i afronti en les millors condicions les dificultats que l'esdevenidor li vagi plantejant. El principi d'inclusió és l'antítesi del fracàs escolar i de l'abandonament prematur. Evidentment calen recursos econòmics per implementar-lo plenament, molts, però també una mirada diferent sobre l'acte educatiu. Una mirada que ha de reconèixer en cadascú una persona singular, amb un tarannà i un bagatge existencial concret, més enllà dels problemes d'aprenentatge que hom pugui presentar a cada moment. Èxit educatiu i equitat constitueixen dues cares de la mateixa moneda, sense l'un no hi ha l'altra. Els sistemes educatius europeus més ben posicionats en les proves PISA que organitza periòdicament l'OCDE combinen equilibradament excel·lència i igualtat d'oportunitats. Així, la mesura de l'èxit no resideix únicament en el vèrtex de la piràmide dels resultats obtinguts sinó, sobretot, en el nivell que assoleixen els estudiants ubicats al quartil inferior.

Per aconseguir l'èxit educatiu de tots resulta fonamental garantir l'estabilitat del marc normatiu. Espanya té una tradició d'alternança en el poder entre conservadors i liberals que es remunta a l'època de la restauració borbònica. Aquest atavisme s'ha recreat, ara, entre populars i socialistes. El partit que guanya les eleccions promou una nova llei orgànica sobre l'educació. La modificació sistemàtica de la regulació bàsica condemna el sistema educatiu a la inestabilitat. Tal com acredita la recerca internacional, la millora de la qualitat reclama continuïtat en el nivell *macro*, per poder innovar en el *micro* a partir de les pràctiques fonamentades dels mestres i professors a l'aula, i no generar una sensació de caos. A Catalunya, la LEC aprovada el 2009 constitueix una gran aposta a favor de l'estabilitat, amb independència de qui governi la Generalitat. La LEC no és únicament una llei d'obligat compliment, conté també els principis que han d'inspirar les polítiques públiques per assolir els objectius consensuats al Parlament de Catalunya, que és qui representa la sobirania popular. Les autoritats educatives del país han de reconèixer aquests principis i s'han de comprometre amb el seu desenvolupament. Promoure una dinàmica intensiva de canvi metodològic, curricular i didàctic del sistema educatiu, amb l'argument de connectar l'escola amb el món que l'envolta, i no aprofundir en els eixos

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

**Que fem moltes
excursions, sortides i
colònies.**

Eduard. elpetitmiquel

fonamentals de la LEC, com ara l'equitat, l'èxit educatiu, la inclusió, la gratuïtat, la personalització o l'orientació, constitueix un error de greus conseqüències, en la mesura que confon objectius i mitjans.

El paper dels educadors resulta cabdal en el procés d'ensenyar i aprendre. Uns professionals ben formats i amb les idees clares sobre què és educar, que s'han de veure reconeguts socialment per la feina que realitzen i s'han de sentir motivats a estar al dia i a treballar formant comunitat educativa. El mestre, en tant que deixa empremta positiva en els alumnes, que els ajuda a créixer com a persones i a fer els aprenentatges rellevants, esdevé un tresor compartit. El poeta Salvador Espriu, en la seva coneguda *Carta als mestres* de 1981, deia: “Jo veig encarnades en vostès, Mestres de Catalunya (...) totes aquestes qualitats, totes aquestes excelsas virtuts (...) una clara i altíssima vocació, l'abnegació, l'altruisme, la diligència i el no defallent treball”. Estretament lligada a la personalització de l'educació apareix la llibertat de pensament. L'estudi de les humanitats, fonamentat en el conreu de la tradició cultural i l'estímul de l'esperit crític, educa la dimensió ètica i la sensibilitat estètica i fa possible pensar per compte propi; el conreu de les disciplines científiques i tecnològiques ajuda a tenir un mètode rigorós d'anàlisi i de treball, i a cercar un coneixement precís de la realitat. Sense un corpus de continguts intel·lectuals sòlid i ben articulats, es fa difícil exercir la llibertat de pensament. Privar els alumnes d'un accés ampli al saber, per introduir innovacions pedagògiques sovint poc contrastades empíricament, condemna els qui no tenen un entorn cultural consistent a convertir-se en ciutadans de segona, incapaços de comprendre el món en la seva complexitat.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Els estudiants, i els vincles que hi estableixes i perduren un cop ja no són alumnes.

Bruna. docent

V. Bibliografia

- Esquirol, J.M. (2015). *La resistència íntima*. Barcelona: Quaderns Crema
- Esquirol, J.M. (2018). *La penúltima bondat*. Barcelona: Quaderns Crema
- Finkielkraut, A. i Soriano, P. (2006). *Internet, el éxtasis inquietante*. Buenos Aires: Zorzal
- Huxley, A. (2010). *Un món feliç*. Barcelona: Labutxaca
- Innerarity, D. (2018). *Política para perplejos*. Barcelona: Galaxia Gutenberg
- Innerarity, D. (2020). *Pandemocracia*. Barcelona: Galaxia Gutenberg
- Marx, K. i Engels, F. (1977). *Manifest del Partit Comunista*. Barcelona: La Magrana
- Mill, J.S. (2007). *Sobre la libertad*. Madrid: Alianza Editorial
- Sàez, F. (2018). *Populisme*. Barcelona: Abadia de Montserrat
- Vattimo, G. (1991). *Ètica de la interpretación*. Barcelona: Paidós
- Zweig, S. (2001). *Castellio contra Calvino*. Barcelona: El Acanalado

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

Les matèries que fem i poder triar l'optativa.

Amir. elpetitmiquel

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Relacionar el meu desenvolupament professional amb les meves passions i conservar la inquietud per seguir aprenent.

Júlia, estudiant

Il futuro può essere costruito con razionalità, con coraggio, con volontà e immaginazione.

Bogdan Suchodolski

La storia è per definizione un continuo divenire e, quindi, cambiamento. Tuttavia, ciò che caratterizza il periodo contemporaneo è che tale mutamento sta subendo accelerazioni smisurate determinate da situazioni e opportunità radicalmente nuove come, ad esempio, l'interconnessione mondiale, la realtà aumentata e la realtà virtuale. Tutto ciò sta rendendo macroscopica la complessità (Ceruti & Bellusci, 2020) che sfocia spesso in un senso di spaesamento: le grammatiche delle società si trasformano così velocemente che ci si sente analfabeti. Quasi come risposta catartica a questo senso di analfabetismo, si parla molto di futuro: *come saranno le società del futuro? Quali saranno i riferimenti etici che le guideranno? Quali saranno le nuove frontiere?* Il ragionare sul futuro interessa (o dovrebbe interessare) tutti. Sicuramente, interessa (o, ancora una volta, dovrebbe interessare) gli educatori e le educatrici in quanto ogni azione educativa è da sempre una tensione verso il futuro.

Il presente contributo desidera essere una riflessione pedagogica guidata dalla seguente domanda: *come alfabetizzare (alfabetizzar-ci) alla cittadinanza del futuro?* E prima ancora: *come sarà/vogliamo che sia la cittadinanza del futuro?* Sebbene queste siano domande antiche, è necessario trovare risposte nuove (o presunte tali). Prima di lanciare il sasso troppo in avanti immaginando idee di cittadinanza che abbraccino altri pianeti o la galassia o la cittadinanza interspecie (sebbene questa sia una questione già attuale se consideriamo ad esempio le relazioni essere umano-macchina) la risposta forse più convincente al momento è quella di educare alla cittadinanza globale.

¹ Parte di questo contributo riprende quanto già pubblicato in Baiutti (2019) e nel Report Azione 1 della ricerca Educazione civica e mobilità studentesca internazionale (Baiutti, 2022).

EDUCAZIONE AL FUTURO: IL CONTRIBUTO DEL L'INTERNAZIONA- LIZZAZIONE DELLA SCUOLA ¹

Mattia Baiutti

Researcher and School Training
Coordinator
Fondazione Intercultura
Italia

Quines són les tres coses que
espero de l'educació?

**Que s'apassionin pel
saber i mantinguin
la curiositat**

Ignasi. pare

Cosa significa “cittadinanza globale”?

Il concetto di cittadinanza globale non è un concetto recente. Nella storia dell'umanità sono rintracciabili diverse filosofie e correnti di pensiero che, retrospettivamente, potrebbero essere considerate aspiranti a tale concetto. È famosa la scena raccontata da Diogene Laerzio in *Le vite dei filosofi in cui viene chiesto a Diogene il Cinico “Di che paese sei?” e lui risponde “Cosmopolites!”* (IV secolo A.C). Tuttavia, sono state le sfide dello sviluppo tecnologico, sociale e politico del XX e del XXI secolo, nonché i grandi problemi globali, come quello ambientale, che hanno “reso la nozione di cittadinanza tradizionale, basata sulla continuità fra popolo, Stato, nazione, un concetto per molti versi obsoleto” (Tarozzi, 2015, p. 14) e allo stesso tempo hanno reso plausibile e necessaria una cittadinanza che ambisce al confine planetario.

Non è un caso, quindi, che la cittadinanza globale trovi pieno spazio nell'Agenda 2030 delle Nazioni Unite. Sebbene tale concetto sottenda tutta l'Agenda 2030, essa è esplicitamente richiamata nell'obiettivo 4 quando al target 4.7 si legge che è necessario «garantire entro il 2030 che tutti i discenti acquisiscano la conoscenza e le competenze necessarie a promuovere lo sviluppo sostenibile, anche tramite un'educazione volta ad uno sviluppo e uno stile di vita sostenibile, ai diritti umani, alla parità di genere, alla promozione di una cultura pacifica e non violenta, alla cittadinanza globale e alla valorizzazione delle diversità culturali e del contributo della cultura allo sviluppo sostenibile» (<https://unric.org/it/agenda-2030/>).

Ma prima di analizzare la cittadinanza globale è anche importante interrogarsi sul concetto di “cittadinanza”. Quest'ultimo si presenta come una nozione complessa, che ha molti significati, soggetta a diverse interpretazioni. L'approccio di analisi scelto per questo capitolo è un approccio ampiamente diffuso in pedagogia (Osler & Starkey, 2005) che prevede due accezioni generali. La prima è quella secondo cui la cittadinanza è intesa come *status*, ovvero la cittadinanza formale, legale che dipende dal sistema giuridico e legislativo di un determinato Stato. In questo senso, come dice anche Gaudelli (2016), nessuno è legalmente un cittadino globale in quanto non c'è una città letteralmente globale, non c'è un esercito globale, etc.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

El dia a dia al centre. Les rutines i els imprevistos i tot el que s'hi aprèn de cadascun dels membres de la comunitat, simplement pel fet de ser-hi.

Bruna. docent

La seconda accezione identifica la cittadinanza come “*practice*” cioè una cittadinanza che enfatizza l’idea di partecipazione, di coinvolgimento e di azione dei cittadini e delle cittadine per il bene comune. L’idea di cittadinanza globale si rifà a questa seconda accezione.

Nonostante l’espressione “cittadinanza globale” sia molto diffusa al giorno d’oggi, non vi è un accordo unanime sul suo significato. Infatti, come afferma Duarte (2021) «la cittadinanza globale significa cose diverse per persone diverse». Inoltre, attorno alla cittadinanza globale vi è una certa babele terminologica: sono molti i termini che afferiscono, con sfumature diverse, a questa idea come “cittadinanza planetaria”, “cittadinanza mondiale”, “cosmopolitismo”, etc. Una possibile causa di questa stratificazione di espressioni, concetti e modelli potrebbe essere che nonostante sia alquanto recente, la letteratura accademica del settore educativo riguardante la cittadinanza globale è significativamente vasta. Da una recente ricerca bibliometrica (Palaz, 2021) che ha analizzato centinaia di pubblicazioni su questa tematica è emerso che i primi articoli apparsi nelle riviste scientifiche rispetto a questi temi risalgono a inizio degli anni ’80 dello scorso secolo ed il numero di pubblicazioni è stato, tutto sommato, costante ma non significativo fino al 2008. Successivamente si assiste a un aumento del numero di pubblicazioni con una particolare accelerazione tra il 2015 e il 2017. Il ricercatore ipotizza che questo risultato sia collegabile al fatto che alcuni organismi internazionali hanno posto attenzione proprio a questi argomenti. Infatti, nonostante il Consiglio d’Europa, l’UNESCO, l’Unione europea si fossero occupati di queste tematiche anche in precedenza, grazie anche a una significativa spinta da parte della società civile, è solo a partire dalla seconda decade di questo millennio che hanno investito molto sul concetto di cittadinanza globale (o affini). Così oggi una delle definizioni più diffuse di educazione alla cittadina globale è quella avanzata dall’UNESCO:

L’educazione alla cittadinanza globale vuole essere trasformativa, intende costruire conoscenze, competenze, valori, atteggiamenti che i discenti devono poi essere in grado di restituire, al fine di contribuire a un mondo di pace, più giusto e inclusivo. L’educazione alla cittadinanza globale si basa su un approccio poliedrico, fondato su metodologie e concetti già applicati in altri ambiti, come l’educazione ai diritti umani, alla pace, allo sviluppo sostenibile ed educazione alla comprensione delle questioni internazionali e

Quines són les tres coses que m’il·lusionen del meu futur?

M’il·lusiona realitzar voluntariats a diversos països i contribuir a generar un impacte sobre la societat, amb uns valors més justos i igualitaris.

Mariona. estudiant

mira al raggiungimento di questi comuni obiettivi. L'educazione alla cittadinanza globale si basa su un processo di apprendimento continuo a partire dalla prima infanzia e prosegue coprendo tutti i gradi scolastici fino all'età adulta, facendo ricorso sia ad approcci formali e informali, interventi curricolari e extra-curricolari e percorsi convenzionali e non convenzionali alla partecipazione (UNESCO, 2015, tr. it. 2018, p. 15)

Ma quali sono le competenze che permettono di sviluppare (non retoricamente!) un mondo pacifico, giusto, che pone al centro i diritti umani per tutti, lo sviluppo sostenibile e l'inclusione? Una possibile risposta è rintracciabile nel *Quadro di Riferimento* recentemente elaborato dal Consiglio d'Europa (2018, tr. it. 2021). In questo *Quadro di riferimento* si esplicitano e sistematizzano le competenze per una cultura della democrazia e per il dialogo interculturale che sono composte da valori, atteggiamenti, abilità, conoscenze e comprensioni critiche. Fra queste vi sono: il valorizzare la dignità umana e i diritti umani; il valorizzare la diversità culturale; l'apertura all'alterità culturale e ad altre credenze, visioni del mondo e pratiche; il rispetto; la tolleranza dell'ambiguità, l'abilità di pensiero analitico e critico; l'abilità di ascolto e di osservazione; l'empatia; la flessibilità e adattabilità, le abilità linguistiche, comunicative e plurilingui la conoscenza e comprensione critica del sé; la conoscenza e comprensione della lingua e della comunicazione; la conoscenza e la comprensione critica della cultura e delle religioni. *Ma come è possibile educare a queste competenze?*

Come educare alla cittadinanza globale?

Una delle strade per educare cittadini e cittadine del mondo è l'internazionalizzazione. La ricerca pedagogica, infatti, concorda nel sostenere che l'educazione internazionale e interculturale gioca un ruolo chiave nel promuovere alcuni componenti delle competenze di cittadinanza globale come ad esempio l'apertura verso gli altri, il rispetto e la valorizzazione delle diversità, le abilità linguistiche e comunicative, l'autoconsapevolezza culturale, l'etnorelativismo.

L'internazionalizzazione dell'educazione non è un fenomeno nuovo: si pensi ad esempio ai *clerici vagantes* del Medioevo o, successivamente, al *Grand Tour*. Questo fenomeno, tuttavia, ha sempre ricoperto un ruolo marginale e

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Compartir amb les famílies l'educació dels seus fills.

Montse. docent

solo negli ultimi decenni ha iniziato ad essere al centro delle agende politiche nonché nell'organizzazione e nelle pratiche delle istituzioni.

Nonostante stia diventando un argomento di interesse globale, l'internazionalizzazione dell'educazione è comunque un concetto alquanto ambiguo e controverso: come affermano de Wit and Hunter (2015), «'internazionalizzazione' è divenuto un termine generico che comprende una pluralità di dimensioni, elementi, approcci e attività» (p. 45). Pertanto risulta essenziale coglierne il significato semantico e le implicazioni didattiche. A questo fine si è analizzata la principale letteratura pedagogica e didattica del settore e ciò che è emerso è che essa si concentra quasi esclusivamente sull'internazionalizzazione dell'università, come se il concetto di internazionalizzazione dell'educazione fosse un sinonimo di internazionalizzazione dell'università. Questo sottolinea una certa miopia della ricerca in quanto nel mondo scolastico si assiste a riforme dei *curricula* che inseriscono la dimensione internazionale, interculturale e globale. La stessa dimensione, inoltre, si trova in documenti, regolamenti, pratiche di molti istituti scolastici. Appare, quindi, pionieristica la scelta di *Fondazione Intercultura*² di istituire nel 2009 l'*Osservatorio nazionale sull'internazionalizzazione delle scuole e la mobilità studentesca*³. Tale Osservatorio - unico in Europa - svolge rilevazioni periodiche curate dall'Istituto di ricerca Ipsos per misurare il livello di internazionalizzazione della scuola secondaria di secondo grado in Italia. Per fare ciò ha progettato nel 2009 e aggiornato nel 2022 un Indice di internazionalizzazione. Quest'ultimo può assumere un valore da 0 a 100 dove 0 corrisponde a un livello di assenza di internazionalizzazione mentre 100 è il livello più alto. Se si osservano le indagini in chiave longitudinale si evince che l'indice medio nazionale è passato da 37 punti nel 2009 a 46 punti nel 2022 (+ 9 punti in tredici anni). Ciò significa che da una parte, sebbene lentamente, sono aumentate le attività di internazionalizzazione nelle scuole italiane ma, allo stesso tempo, che c'è ancora molto da fare.

Ma cosa significa internazionalizzare della scuola? Ispirandosi al vasto lavoro di ricerca sull'internazionalizzazione dell'università, l'internazionalizzazione della scuola può essere intesa come «il processo intenzionale e trasformativo di inclusione delle dimensioni internazionale, interculturale

² www.fondazioneintercultura.org

³ www.scuoleinternazionali.org

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

M'agraden les activitats que fem: la celebració del Nadal i el pessebre vivent, el carnaval, Sant Jordi...

Lexie. elpetitmiquel

e globale all'interno della scuola nella sua globalità allo scopo di innalzare il livello qualitativo dell'istruzione per tutti gli studenti, i docenti e il personale e apportare un contributo significativo alla società» (Baiutti, 2019, p. 26). Fra i punti fondamentali di questa definizione vi è l'idea che l'internazionalizzazione non è qualcosa che accade per caso o automaticamente, ma necessità di un certo grado di intenzionalità da parte dei vari organi della scuola. Inoltre, sottolinea che l'internazionalizzazione dovrebbe plasmare tutti gli aspetti della scuola: dai documenti alle pratiche didattiche; dal *curriculum* ai progetti. Infine, la definizione esplicita che il processo di internazionalizzazione non è un fine in sé ma deve essere guidato dall'idea di migliorare la qualità dell'educazione – che non a caso è anche l'obiettivo 4 dell'Agenda 2030 – e questo riguarda non solo una *élite* di studenti e studentesse, ma l'intera comunità scolastica e, in ultima analisi, la società.

Analizzando le pratiche di internazionalizzazione della scuola è possibile mutuare la categorizzazione tradizionalmente adottata per descrivere l'internazionalizzazione dell'università: “internazionalizzazione nel proprio paese” (*internationalization at home*) e “internazionalizzazione all'estero” (*internationalization abroad/cross-border*) (Figura 1).

Con il termine “internazionalizzazione nel proprio paese” si può generalmente intendere l'inclusione delle dimensioni internazionale, interculturale e globale in tutti gli aspetti della scuola: la *ratio* di questo aspetto dell'internazionalizzazione è che l'intera comunità scolastica sia messa nella condizione di sviluppare quelle competenze, come quella interculturale, e quelle prospettive, come quella internazionale, tendenzialmente attese quali effetto dell'esperienza di mobilità. Esempi di attività connesse a questa categoria sono l'internazionalizzazione del curriculum e dell'insegnamento, la promozione di incontri fra studenti stranieri e persone del luogo, *club* di lingue, corsi di formazione di docenti e dirigenti scolastici su questioni connesse all'internazionalizzazione e l'interculturalità.

Con il termine “internazionalizzazione all'estero”, invece, ci si riferisce ai progetti che implicano una qualche forma di mobilità. Tradizionalmente la mobilità concerne principalmente le persone: studenti, docenti, dirigenti scolastici, staff.

Quines són les tres coses que
espero de l'educació?

**Motivació,
companyerisme i
respecte.**

Gemma. mare

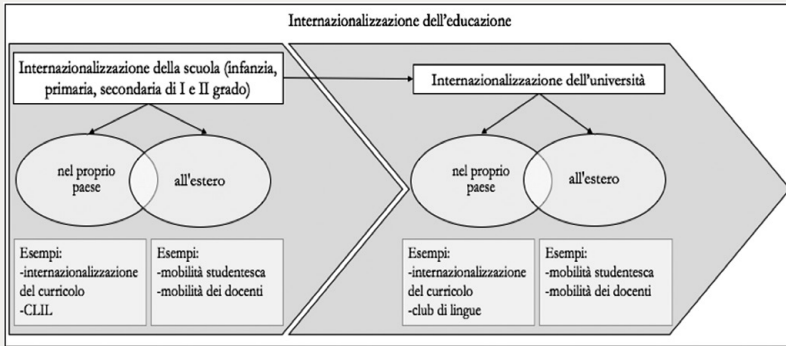

Figura 1 - Processo di internazionalizzazione dell'educazione (Baiutti, 2019)

Alcune sfide dell'internazionalizzazione

In conclusione, una cittadinanza che guarda al futuro sembra essere la cittadinanza globale. Quest'ultima richiede di equipaggiare gli studenti e le studentesse (e tutta la comunità scolastica) con alcune competenze come, ad esempio, le competenze trasversali tra cui la competenza interculturale. Una delle vie maestre per fare ciò è l'internazionalizzazione della scuola.

A conclusione di questo breve contributo, si desidera porre l'attenzione su alcune sfide che si trova a fronteggiare l'internazionalizzazione dell'educazione e, più in generale, l'educazione. Una di queste sfide è collegata allo sviluppo tecnologico e alle riflessioni rispetto alla sostenibilità ambientale che hanno determinato l'aumento di attività virtuali anche nel campo dell'internazionalizzazione come, ad esempio, la cosiddetta mobilità virtuale. Sarà importante comprendere quali sono le implicazioni e le opportunità di una diffusione dell'internazionalizzazione a livello virtuale: nonostante inizi ad esserci una letteratura su questo fronte, essa non è ancora sufficientemente robusta per trarne delle considerazioni solide. Sarà importante mantenere alta l'attenzione anche perché l'internazionalizzazione è anche corporeità.

Un'altra sfida concerne i valori che guidano l'internazionalizzazione: negli ultimi anni, con un aumento della commercializzazione dell'educazione, i valori tradizionali come la cooperazione, la pace, la solidarietà e la comprensione reciproca sembrano essere stati messi in secondo piano per dare

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Desitjo una societat madura que sàpiga evitar els aspectes negatius de la tecnologia i aprofitar-ne els avantatges.

Martina. estudiant

maggiore spazio alla competizione, alla reputazione e ai *ranking* nazionali e internazionali.

Nel presente del futuro di agostiniana memoria, essere consapevoli di queste sfide, come di altre, è fondamentale per indirizzare l'internazionalizzazione della scuola verso un futuro in cui vi sia una diffusa cultura della cittadinanza globale e dei diritti umani.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Saber que ensenyant els infants, jo aprenc d'ells.

Montse. docent

Riferimenti bibliografici

- Baiutti, M. (2019). *Protocollo di valutazione Intercultura. Comprendere, problematizzare e valutare la mobilità studentesca internazionale*. Pisa: ETS.
- Ceruti, M., & Bellusci, F. (2020). *Abitare la complessità. La sfida di un destino comune*. Milano - Udine: Mimesis.
- Consiglio d'Europa. (2018, tr. it. 2021). *Quadro di riferimento delle competenze per una cultura della democrazia. Volume 1: Contesto, concetti e modello*. Strasburgo: Consiglio d'Europa.
- de Wit, H., & Hunter, F. (2015). Comprendere l'internazionalizzazione dell'istruzione superiore nel contesto europeo. In H. de Wit, F. Hunter, L. Howard, & E. Egron-Polak (Eds.), *Internazionalizzazione dell'istruzione superiore* (pp. 41-60). Bruxelles: Unione europea. Retrieved from [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU\(2015\)540370_IT.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540370/IPOL_STU(2015)540370_IT.pdf).
- Duarte, J. (2021). "Global citizenship means different things to different people": Visions and implementation of global citizenship education in Dutch secondary education. *Prospects*, 1-18. doi: <https://doi.org/10.1007/s11125-021-09595-1>
- Gaudelli, W. (2016). *Global citizenship education: Everyday transcendence*. Oxfordshire: Routledge.
- Osler, A., & Starkey, H. (2005). *Changing citizenship. Democracy and inclusion in education*. Maidenhead: Open University Press.
- Palaz, T. (2021). Global Citizenship And Education: A Bibliometric Research. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 6(16), 1907-1947. doi: <http://dx.doi.org/10.35826/ijetsar.416>
- Tarozzi, M. (2015). *Dall'intercultura alla giustizia sociale. Per un progetto pedagogico e politico di cittadinanza globale*. Milano: FrancoAngeli.
- UNESCO. (2015, tr. it. 2018). *Global Citizenship Education: Topics and learning objective*. Francia.

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

**Saber orientar els estudiants
en els seus estudis presents i
futurs.**

Miquel, pare

A hores d'ara, el futur de l'educació i de l'escola no constitueixen cap novetat. Es tracta d'una qüestió, la prospectiva pedagògica, que ha generat molta literatura des de la Segona Guerra Mundial i, especialment, a partir de la posada en òrbita per part dels soviètics de l'Sputnik, el 4 d'octubre de 1957, el primer satèl·lit artificial, en plena Guerra Freda, a punt de commemorar el quarantè aniversari de la Revolució Russa. De fet, entre el 1957 i el 1969, amb l'arribada dels nord-americans

a la Lluna en la missió de l'Apollo 11, la carrera espacial va viure uns moments estel·lars, encara que la competició entre les dues grans potències s'havia iniciat un xic abans (1955) i finalitzaria a mitjans de la dècada dels setanta (1975). La Guerra Freda va suposar una contesa no només ideològica sinó també científica i tecnològica que va incidir en el debat educatiu, en un context dominat a Occident pel pragmatisme que buscava l'èxit i el conductisme que servia de base per un ensenyament programat i que amb B. F. Skinner va apostar per la tecnologia educativa (*The Technology of Teaching*, 1968). Tot un antecedent d'un futur que ja era aquí.

L'ESDEVENIR DE L'EDUCACIÓ: GÈNESI I PROSPECTIVA D'UN FUTUR QUE JA ÉS AQUÍ

Enric Prats Gil
Conrad Vilanou Torrano

Facultat d'Educació
Universitat de Barcelona

Mentrestant, s'anaven imposant canvis socials i culturals que afectaven, durant la dècada dels seixanta, sobretot a la joventut, a redós de les filosofies de l'underground que sovint es va traduir com a contracultura, en un context marcat per la «generació beat» i que, remotament, podem vincular a escriptors de l'època d'entreguerres, com Francis Scott Fitzgerald, que van contribuir a erosionar el puritanisme en la cultura nord-americana. A tot això, cal afegir l'impacte del maig del 68, fins al punt que van emergir entre les dècades dels anys seixanta i setanta del segle passat diferents teories que van posar en escac l'educació i l'escola. Hanna Arendt, el 1958, havia interpretat les claus d'una prematura crisi de l'educació, en el marc d'una crisi més general, cultural i política, que adobaria el terreny posterior. Així, després que alguns autors es referien sense embuts a la crisi de l'educació (Christopher Dawson, Philip H. Coombs), van sorgir teories sociològiques

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**M'il·lusiona poder donar gràcies als meus
pares per totes les vegades que m'han
ajudat.**

Txell. estudiant

de la desescolarització (Ivan Ilich, Paul Goodman), que anunciaven la mort de l'escola (Reimer) o que denunciaven, a través de la teoria de la reproducció (Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron), la impossibilitat de trencar pedagògicament les desigualtats socials que l'educació contribuïa a perpetuar, un aspecte remarcat per Basil Bernstein amb les aportacions sobre els codis sociolingüístics. A la llarga, la filosofia de la sospita –no debades es va produir una recuperació de Nietzsche a redós del 68, mentre el freudomarxisme era una doctrina que circulava amb profusió– es va aplicar a l'educació, fins a l'extrem de parlar del «currículum ocult», una expressió de Philip W. Jackson (1968) que faria fortuna. La situació es va aguditzar amb les aportacions de Foucault, amb *Vigilar i castigar* (1975), on denunciava tant els dispositius disciplinaris de les institucions, com les estructures? Pedagògiques, sovint regides per una perspectiva panòptica.

Amb aquests antecedents, a la dècada dels anys setanta calia repensar l'educació i la funció de l'escola en el context d'una societat en canvis constants que afectaven no només a l'impacte de la tecnologia, amb creixement exponencial durant la Guerra Freda, sinó també als canvis socials, que van erosionar institucions com la família i l'acadèmia: s'imposava una cultura popular, manifestada en molts ambients i especialment en la música. En paral·lel, el paper de la religió tradicional retrocedia, sobretot del catolicisme, fins al punt que l'Església es va veure obligada a convocar el Concili Vaticà Segon (1962-1965), per tal de procedir a un *aggiornamento* que va promoure una pedagogia d'arrel personalista. Fet i debatut, el futur ja havia arribat i les respostes als nous reptes van obligar a una reflexió; des del món intel·lectual, van sorgir diversos autors que van abordar aspectes diferents d'un avenir que ja era aquí i que havia d'influir necessàriament sobre l'educació i l'escola.

En aquest sentit, l'aproximació del darrer canvi de segle i mil·lenni va facilitar l'aparició d'obres que auguraven futurs incerts com Alvin Toffler amb *El xoc del futur* (1970) i *La tercera onada* (1980). Les intuïcions de Toffler a *La tercera onada*, la postindustrial, mantenien una sintonia amb el que Daniel Bell va anunciar el 1973 amb l'adveniment d'una societat postindustrial, que deixava enrere no només l'agricultura (primera onada) sinó també la indústria (segona onada), amb el rerefons de la crisi del petroli del mateix any. En detectar-se l'evolució d'una societat industrial a una altra de

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Formar part del creixement personal de tants i tants infants al llarg dels anys.

Montse. docent

postindustrial, el paper de l'educació i de l'escola s'havia de reeditar, atès que si l'etapa industrial s'havia caracteritzat per una dimensió col·lectiva (com ara en la planificació dels plans quinquennals soviètics), en el món postindustrial cal una preparació per a un món en què es fa problemàtic el planejament: una societat oberta, dinàmica i incerta, que a més impugna l'origen mateix de l'escola que es remunta a la revolució neolítica. Amb altres mots: s'havia passat del model monolingüe de la societat industrial a una realitat nova, multicultural i globalitzada, en què han aparegut noves formes d'expressió, amb diverses llengües i diferents llenguatges, sobretot audiovisuals i digitals que romanen a les mans d'unes poques empreses tecnològiques (Google, Apple, Amazon, etc.).

Val a dir que a final de la dècada de 1970 no només hi havia consciència que la societat industrial havia de donar pas a una nova realitat social, centrada en el món dels serveis, sinó que també es qüestionava la idea de modernitat, cosa que tenia implicacions per al projecte il·lustrat d'estendre la instrucció arreu, amb les consegüents campanyes d'alfabetització i escolarització. En efecte, François Lyotard va publicar *La condició postmoderna* (1979) en què denunciava els ideals formatius, forjats per la modernitat al voltant de la idea de *Bildung*, considerats com a metarelatats d'emancipació, de manera que a partir d'aquest moment l'educació no s'havia de legitimar pel seu component formatiu, ni per la recerca de la veritat, sinó per la dimensió performativa, un concepte que provenia de la filosofia del llenguatge (Austin) que accentuava el caràcter pragmàtic de l'educació, una tendència que es va accentuar amb la irrupció de la cibercultura que autors com Pierre Lévy van presentar com una mena de segon diluvi.

Amb aquest panorama, la pedagogia abandonava la seva ascendència filosòfica, que marcaven els ideals formatius, i es situava sota una nova empara epistemològica que emfasitzava la perspectiva de la lògica gerencial economicista, tot assumint una dimensió virtual, en un moment de crisi del marxisme que va comportar la caiguda del mur de Berlín (1989) i el posterior desmembrament de la URSS (1991). No obstant això, i des de Llatinoamèrica, sorgia la pedagogia de l'oprimit a través de Paulo Freire, un dels referents de la pedagogia crítica, amb el rerefons de l'Escola de Frankfurt (Benjamin, Adorno, Horckheimer, Habermas) i la sociologia crítica nord-americana amb el seu tremp alliberador (Giroux), sempre en favor

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

M'agrada divertir-me al temps lliure amb els amics.

Bru. elpetitmiquel

de les minories excloses històricament. Hom pot constatar, doncs, que ens trobem davant d'una pedagogia no només postcolonial sinó radicalment decolonial, que busca en la tradició dels pobles indígenes les seves senyes d'identitat per combatre les influències de les civilitzacions foranes i alliberar les poblacions que han estat dominades per les potències colonitzadores, adés i ara. De tal faisó, que s'ha perfilat una educació crítica, emancipadora i que advoca per la resistència enfront del neoliberalisme, que va quallar inicialment en l'educació d'adults i que s'ha estès als altres nivells educatius i ha generat l'aparició de les comunitats escolars que així han esdevingut comunitats d'aprenentatge.

En realitat, en els darrers trenta anys, a partir de 1990 quan la cibercultura va colonitzar el món educatiu, els canvis pedagògics han estat continus, tal com correspon a un món postmodern o si es vol hipermodern que viu de manera vertiginosa. Altrament, aquesta acceleració va acompanyada d'una gran fluïdesa, en el sentit que l'educació ja no es limita a l'àmbit escolar; això ha comportat una explosió d'activitats extraescolars i també la irrupció massiva de noves tecnologies a l'aula. En aquesta línia, s'implanta una mena de formalisme pedagògic que arracona la instrucció i devalua els continguts a benefici d'un plantejament competencial que troba un punt de referència en el pensament de Philippe Perrenoud a partir de la dècada de 1990. Gradualment, i amb un marxisme en hores baixes i un humanisme en retrocés per l'impacte tecnològic, el neoliberalisme ha fixat la seva atenció en el món educatiu, amb la qual cosa s'ha erosionat el protagonisme dels estats en matèria educativa, una situació agreujada amb la crisi econòmica de 2007-2008, quan les retallades es van centrar en l'estat de benestar.

Tot indica, doncs, que aquesta tendència serà una constant que anirà en augment en els propers anys, perquè en la perspectiva d'una educació vinculada al món econòmic i que ha de respondre a les exigències canviants d'una societat neoliberal, els grans grups inversors veuen en l'àrea educativa un nínxol d'alta rendibilitat, no només en capital humà per tal d'assegurar que el talent no es perdi, sinó també en el compte de resultats dels inversors. Més que interessar-se per estendre l'educació arreu, a fi de combatre les desigualtats socials i garantir la justícia social, el que pot prevaldre –i de fet això ja està succeint– és que s'obri una bretxa no només digital entre els joves, sinó també pel que fa a les possibilitats d'atresorar

Quines són les tres coses que
m'il·lusionen del meu futur?

**Descobrir-me i
deixar-me inspirar
pels que m'envolten.**

Júlia. estudiant

un conjunt de competències i habilitats (domini de la llengua anglesa i de l'alta tecnologia). En aquest context, les NESE (Necessitats Educatives Especials) no només afecten els que tenen dificultats i discapacitats, sinó també els que sobresurten amb coeficients d'intel·ligència superiors als índexs de normalitat. Amb aquest transfons, s'estableixen uns mecanismes que faciliten l'accés d'una minoria als llocs de treballs ben remunerats en una societat en què l'ensenyament de competències esdevé la millor garantia per configurar un món altament competitiu i amb una gran permeabilitat i adaptabilitat laboral.

En darrer terme, aquests grups empresarials inverteixen en educació com si es tractés d'un sector més de les seves activitats financeres, tot promentent una formació d'excel·lència que satisfaci les expectatives de les famílies amb més possibilitats, i així en ocasions l'educació abandona el principi de la igualtat d'oportunitats. Tot plegat, ha generat un discurs que les multinacionals, especialment corporacions tecnològiques, mediàtiques i financeres, han fet seu i en què propugnen un ensenyament per als nous temps que desvetlli el pensament crític, la creativitat, la col·laboració i la comunicació, sobre la base de l'existència d'un gran potencial en cada alumne, atès que es parteix del *mantra* de les intel·ligències múltiples (Howard Gardner) i de noves estratègies didàctiques que han de seduir l'alumnat com la ludificació, l'expressió corporal, el benestar emocional (*Mindfulness*) i les manifestacions plàstiques, entre d'altres. Arribats aquí, l'educació assumeix una direcció lúdica i festiva que tampoc pot estranyar si tenim en compte que la relació oci-negoci també es dona en el camp social amb el binomi lleure-treball, provocat potser pel fet que els joves no puguin tenir perspectiva de futur i no es plantegin allò de la feina-per-sempre, quelcom que Luis Racionero ja va predir fa uns anys en remarcar el pas de l'atur a l'oci. No debades, les èpoques de treball van acompanyades per temporades a l'atur o bé formant-se per trobar altres feines, atesa l'estacionalitat del sector de serveis, en particular el món del turisme, les contractacions temporals i la inestabilitat dels llocs de treball amb acomiadaments i regularitzacions sectorials ben destacades. Altrament, amb aquest panorama, els ensenyaments clàssics universitaris, sobretot les antigues llicenciatures en lletres i ciències, que es caracteritzaven per la seva dimensió general, perden rellevància en relació a la formació professional, sobretot dual, on es combina l'aprenentatge i la iniciació laboral, amb una dosificació acurada, que ha

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Ajudar els estudiants a obrir la porta a noves experiències i als alumnes en el seu creixement personal.

Anna. docent

eliminat el curs acadèmic de vuit-nou mesos per pastilles trimestrals que cal digerir amb poca bibliografia i molta pantalla.

Tinguem en compte, emperò, que la dimensió crítica que reclamen les grans corporacions no qüestiona el sistema econòmic liberal que aquestes entitats multinacionals sostenen, per tal de mantenir el sistema que ha imposat el neoliberalisme. Això es fa atenent les necessitats d'un futur professional en què ja no cal el peonatge, alhora que són sobrers els joves sense una capacitació laboral adequada, que a més caldrà actualitzar al llarg de la vida (*Lifelong Learning*). Naturalment, d'acord amb el que diem, un dels perills greus de l'educació és la guetització d'algunes escoles, sobretot públiques, tot i els esforços que fan per evitar la marginació de segments de la població, sovint de famílies migrades, amb el corresponent perill d'exclusió, amb una voluntat de fomentar una educació cooperativa (amb el rerefons de les tècniques Freinet i Decroly) que, tot i les bones intencions, sembla que resultin impotents per combatre l'individualisme del neoliberalisme. En una paraula, són escoles residuals, que sovint apaivaguen la mala consciència d'alguns responsables públics.

Tampoc deixa de cridar l'atenció el paper dels estats i dels organismes públics quan han d'afrontar el repte d'aquells que decideixen educar llurs fills en sistemes al marge dels controls governamentals, enmig de la volatilitat dels models socials (famílies, religions, associacions i ONG en declivi o transformació). Aquest panorama ha generat l'aparició d'un seguit d'escoles lliures que s'inspiren en experiències com les que van dur a terme educadors, com ara Tolstoi a Iàsnaia Poliana, Ferrer i Guàrdia a l'Escola Moderna, Neill a Summerhill i, molt especialment, la pedagogia Waldorf de Rudolf Steiner, sense oblidar altres noms, com el de Maria Montessori, que fa la impressió que ha esdevingut una marca comercial, una mena d'equivalent a innovació, una expressió que s'ha imposat al clàssic sintagma de «renovació pedagògica» quan s'aplicava, per exemple, a la pedagogia catalana del primer terç del segle passat. En aquest context, també cal tenir en compte altres models alternatius com el *Homeschooling*, una pràctica encara minoritària però que pot intensificar-se en els propers anys, sobretot en els països desenvolupats i entre les classes socials benestants que no accepten fàcilment les directius dels organismes públics. Com es lògic, aquestes iniciatives reclamen una major presència i participació familiar en el món

escolar, quelcom que també es produeix en l'ensenyament públic, on les famílies –una institució que ha viscut molts canvis en els últims anys, en augmentar les de caràcter monoparental voluntària– reclamen una presència activa. D'aquí ve que es produeixi una osmosi entre la societat i el món escolar, una tendència que ha de créixer en els propers anys, més encara si considerem que les xarxes socials afavoreixen la participació de tothom en la comunitat escolar, una situació que genera sinergies i complicitats entre docents, alumnes i famílies.

D'alguna manera, el canvi de l'estructura familiar i la complexitat d'un món cada vegada més plural i divers, on la diferència ha substituït el principi d'unitat, ha fet que l'escola hagi d'assumir nous rols que han generat una certa saturació, atès que apareixen un seguit de noves temàtiques que cal abordar, des de l'educació sexual amb el nou paradigma de gènere, on sobresurt la pedagogia *queer*, la circulació viària, l'alimentació, la salut, les addiccions, fins als problemes ambientals que afecten la sostenibilitat del planeta, sense negligir l'impacte de les tecnologies digitals, la caducitat de les quals és sovint immediata amb elevats índexs d'obsolescència. Com és prou sabut, l'infant s'ha situat en el centre del procés educatiu d'una manera activa, i així el mestre s'ha convertit en un acompanyant més que en un mentor o tutor, mentre algunes famílies els transfereixen el poder i la responsabilitat, tot i que volen tenir-hi la darrera paraula, potser en un nou intent de restar autoritat als professionals. D'altra banda, l'educació s'ha d'enfrontar al repte del transhumanisme, és a dir, als posthumanismes biotecnològics (en forma de clons, cyborgs o robots) que introdueixen noves variables i actors en el mapa pedagògic, com a éssers que enllà de la utopia poden ser una realitat que ha arribat. Així, es dibuixa un horitzó un xic enigmàtic, i a voltes fins i tot distòpic, més encara si tenim en compte que es pot generar una situació en què aquests nous éssers no necessitin cap tipus d'educació, alhora que es discuteix la seva condició humana. En fi, un repte antropològic i pedagògic gens menor, si pensem que Google és l'empresa que més inverteix en la investigació sobre la immortalitat, quelcom que trenca la tradició de la metafísica occidental i ofereix una nova perspectiva escatològica.

D'aquí que l'escola –una realitat històrica– s'hagi de ressituar constantment en un món en canvi que, a més, després de la pandèmia de la Co-

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Seguir gaudint dels petits moments que em fan feliç. Com ara conèixer món, escoltar música, estar amb els amics i família.

Aina. estudiant

vid-19, ha posat sobre la taula la importància de l'ensenyament digital. Encara que bona part d'especialistes coincideixen en assenyalar que la solució que es va donar el 2020 va representar un mal menor i que l'educació escolar sempre necessitarà de la presencialitat, sembla del tot evident que la tendència a la virtualitat i a la digitalització constitueix un procés irreversible. A aquestes alçades, les editorials escolars convencionals s'han vist obligades a adaptar els seus materials en paper a un procés de digitalització, vinculat a la telefonia mòbil que així esdevé una nova eina escolar que també és aquí.

Fet i debatut, l'escola pot esdevenir un lloc privilegiat per tal que els alumnes aprenguin a interpretar la gran quantitat d'informacions que es donen en un món obert a l'hipertext, una cultura mosaic, on tot flueix amb rapidesa tal com correspon a una societat líquida com la postmoderna. Un món en què s'haurà de formar infants i joves per a situacions canviant i complexes que demanen preparar-los emocionalment i psicològicament, per tal que siguin resilents i puguin afrontar un cúmul d'incerteses, amb altes dosis d'individualisme i que s'hauran de combatre amb treballs escolars cooperatius, la qual cosa pot explicar l'èxit de metodologies antigues com el treball per projectes que han estat rescatades del passat. Si abans ajudaven a treballar conjuntament alumnes de diferents edats, ara s'utilitza per investigar i fomentar la col·laboració, tot afavorint la indagació i recerca, d'acord amb els postulats de la psicologia constructivista, segons la qual l'alumne ha de bastir el seu propi coneixement; un coneixement que, si surt de dins, només podrà ser autoreferencial: la cultura queda aniquilada. Alhora, caldrà assegurar la participació dels joves en el sistema polític democràtic a través d'instàncies representatives, que començaran a l'escola, per tal d'apoderar uns infants que, d'acord amb els principis il·lustrats, hauran d'accedir a una majoria d'edat no només cronològica sinó també mental. Cal remarcar que aquest apoderament (una actualització postmoderna del pensament kantian) ha de propiciar el discerniment dels alumnes que es troben sotmesos a un bombardeig d'informacions, moltes de les quals són distorsionades o falses (*fake news*). Per tant, l'alfabetització clàssica ha de conviure amb la digital en un món en què el ciberespai esdevé la nova enciclopèdia del saber i on cal aprendre a discernir entre allò rigorós i allò inexacte i enganyós.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Saber que cada dia serà una nova oportunitat i un nou repte.

Anna. docent

És palès que el futur de l'educació no només depèn de la seva pròpia dinàmica sinó igualment dels organismes internacionals, sobretot de la Unesco, que el 1972 va promoure l'informe liderat per Edgar Faure *Aprendre a ésser*, que posava l'èmfasi en el gust i el plaer per aprendre. Anys després, el 1996 va sortir a la llum l'informe dirigit per Jacques Delors amb un títol que recollia un missatge extret d'una fable de La Fontaine, *hi ha un tresor amagat dins*, en què es posaven els quatre pilars de l'educació a uns nous temps: aprendre a conèixer, aprendre a fer -que incloïa la noció de competència-, aprendre a viure junts i aprendre a ser. En aquesta línia, després de recordar que Estats Units i Israel no participen en la Unesco des de 2017, una de les novetats ha estat el programa *Education 2030*, en el marc dels Objectius de Desenvolupament Sostenible, de Nacions Unides, una continuació dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni, fixats per al 2015 i que es van mostrar massa ambiciosos. Amb el programa *Education 2030*, aprovat a la reunió del Fòrum Mundial d'Educació, el 2015 a Incheon (Corea del Sud), es presentava també un document de futur: *Replantejar l'educació. Vers un bé comú mundial?* Sense entrar en altres consideracions, un dels aspectes més destacats d'aquest informe és que no podem continuar parlant de bé públic (i per tant, del paper de l'estat en matèria educativa) sinó que convé fixar l'atenció a la noció de bé comú, la qual cosa obre la porta a la intervenció i finançament privats.

Remarquem alhora que diverses institucions econòmiques com l'OCDE, que promou l'informe PISA, i una sèrie d'organitzacions privades de diferent índole (multinacionals de diferents sectors) s'han preocupat igualment del futur de l'educació. No sorprèn que totes insisteixen en el concepte de la innovació que ha esdevingut una mena de paraula màgica, alhora que s'accentua la dimensió digital de l'ensenyament i la tendència a la privatització en favor de les grans empreses i en detriment dels estats. En el fons, es tracta d'una visió gerencialista que vincula l'educació al món laboral, que aspira a utilitzar plataformes com LinkedIn o semblants per acreditar la vàlua de qualsevol professional després dels diversos processos formatius i experiències en el món del treball. Com és comprensible, vist des d'aquest enfocament, l'educació no serà una qüestió pública, vinculada a l'estat de benestar, sinó més aviat una qüestió que afectarà al pressupost familiar i que fomentarà l'excel·lència per tal que els grans consorcis i multinacionals puguin seleccionar els seus quadres i empleats, sobre la base d'una econo-

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

**La formació com a persona:
saber estar, saber col·laborar...**

Xavier. pare

mia globalitzada i d'una llengua universal que serà l'anglès, en detriment d'altres, entre les que es troba la catalana, tot plegat en un món virtual i virtualitzat.

Així les coses, en els documents que parlen de l'educació del futur, la paraula que més es repeteix és ètica, per bé que també apareix sovint l'expressió d'aprendre a aprendre, com el símbol màxim del formalisme pedagògic que bandeja els continguts. Amb tot, no acaba aquí la cosa perquè vivim una època d'incerteses que condueix al relativisme, un aspecte que complica el present i futur de l'educació fins al punt que per alguns elements reaccionaris la solució es troba en el passat, en l'ensenyament del món d'ahir, segons Stefan Zweig va definir. Es tracta, d'una mena de pedagogia groga que, en sintonia amb la deriva totalitària que es beslluma en el panorama polític mundial, amb situacions com les viscudes als Estats Units amb el president Trump o el creixement de l'extrema dreta a Europa, posa de manifest l'èxit i circulació de manifestos i pamflets contra la pedagogia, acusada de ser la causant de tots les malvestats i desgràcies de la societat actual. Tan de bo que la pedagogia tingués més altaveu.

Endemés, el relativisme situa l'educació com a ciència de segona categoria, en el sentit que qualsevol solució sembla possible en un context generalitzat de crisi permanent, que promou la llibertat, banalitza la cultura i condemna l'individu a la solitud. No debades, Edward Horper (1882-1967) va ser considerat el pintor de la solitud nord-americana, que *l'American way of life* ha estès arreu. En suma, una societat que sembla que bandegi la cultura de les institucions educatives; que carrega sobre l'escola bona part de les responsabilitats socials fins arribar al col·lapse, i que redueix l'educació a mercaderia. Una societat així acaba per no trobar sentit a res, enllà d'agendes i propostes per un futur –el 2030 o el 2050– que de fet ja fa anys que és aquí.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Formar una família, educar i veure créixer els fills i que ells construeixin la seva pròpia vida.

Marc. estudiant

Bibliografia

- Adorno, Th. - Horkheimer, M. (1994). *Dialéctica de la Ilustración*. Madrid: Editorial Trotta.
- Adorno, Th. (1998). *Educación para la emancipación*. Madrid: Morata.
- Arendt, H. (1989). *La crisis de la cultura*. Barcelona: Pòrtic.
- Bell, D. (1976). *El advenimiento de la Sociedad post-industrial. Un intento de prognosis social*. Madrid: Alianza Editorial.
- Bernstein, B. (1971-1975). *Class, codes and control*. London: Routledge and Kegan Paul (3 vols.).
- Bourdieu, P.-Passeron, J.-C. (1970). *La Reproduction. Éléments d'une théorie du système d'enseignement*. Paris: Éditions de Minuit.
- Coombs, Philip H. (1968) *La crise mondiale de l'éducation: analyse de systèmes*. Paris: Presses universitaires de France.
- Dawson, Ch. (1961). *The Crisis of Western Education: With Specific Programs for the Study of Christian Culture*. London: Sheed and Ward.
- Delors, J. (Ed.). (1996). *Educació: hi ha un tresor amagat a dins*. Barcelona: Centre Unesco de Catalunya.
- Faure, E. (1973). *Aprender a ser: la educació del futuro*. Madrid: Alianza editorial.
- Foucault, M. (1975). *Surveiller et punir*. Paris: Gallimard.
- Freire, P. (2006) *Pedagogia de l'oprimit*. Xàtiva-València: Edicions del CREC-Denes.
- Gardner, H. (2011). *La inteligencia reformulada: las inteligencias múltiples en el siglo XXI*. Barcelona: Paidós.
- Giroux, H. (1988). *Schooling and the struggle for public life: critical pedagogy in the modern age*. Minneapolis: University of Minnesota.
- Goodman, P. (1976). *La Des-educación obligatoria*. Barcelona: Fontanella.
- Illich, I. (1971). *Deschooling society*. London: Calder & Boyars.
- Lévy, P. (1998). *La Cibercultura, el segon diluvi?* Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya-Proa.
- Lyotard, F. (2004). *La condició postmoderna: informe sobre el saber*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis-Angle.
- Perrenoud, Ph. (1997). *Construire des compétences dès l'école*. Paris : ESF.
- Perrenoud, Ph. (1999). *Dix nouvelles compétences pour enseigner. Invitation au voyage*. Paris: ESF.
- Racionero, L. (1983). *Del paro al ocio*. Barcelona: Anagrama.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Aprendre i compartir amb els companys noves estratègies i metodologies per aplicar a l'aula.

Anna. docent

- Reimer, E. (1973). *La escuela ha muerto. Alternativas en materia de educación*. Barcelona: Barral.
- B. F. Skinner. (1968). *The Technology of Teaching*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Toffler, A. (Ed.). (1974). *Learning for tomorrow. The Role of the Future in Education*. New York: Random House.
- Toffler, A. (1982). *El "Shock" del futuro*. Barcelona: Plaza & Janés.
- Toffler, A. (1992). *La tercera ola*. Barcelona: Plaza & Janés.

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

El que m'agrada més són les sortides i les excursions.

Heavenjot. elpetitmiquel

HundrED has been working with the future of education since its inception. In many ways, the future is already today among us in little sparks of new educational innovations that are affecting students' learning in their contexts. As we have been researching innovations coming from over 100 countries, the contextuality of education systems has become evident. Simultaneously, this makes it visible that we have multiple futures for education. No matter where we are looking, the general hope is that the future of education would be more equitable.

This hope is not a naïve utopian vision, but a gesture toward a world in which all children thrive. Is it a hope for a future where children complete their compulsory education with a real sense of worth and value beyond what they learned or their utility for others. Through the innovations we have identified, we already see how students are learning how to participate together in making decisions, creating knowledge, and learning methods for exploring the world. These intrapersonal skills help them come to a deeper understanding who we are and who we can be.

The future is determined in part by the past. When we look back, we see some trends that have moved education toward equity. The development of mass public education in the early 1900s was driven by many competing forces, including economic, cultural, nationalistic and democratic movements. The model itself was industrial, however through this model, education systems became organised under the principle that formal education is for all children, not only the elite.

THE MANY FUTURES OF EDUCATION – IMPROVING EQUITY THROUGH INNOVATIONS

Crystal Green

PhD, Education, University of Jyväskylä, EdM, International Education Policy, Harvard Graduate School of Education
Head of Research, HundrED

Lasse Leponiemi

MBA, Educational Leadership, Tampere University
Co-founder & Executive Director, HundrED

Clara García-Millán

MEd, Development, Education and International Cooperation, University of Jyväskylä
Education Research Specialist, HundrED

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**Vincular el meu
desenvolupament professional
amb les meves pròpies
passions i interessos.**

Aina. estudiant

This movement in the 1900 was labour driven by the needs of the industrial revolution, which demanded workers have the ability to read manuals and make calculations. School structures were organised to prepare students to participate in the rhythms of industrial life following clear plans and pre-determined patterns. Organisation of education in this way provided productive outcomes answering the economic needs of that time. The pedagogical principles of the factory model were based on behavioural theories of learning, which represented the understanding of learning at the time. Therefore, although neither the industrial system nor previous learning theories fully meet the needs of today, the important legacy of universal education has remained ever since.

By the beginning of the 20th century, education moved toward preparing students for fuller participation in political, economic, and social spheres of life. The 4th industrial revolution is driving the need for new kinds of skills, including active citizenship, computational thinking, understanding globalisation and multiculturalism. Human capital development has also driven international commitments towards education. Initially, these commitments helped develop basic education, focusing on universal literacy and numeracy in Education for All. While the Education for All movement served to make access to education more equitable, it has also contributed to narrowing scope of the education agenda, at the exclusion of other areas of human development and educational purposes.

Presently, international commitments to education aim to improve equity and widen the scope of education to include sustainable development goals, transforming education systems to reach those by 2030. At the same time, neoliberalism, managerialism, marketisation of education and overall global trends are also working to increase inequality. A substantial portion of the gains that were made in access to education, particularly in girls' education, were erased by the Covid-19 pandemic. In addition, given general dissatisfaction with the quality of education and the career opportunities afforded by education, it seems unlikely that many of these children will return to school in the near future.

These trends are global, and they manifest in diverse ways across different contexts. When we think about the future of education, we need to unders-

tand the local context, its needs, and how these trends are visible within it. For example, Finland has created a model of a functional public education system, with student outcomes that are both higher and more equitable than most other systems globally. When the public education system is strong, Finland is seeing only a handful of private education providers which are mainly targeting foreign nationals. However, according to the PISA results we also know that students with a migrant background fare worse than their Finnish counterparts, that boys do not achieve the same literacy skills as girls, and that increasingly there is more between-school variation. In Helsinki, demographic trends are in part responsible for this variation, as the process of urbanisation has also led to patterns in urban segregation, as scholars Venla Bernelius and Katja Vilkkama, “even though the institutional school quality is high throughout the city, the residential choices of families with children feed into the self-perpetuating cycles of segregation, as the most disadvantaged areas are rejected, and privileged areas favoured in mobility patterns.”¹

This trend is also visible in the context of the Barcelona metropolitan area and the Catalan region in general. A report by the Fundació Bofill using PISA results to analyse the level of segregation in the different municipalities of Catalonia, indicates that Catalonia is one of the regions within the European Union with some of the highest rates of school segregation.² In this context, it is common that wealthier families exercise school choice, either through their residential decisions or through opting for private school systems. A study on the territorial equivalence in educational planning in Barcelona in 2018 identified significant differences between educational areas regarding school segregation of students of foreign nationality. In addition, this study indicates that school segregation in Barcelona is significantly higher than residential segregation, and therefore the schooling process in the city of Barcelona currently amplifies the unequal territorial distribution of students according to their socioeconomic

¹ Bernelius, Venla, and Katja Vilkkama. “Pupils on the move: School catchment area segregation and residential mobility of urban families.” *Urban Studies* 56, no. 15 (2019): 3095-3116.

² Cuevas, J. “Estat i evolució de la segregació escolar a Catalunya.” Fundació Bofill. (2020). https://fundaciobofill.cat/uploads/docs/m/o/2/58s-informe_segrecacio_290620.pdf

³ Bonal, Xavier, and Adrián Zancajo. “Equivalència Territorial En La Planificació Educativa a Barcelona: Diagnòstic i Propostes.” Barcelona, Spain: Consorci d'Educació de Barcelona (2018). DOI:10.13140/RG.2.2.32757.19688

Quines són les tres coses que més
m'agraden de l'escola?

**M'agraden les
activitats que fem
i com celebrem les
festes importants.**

Paula. elpetitmiquel

characteristics.³ This imbalance causes a concentration of students from vulnerable backgrounds in some schools and students from more privileged families in others.⁴

Comparing systems between Finland and Catalonia shows a common denominator that can be seen also globally. In both places, the stated aims of education are specifically equity and excellence. However, in both contexts, students whose guardians are more interested in their learning not only achieve better results, but these families also make proactive decisions to support their children to succeed. We see this not as an incrimination of families for wanting to leverage the system to provide the best for their children or on the other hand for not being in a position to leverage the social, economic and educational capital needed to help their children succeed. Rather, this phenomenon highlights the need to focus on these inequalities within our systems – the better we can address them, the higher equity can be achieved within our systems. Therefore, we need to manifest differential treatment and guidance for students who need additional support, including those with disabilities, migrant backgrounds, and those who are part of historically marginalised groups. This is most critical for students who are positioned in all or many of these groups.

One of the consequences of school segregation is polarisation. This process can happen, for example, in cities where there are high rates of urban segregation based mainly on occupation, income and education, as well as on gender, ethnicity, country of origin, religion and cultural background. When this happens, students are only exposed to certain kinds of experiences and ways of thinking. As a result, these individuals find it more difficult to identify with those who have not had the same education. In other words, growing up separately gives them exposure to completely different experiences, which can make them feel alienated from other realities. Therefore, school segregation is detrimental to the development of a sense of social cohesion, thus increasing polarisation between citizens.

This phenomenon of polarisation is happening not only in schools, but throughout our societies. All of us, including children and young people,

⁴Fundació Bofill. (2021) Orientacions municipals per reduir la segregació escolar. https://fundaciobofill.cat/uploads/docs/tr/p/y/i0c-desegregaccioi_orientacionsmunicipals_080621.pdf

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

**Que puguin viure l'etapa
escolar amb satisfacció i que
en guardin un bon record.**

Fina. mare

are increasingly participating in social media and virtual social spaces, curated in a way that reinforces our bubbles. During the Covid-19 pandemic, social lives moved online out of necessity in ways that helped, but that also exacerbated the mental health crisis that we are still working through. Isolation and segregation created bubbles of like-minded people, which served to increase polarisation. The good news is we are seeing many education innovators providing solutions to teach media literacy, critical thinking, and cultural understanding. Innovations are also addressing students well-being, mental health and social & emotional learning. We also see windows of opportunity for these skills and competencies to find their place in formal curriculums.

Both in terms of addressing the content and the organisation of education, policy plays a major role. Through our work at HundrED we have also seen some policymakers frustrated by the slowness of system transformation. At the United Nations Transforming Education Systems Summit in 2022 this came out through very confrontational language – it almost felt that some policymakers thought that everyone was against positive changes in education. As we acknowledge the political matter of education systems, we should still be able to overcome this to build collaboration, enthusiasm, and urgency towards the needed transformation.

From a systemic perspective, the future of education is intimately tied to other social systems. Education is affected by the organisation of urban infrastructure, the kinds of services available, health care provision, natural spaces, shopping, housing and of course schools. Equity is not simply a matter of rhetoric or policy, but is related to the material conditions, resource allocation and institutional structures that create the function and experience of schooling for children and their families. We are hoping that the top level political commitments given by different countries will create a momentum for the local ministries and agencies of education to accelerate these changes within systems. However, especially in the developing context this will need additional resourcing.

There is not one future of education. The future for us in Helsinki and Barcelona may be intertwined through global trends and movements, but they are not the same. We have different histories, languages, and institutions.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Aprendre a acceptar tot allò inesperat i extreure'n nous aprenentatges.

Júlia. estudiant

If this contextuality is not taken into consideration we can easily see - and find from academic sources - negative examples of the trends of segregation and increasing inequality in education. Even though the attempts would be well intended, they often lead to more polarisation within systems. The key is to build a model that can rely on local expertise and continuous improvement through internal systems of evaluation at the school level. When operated like this, resources can be targeted to the most needed - as long as the value and decision base is solid.

At HundrED we work with different education systems and countries. When innovations identified through our research process are being implemented in new contexts the key factor for long term success is contextualisation. As we are talking about the future of education, eager to transform the education system, we are simultaneously creating a movement to change our social structures and the systems around it.

We are looking positively to the future. We see many innovations within our database being implemented at scale through systems at the moment. The education sector has never been as connected as it is today, and we will continue identifying and amplifying the best education innovations of the world so that they can be implemented within different contexts. Our knowledge, education, and learning can shape the future of humanity and the planet in different ways.

Quines són les tres coses que més
m'agraden de l'escola?

**Que cada dia
aprenem coses
noves i divertides.**

Íria. elpetitmiquel

Recibo con agrado a invitación realizada desde o Collegi Sant Miquel de Vic, no seu próximo 160 aniversario de vida, e a min comunicada polo douto colega profesor Conrad Vilanou, para trasladarlles, desde Galicia e por medio da lingua galega, unha breve reflexión sobre as tarefas da formación no tempo presente, co gallo de contribuír a unha acrecida reflexión arredor do camiño que andamos e cara onde nos diriximos. Coa suxestión de non perder de vista as reflexións da UNESCO.

A PROFESIÓN DOCENTE E A FORMACIÓN EN TEMPOS DE MALOS AGOIROS

Antón Costa Rico

Catedrático, xubilado de Historia da Educación da Universidade de Santiago de Compostela

Un horizonte cheo de interrogantes

Todos os «presentes», situados no pasado, sentiron os interrogantes e as incertezas do futuro. Todos. E no presente volve ser certo o que Antonio Machado expresou: «Caminante no hay camino/se hace camino al andar/Caminante, son tus huellas el camino». Creo que hai aquí unha preciosa indicación de cómo proceder.

É certo que «todos os presentes», xa historia, sentiron/percibiron interrogantes de futuro. As persoas individualmente, os gobernantes que querían extender o influxo do seu poder e decisións...ou as nais e os pais con respecto ao futuro dos seus fillos. Tamén é certo que a colectivización de interrogantes realizada e conseguida a través de programas de goberno político operativizados durante a segunda metade do século XX a escala nacional/estatal, parecía conceder nas nosas contornas algunhas certezas á actuación individual e por parte dos meso-grupos: podíamos percibir procesualmente os horizontes de mellora social, dando confianza (entre a inxenuidade e a esperanza) para a actuación das persoas e a súa particular 'composición de lugar' e para a intelixencia e comprensión das contornas sociais nas que habitamos. Producírase, entre a realidade das cousas e a contida esperanza, un certo clima de «seguridade» nunha parte significativa e non menor das sociedades a escala planetaria.

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

**Ensenyar el
pensament crític
per afrontar els
reptes que tindran
en el futur.**

Joan. pare

Mais isto, escachou. As «certezas» alimentadas veñen esfarelándose con marcas a cada pouco máis rugosas e tal como as podemos apreciar. Sen ánimo de citar todos os elementos preocupantes debemos referir, cando menos, tres:

- a) a emerxencia climática e as súas graves consecuencias en particular en relación coa saúde, alimentación e dignidade humana, que provoca unha intensa e crecente mobilidade de poboacións con problemáticas de desarraigo e de identidade socio-cultural, entre outras;
- b) os avances tecnolóxicos e, en particular, os dixitais, que tanto inciden no que se considera coñecemento, memoria, patrimonio, transmisión, aprendizaxe...como cuestións que tocan centralmente os modos de operar os sistemas educativos formais e de natureza política;
- c) o complexo fenómeno complementario da globalización, que desde a economía transcende a outras variábeis e incide na diversidade de cosmovisións que poderían levar ao relativismo ético ou ao dogmatismo e o cerre.

Os gran escenario onde proxectar a construción do futuro con bimbios de certeza prospectiva escachou, e se a educación é unha mensaxe con carga de futuro, un potencial que contribúe ao desenvolvemento futuro, tanto das persoas, individualmente consideradas, como dos grupos e sociedades que elas poden conformar, entenderemos que lle falta clareza e certeza ao horizonte da educación. Cando menos a clareza e certeza que os Gobernos, as Axencias Internacionais, os administradores e os sectores técnicos crían posuír 'dentro dunha orde'.

Educar en tempos incertos: memoria e patrimonio que nos auxilian

«Caminante, son tus huellas el camino», dicía Machado; e dito de outro modo: «o futuro construímolos hoxe». É dicir, as sociedades actuais e as persoas, actualmente, somos conscientes da nosa debilidade prospectiva, pero tamén sabemos que a nosa forma de andar hoxe é o que mellor nos pode axudar a fundar o futuro máis desexábel.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**Escapar d'allò que és ordinari:
descobrir nous horitzons
i endinsar-me en noves
cultures.**

Júlia. estudiant

A memoria e a consciencia dos logros —en todo caso insuficientes— e das conquistas sociais —históricas e presentes— logradas a través da educación xeral como ben común, en relación coa extensión e promoción dos dereitos humanos e co desenvolvemento social, debe servir de panca, isto é, de estímulo ante as incertezas, reforzado isto co patrimonio (saberes, instrumentos, mediacións e coñecementos científicos e críticos) do que dispoñemos en relación cos procesos da formación.

A este respecto, Irina Bokova, na súa condición de Directora Xeral da UNESCO escribiu en 2015 na súa presentación do Informe da UNESCO *Rethinking Education. Toward a global common good?*:

«Non existe unha forza transformadora máis poderosa que a educación para promover os dereitos humanos e a dignidade, erradicar a pobreza e lograr a sostibilidade, construír un futuro mellor para todos, baseado na igualdade de dereitos e a xustiza social, o respecto da diversidade cultural, a solidariedade internacional e a responsabilidade compartida, aspiracións que constitúen aspectos fundamentais da nosa humanidade común»¹.

Memoria e patrimonio que nos deben auxiliar para *reimaxinar a educación* das sociedades e das persoas —que é tanto como reimaxinar a contribución dos modos, espazos e tempos de educar e de formar—, e para proceder á súa transformación, tomando en consideración as certezaas das que somos conscientes:

- A aprendizaxe, que o Informe Delors de 1996, delimitou arredor de catro principios (aprender: a coñecer, a facer, a ser, a vivir con outros) ten a capacidade de promover a emancipación, a autonomía, a capacidade creativa e crítica, e a capacidade colaborativa entre as persoas, os grupos sociais e as sociedades.
- A aprendizaxe é efectivamente máis lograda se significa a adquisición de coñecementos (unha suma de aspectos cogni-

¹ Este informe, publicado e traducido ao catalán como *Repensar l'educació: vers un bé comú mundial* (París: UNESCO) sitúase como antecedente doutros valiosos informes e documentos próximos no tempo; singularmente o titulado *Reimaginejunt els nostres futures: un nou contract social per a l'educació* (2021) y *Reimaginejunt l'educació* (2022).

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Formar part de l'escola.

Olga. administració

tivos, emocionais e éticos) e de competencias [unhas fundamentais (instrumentais), outras transferíbeis e outras técnicas e profesionais], que facilitan a integración contra a exclusión, a adaptabilidade e a capacidade de innovación das persoas e das sociedades, contribuíndo así á resolución de problemas e ao desenvolvemento persoal e social

- Os procesos formativos realizados en común contribúen á construción da vida en común se toman en consideración aprendizaxes con sentido e significación, mediante estratexias de debate, posta en común, indagación e cooperación, se ademais son esixentes na formación ético—moral e ético—política, sobre a base da vivencia diaria e conxunta dos dereitos humanos (e dos dereitos da infancia), o que supón, inclusión, posta en común, contraste e respecto daquelas diferenzas que enriquecen o conxunto. Neste sentido, a educación vivida en común reforza unha premisa central da educación, como é a de «someter e ao tempo liberar».
- A educación ten a súa maior potencialidade se a comprendemos como un ben común, como o espazo de aprendizaxe, formativo, reflexivo e de elaboración da vida en común: a educación como proxecto público; en definitiva, como un proxecto político en termos democráticos de construción da cidadanía: crítica, participativa e cooperativa.
- A educación, así entendida e proxectada nas súas finalidades e obxectivos, tradúcese operativamente en escenarios espazo-temporais, organizativos e metodolóxicos, que acollen ás persoas, que posibilitan a maduración de condutas e a adquisición de valores humanos e que contribúen ao crecemento individual e ao social, de modo conxunto; escenarios e estratexias que demandan laboriosidade e corresponsabilidade por parte de todos os participantes, así como climas organizativos ordenados e «tempos longos»
- Así, entendida a educación, pode/debe contrarrestar/combater

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

Que si no entenem alguna cosa els professors ens ajuden fins que ens surt.

Ayumi.elpetitmiquel

a exclusión e a segregación escolar; o relativismo nos valores e a intolerancia dogmática; a competitividade, cando significa atropelo da dignidade e instrumentación tecnolóxica mercantilista; factores e pulsións que están presentes nas nosas sociedades occidentais e que aparecen a miúdo como resortes ideolóxicos incrustados nas mentalidades sociais, condicionando socioloxicamente de modo negativo os puntos de vista sobre a educación e a súa organización social; aparecen tamén con frecuencia entre as expectativas familiares insuficientemente meditadas; que poden condicionar igualmente de modo negativo a construción integradora e máis humana do futuro social.

Tarefas máis complexas para os e as educadoras

Este debuxo sobre o desexábel horizonte vai demandar a existencia de educadores e educadoras comprometidos e responsabilizados con tarefas, que son máis complexas do que significaba a instrucción, entendida en termos de política escolar tradicional. En todo caso, verase reforzada, ademais, a súa condición profesional. Por outra parte, será cada vez máis necesaria a existencia de equipos pedagóxicos, isto é, de centros educativos con suficiente unidade e articulación orgánica, con enfoques pedagóxicos reimaxinados a fin de favorecer as aprendizaxes colaborativas interdisciplinares. Unha muda aberta, por outra parte, á existencia e cualificación de novos espazos de aprendizaxe e de formación configurados oportunamente en redes. Incluso con novas formas de validación de coñecementos e de competencias.

Durante as tres últimas décadas moito se ten escrito e investigado sobre a condición, requisitos, saberes, destrezas, e actitudes que deben estar presentes na acción educadora e docente. En apretada síntese: aberto, respetuoso, atento e comprometido co alumnado que forma, emocionalmente equilibrado e con actitude empática, éticamente responsable, con algúns saberes culturais específicos competentemente dominados, con destreza didáctica, con confianza e capacidade de motivación en relación co alumnado, reflexivo e con efectiva dispoñibilidade colaboradora na súa función.

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

Ensenyar-los el camí de construir una societat més justa.

Esther. mare

Viña sendo esta a filosofía vital dun mestre de quen este ano se celebra en Italia o centenario do seu nacemento; falo de Mario Lodi, o autor de *Cipi* e de textos como *Comezar polo neno*, ou *O país errado*, aquel fermoso libro onde rexistra o día a día dos nenos da súa escola en Vho de Piádena, compondo un exercicio sen medo ante o futuro. Facémolo hoxe.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**M'il·lusiona viure en una època de canvis,
de no saber què passarà i poder fer front a
aquestes incerteses.**

Xènia. estudiant

Siento una contradicción cuando hablamos de futuro. Me remite a algo intangible, que no está, que no llegó y que arriba de improviso. O, contrariamente, algo que puede ser manipulado, calculado y, en ese sentido, anodino, al mejor estilo de la poesía de Montale:

EL FUTURO DE LA EDUCACIÓN

Alfredo Vota

Director Polo Educativo CIEDA.
Escuela Dante Alighieri
Argentina

*E ora, che ne sarà
del mio viaggio?
Troppo accuratamente l'ho studiato
senza saperne nulla. Un imprevisto
è la sola speranza.*^[1]

En una línea o en otra, el futuro parece algo lejano, y opuesto o contradictorio con el pasado.

Ambas miradas niegan la condición humana, que se construye en el devenir de la historia. Quien podría decir que cada existencia no es un conjunto de respuestas subjetivas a condiciones históricas de existencia. No podemos negar ni los condicionamientos que cada uno porta (biológicos, sociales, ambientales) ni los espacios de respuesta personal que existen entre ellos y nuestra libertad.

Por eso, la escuela del futuro me parece que tiene sus raíces en el pasado, sus respuestas en el presente y sus consecuencias en el futuro. Suena reaccionario, pero mirar detenidamente nuestro pasado, nos podría ayudar a construir en el presente una escuela del futuro que exceda los eslogans y funde sólidamente una verdadera innovación.

Recuerdo que una vez me convocaron a acompañar a un centro escolar de mucho prestigio social para ayudarlos a enfrentar el futuro, ya que sentían que algo del brillo alcanzado en el pasado se estaba perdiendo. En los diagnósticos iniciales solo surgían responsabilidades por fuera del área de

[1] Y ahora que será de mi viaje. Demasiado escrupulosamente lo he estudiado sin saber nada. Un imprevisto es la única esperanza. Eugenio Montale

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

**La il·lusió i la
motivació que
desprenen els
infants per
aprendre.**

Fina. docent

influencia de la propia escuela y su gestión actual: “Las familias no acompañan la excelencia que buscamos”, “los sistemas están degradados”, “los profesores no vienen muy bien preparados”... Por otro lado, una idea de paraíso perdido en el pasado o de un futuro mágico, casi utópico, sobrevolaba cualquier explicación que intentaba dar con un camino a seguir. ¿Cómo soñar con una escuela futura plena que parta de este presente amenazado?

Mi primera intervención fue intentar reconstruir el origen del colegio. ¿Cómo esa organización que hoy me convoca llegó hasta este momento con cierto éxito?. Sobre todo ¿Cómo logró salir adelante entre el no ser y el ser, siendo lo que hoy es?. Podría haber sido solo un intento, pero no lo fue. Era un proyecto que se hizo lugar ante una serie de adversidades.

Descubrí que su prestigio actual se había formado a partir de la visión de su fundadora, que procuró hacer una escuela que diera una respuesta creativa a la necesidad educativa de su época (mediados del siglo XX), logrando ponerse a la vanguardia en una propuesta bilingüe e internacional.

Ahora se encontraban frente a los nuevos desafíos del mundo presente, intentando repetir viejas formas, que habían sido creadas otrora para dar respuestas a las necesidades de la época. Entonces, en lugar de indagar sobre el sentido de las acciones y, en todo caso, imitar ese impulso innovador que las hicieron exitosas en su momento, repetían las acciones transformándolas en rituales vacíos.

La escuela moderna es un dispositivo creado para construir un presente, pero sobre todo para formatear un futuro. Ese fue el sentido de su existencia. Deberíamos reconocer que esto no estaría ocurriendo.

Somos conscientes que algo debemos cambiar.

Nos puede pasar que intentemos cambiar las formas y olvidarnos del sentido, y de este modo, innovemos por seguir una moda (esnobismo innovador), o que nos quedemos con las formas como si fueran inamovibles y, entonces, no cumplamos el sentido con las que fueron creadas (visión tradicionalista), o, que logremos ajustar sentido e innovación (verdadera transformación e innovación).

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

Que els companys i companyes t'ajuden a fer les feines bé.

Bru.elpetitmiquel

La *Divina Commedia*, escrita por Dante Alighieri, aproximadamente, entre 1304 y 1321, es una poesía épica, género literario que describe un camino paradigmático de toda la humanidad. Dante intenta dar a conocer un mensaje universal que parte de su propia experiencia.

Se muestra como el peregrino que emprende su propia gesta, como signo de la singularidad del camino de la vida. Cada uno tiene que hacer esta tarea personalísima, en su ámbito interno, en su ser más profundo, pero no lo hace solo, salen al encuentro otros, compañeros y guías, que lo ayudan a no perderse ni abandonar el camino.

Al escribir la *Divina Comedia* el autor podría haber tenido varias intenciones: retratar su época, honrar a su amor sublime, vengar a sus enemigos, desplegar el uso de su lengua e instaurarla como superadora de los dialectos que circulaban... y muchas otras. Al fin y al cabo, cada acción humana no siempre tiene intenciones lineales. Somos seres complejos, estamos hechos de varias capas, de la misma manera, la obra se puede leer bajo muchas miradas (literal, analógica y alegórica). En este espacio me interesa básicamente este último aspecto, la idea alegórica de un camino de descenso y ascenso, y las múltiples razones que nos llevan a emprenderlo.

Los deseos no siempre son explícitos ni lineales, son más bien rizomáticos (Deleuze, 1980) y se nutren de un mundo entremezclado de esperanzas, razones, conveniencias, negaciones, tensiones y pulsiones. Conocerlos, enfrentarlos, aceptarlos nos ayudará a saber que queremos y asumir porque a veces no llegamos a los lugares que decimos querer llegar, pero internamente tememos, boicoteamos o postergamos. La existencia de estos deseos encontrados muchas veces ayudan a explicar por qué, en ocasiones, los cambios no llegan nunca, o son solo superficiales para en el fondo no cambiar nada.

“En primer lugar, la palabra «deseo» o, dicho de otra manera, la aventura de la vida es posible cuando se toma conciencia de sí y de la propia indigencia, del grito que el hombre alberga, de su necesidad de que la vida tenga un sentido, de poder gozar del bien y de la belleza”. (Nembrini, 2014)

Gestionar la transformación implica, a partir de ahí, de la necesidad de encontrar un sentido.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

M'il·lusiona saber que pertanyo a una generació amb ganes de canviar el món i tenir una veu que sigui escoltada.

Lara. estudiant

¿Por qué voy a cambiar algo? ¿Qué sentido tiene innovar? ¿Hacia dónde dirigir el cambio? ¿Por qué salir de la zona de comodidad?

Y ese sentido es primeramente personal. Requiere un yo, un espacio interior, una convicción personal, una mirada acerca del propio destino, de la vocación y de la institución. No hay un nosotros sin un yo.

Dante buscó las respuestas a su propia vida, a partir de la frustración del amor incomprendido y de las desavenencias políticas a las que fue sometido. Parte de su realidad, tal como fue. Las respuestas no fueron hacer más de lo mismo, porque siempre se hizo así, ni salir corriendo detrás de las últimas novedades, sino que estaban en el sentido de lo vivido, dentro de lo vivido, en la profundidad de la experiencia hecha.

Infierno, purgatorio y cielo, parten del mismo lugar, del punto donde cada uno está parado, ahondando la propia experiencia.

“Nel mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura
ché la diritta via era smarrita....

Io non so ben ridir com'í v'intraí,
tant'era pien di sonno a quel punto
che la verace via abbandonai”. *Divina Commedia*. Canto I^[2]

Pareciera que despertar del sopor de lo cotidiano es el primer punto del encuentro, ante todo, con uno mismo y luego con los objetivos de la empresa a emprender.

Nadie que vive adormecido, logra encontrar sentidos. Y se puede estar adormecido soñando con el futuro o con el pasado, de lo que se trata es de no enfrentar el presente.

[2] “A mitad del camino de la vida,
en una selva oscura me encontraba
porque mi ruta había extraviado...

Yo no sé repetir cómo entré en ella
pues tan dormido me hallaba en el punto
que abandoné la senda verdadera” *Canto I, Divina Commedia*

Dante encarna un descenso y un modo de entender el camino existencial. En ese camino, no solo describe a la humanidad, sino a sí mismo, como miembro de la comunidad, como modelo de hombre de su época.

La *Divina Commedia* se inserta en el fin de un tiempo, toma todo el bagaje de la cultura medieval, pero lo introduce en una nueva perspectiva, y en ese sentido, es bisagra del humanismo que esta obra inaugura, superando los moldes de la tradición anterior y proponiendo nuevas perspectivas estéticas y humanas.

Dante es el último de los medievales y el primero de los humanistas. En un cambio epocal como el que vivimos, es inspirador encontrar una figura que supo recoger toda la cultura de su tiempo y ponerla a dialogar con lo que se vislumbraba hacia adelante, permitiendo el lazo de continuidad que abrirá nuevas perspectivas y refundará hasta un idioma en torno a su propuesta literaria. En ese sentido, es una excelente lección didáctica, que logra, no solo poner sobre el tapete la centralidad de los temas humanos, sino el mismo idioma como herramienta comunicativa y un camino para la transformación en general.

Esta verdadera innovación se produce por traducir el sentido de las cosas en clave contemporánea. Ese sentido ya estaba en las cosas, solo se requería repensarlas en clave de la novedad que el presente siempre trae. Imaginen a Dante pensando en “el futuro del Italiano”. Él vio ese idioma vivo en el presente, vio su fuerza expresiva y su capacidad comunicativa. Su fidelidad a su historia y a su pasión lo llevó directamente al futuro.

Por ello, la escuela del futuro tiene que tener ese ímpetu creativo que tuvo el sistema en sus orígenes, esa respuesta que lo hizo ser “sistema”, o sea interrelación entre partes, vaso comunicante entre acciones y objetivos. Para mirar el futuro es necesario visitar los hitos centrales que le permitió al sistema educativo salir adelante y sostenerse con el correr de los años y, por otro lado, dejar de lado la hojarasca, la rutina sin sentido, el estereotipo y el dogma de la burocracia.

La escuela deberá crear nuevas respuestas a las preguntas que se van abriendo, respuestas profundas pero rápidas, ligeras de formalismo, pero cargadas de densidad. Una tarea nueva para un sistema acostumbrado a dar respues-

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

El desenvolupament i recerca de nous projectes que impliquen el treball en equip.

Fina. docent

tas barrocas con poca hondura, más ligadas al ritual vacío que a la solución efectiva, a defenderse que a revisar errores, a repetir que a crear. Es habitual escuchar la pregunta de por qué hacemos tal propuesta de enseñanza, la respuesta “está en el currículo”, como si fuera una sentencia inapelable y suficiente para justificar, nada más y nada menos, que prácticas que ponen en juego la vida futura de un niño/a o joven que está abriéndose al mundo. Argumento de autoridad medieval, sin autoridad que lo avale, porque en la cárcel de la burocracia weberiana, el anonimato es la condición de poder.

La palabra “gestión” podría tener dos acepciones, una derivada de “gestación” como nuevo nacimiento, como irrupción inédita que tracciona los cambios y, otra, como “gesta”, epopeya, empresa que demanda trabajo sostenido, visión, dedicación y esfuerzo. En este sentido, no es una empresa individual, sino colectiva.

Si concebimos a la gestión como un conjunto de acciones ordenadas a un fin y al cumplimiento de objetivos organizacionales, entendiendo que este proceso es complejo, continuo y siempre inestable, pero implica tener una mirada, un sueño, un deseo, que se pone a rodar en un conjunto de acciones que deberían converger para lograr lo propuesto, o al menos, hasta acercarse a lo esperado, lo máximo posible, entonces gestionar es un nacer una y otra vez. Es un futuro que encierra un pasado, pero sobre todo que construye un presente. Esta perspectiva reconoce la inestabilidad, los reveses, las marchas y contramarchas que toda empresa humana trae consigo, pero también, mira la poderosa fuerza que tiene el sostener las propuestas con coherencia, la capacidad transformacional que trae atravesar los desafíos, mirar con coraje las propias caídas y descubrir que, cuando el norte está claro, los cambios suceden. Los protagonistas de dicha gesta no son sujetos aislados, sino un cuerpo, un equipo, una comunidad, que, articulada de forma sistémica y adecuada logra plasmar un proyecto en la acción.

Somos conscientes que el ansiado cambio escolar es tributario, en parte, de diferentes aspectos sistémicos, pero estos no dejan de lado la necesidad de provocar cambios desde las organizaciones y conformar redes horizontales. Es necesario instalar modos de repensar la práctica con otros cercanos y que en ese camino de generar trama, se encuentre la propia identidad, situada, asumida, necesaria y vital.

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

Capacitat d'adaptació a les noves circumstàncies, capacitat de reacció davant dels contratemps, flexibilitat, creativitat...

Judit. mare

Dicho proceso empieza por reconocernos, con nuestras luces y nuestras sombras, entender que todo parte de lo que tenemos, pero es necesario avanzar sobre lo que falta. La gestión como todo camino humano es una catábasis (bajada a los infiernos) para volver transformados. Algo de este periplo debería ser una práctica habitual en la escuela del futuro, que no es un lugar adonde llegar, sino que es un proceso que ya se inició y al que hay que honrar, sin caer ni en la huida al pasado ni al futuro. Dante nos trae la alegoría de recorrer infierno, purgatorio y cielo en su *Divina Commedia*. Eso deberíamos hacer cada día, en cada escuela, este apasionante viaje de gestionar, que en algún punto, no es más que el camino de cada ser humano, y en ese sentido, de toda la humanidad.

La escuela del futuro deseada es la que enfrenta las preguntas del presente, asume los puntos de dolor, los supera, corrige sus errores y desvíos y vuelve a empezar con este sentido de realismo profundo que Dante nos inspiró.

Es la que se anima a dar respuestas a las verdaderas necesidades sociales y subjetivas, es la que ayuda a buscar sentido a “los recién llegados” (Antello, 2018). Esta escuela es la que promueve mejores impactos sociales y ambientales, considera que el lugar de nacimiento de cada alumno/a no es un destino, sí un dato a tener en cuenta, ya que respeta toda subjetividad, pero sobre todo, trabaja para desplegar el potencial de cada uno sin que esto sea un eslogan más, sino un compromiso ético, una forma de entender las propuestas de educación y la vida en general.

Si esta es su finalidad, para darle cumplimiento se requerirá que su formato sea la consecución de estas ideas, que tendrán que ir modelizando en acciones que las plasmen de la mejor forma posible, siempre lábiles, siempre cambiantes, siempre renovadas, pero nutridas del sentido que les da vida.

La escuela del futuro es un proyecto conjunto que vive con plenitud el presente, que toma la esencia de lo aprendido y la vuelve insumo para nuevos aprendizajes. Es un colectivo de aprendices y curiosos, que corre riesgos, que se anima a equivocarse para volver a empezar y que es capaz de dar respuestas adecuadas. De la pertinencia de estas respuestas depende, no solo la escuela del futuro, sino que se juega su capacidad para posicionarse como una institución central, o irrelevante, en relación a la construcción de

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

M'agradaria no perdre el contacte amb les persones que han estat al meu costat tots aquests anys.

Irene. estudiant

una sociedad mejor. Por esto el futuro de la escuela empezó hoy, ejercitando los músculos de su capacidad adaptativa y constructora de otros mundos posibles.

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

M'agraden les matemàtiques, l'educació física i el pati.

Blai. elpetitmiquel

Bibliografía

- Aguerro, Inés y Tiramonti Guillermina (2016). *El futuro ya llegó pero no a la escuela argentina ¿Qué nos atrasa y dónde está el futuro ?*, Proyecto Educar 2050 file:///C:/Users/user/Downloads/Educar2050-Paper-Innovacin-2016FINAL%20(2).pdf
- Gvirtz, S, Abregu, V y otra (2021). *Aprender a ser director/a : herramientas para el concurso y la formación de equipos directivos*. Ciudad Autónoma de Buenos Aires: Santillana.
- Lewin, L y Vota, A. (2018). *La educación transformada*. Ciudad Autónoma de Buenos Aires: Editorial Santillana.
- Marturet, M. y otros (2010). *El trabajo del director y el proyecto de la escuela*, Ministerio de Educación.
- Morin E. (1999). *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. UNESCO.
- Nembrini, F (2014). *Dante, poeta del deseo*. Editorial Encuentro.
- Pavié, A. (2011). *Formación docente: hacia una definición del concepto de competencia profesional docente*. REIFOP, 14 (1) Páginas 67-80. (Enlace web: <http://www.aufop.com>)
- Rivas, A. (2014). *Revivir las aulas. Un libro para cambiar la educación*. CABA: Debate, Capítulo VIII, IX y XIX.
- Rivas, A. (2017). *Cambio e innovación educativa: las cuestiones cruciales*. documento básico, XII Foro Latinoamericano de Educación - Ciudad Autónoma de Buenos Aires : Santillana. Capítulos 3, 4 y 5. Disponible en: <https://www.fundacionsantillana.com/PDFs/Memorias%20XII%20Foro%20Latinoamericano%20de%20Educacion%20-%20digital.pdf>.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Cada dia representa un nou repte i nous aprenentatges.

Anna. docent

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Poder mirar enrere i pensar que tot l'esforç ha valgut la pena.

Ona. estudiant

El futur de l'educació

Per primera vegada a la història tenim consciència que ens trobem en un punt d'inflexió. Ho sabem no com a cultura, o com a individus d'una nació, sinó com a humanitat. Més enllà de les formes que prengui cada una de les cultures humanes, o dels destins de les respectives nacions, estem segurs que el punt d'inflexió ara és comú a tots nosaltres, a la humanitat sencera. I en tenim certesa no només perquè l'economia és global i el moviment de la població és constant sinó també perquè les últimes crisis han estat planetàries.

Una consciència general de crisi comporta també una esperança per a la humanitat. Estem convençuts que l'educació de les generacions presents i futures és la millor arma per fer front i superar les pròximes crisis i per abordar els problemes actuals de la humanitat, alhora que és la millor manera per reclamar i construir un món millor. ¿Però de quina educació parlem?

En primer lloc el futur de l'educació passa per assumir críticament el món injust i malalt en què vivim. Per fer-ho, els nostres sistemes educatius han d'apostar perquè l'alumnat sigui competent en la recerca de la informació veraç i contrastada. Sàpiga, per tant, reconèixer i lluitar contra tots els mitjans de desinformació.

En segon lloc el futur de l'educació passa per l'exigència dels continguts precisos i de qualitat. L'alumnat ha de ser protagonista d'una gran quantitat de continguts d'alta qualitat. Els centres educatius hem d'encomanar a l'alumnat la passió per la recerca d'aquests continguts altament especialitzats i per saber transformar aquesta informació en intel·ligència.

El tercer element fonamental pel futur de l'educació és la gestió honesta i responsable de les tecnologies, de la IA, dels metaversos, de les xarxes soci-

L'EDUCACIÓ ÉS EL FUTUR

Ignasi Roviró Alemany

Col·legi Sant Miquel dels Sants
Director

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Quan veus que els estudiants han après i has aportat el teu granet de sorra en la seva educació.

Anna. docent

als, de la robòtica i des enginys guiats per algoritmes altament tecnificats. L'ús indiscriminat o la seva prohibició sistemàtica són dos pols radicalment oposats que no ensenyen a gestionar unes eines que cada vegada són i seran més presents en les nostres vides i en les solucions dels problemes.

L'educació del futur es sostindrà també per la recollida i l'anàlisi sistemàtica del Big Data. Esperem de l'educació que doti a l'alumnat (1) de la competència en l'ús i en la recollida de gran quantitat de dades; (2) que en sàpiga analitzar les formes, les fonts i els tipus; (3) que se sàpiga situar en la constant natura variable de les dades; (4) que les usi de manera crítica i veraç, i que la incertesa de les dades no sigui un obstacle insalvable; (5) que sàpiga treballar-les i transmetre-les sota els criteris de l'*Open Science*; i (6) que sigui competent en presentar gran quantitat de dades, és a dir, que tingui la capacitat de transformar-les en intel·ligència proactiva.

L'educació del futur procurarà que tots els continguts siguin 'recollits', 'observats' i 'exposats' des de tres mirades complementàries: la mirada local, la mirada intercultural i la mirada global. La intersecció d'aquestes tres mirades, gestionades com un tot dinàmic i com a competència global, fomenta la capacitat crítica i obliga que les dades siguin 'obertes'; les tres mirades són indispensables per avaluar, amb criteri, qualsevol contingut.

Amb tot, la formació dels protagonistes del futur ha de sustentar-se en la convicció que tota l'eficàcia en l'ús i el tractament de les dades, de les informacions i dels continguts, de les habilitats, de les capacitats i dels talents, no només ha de donar futurs professionals brillants, responsables i d'alta qualitat, sinó que, fonamentalment, la nova ciutadania ha de formar-se en els valors que sustenten la cultura de la Pau i en la capacitat per a crear nòduls eficaços per a una veritable cultura democràtica.

I un últim element indispensable ha de tenir present el futur de l'educació: la bellesa. Aquest misteri indesxifrabable, quan és perfectament combinat i exigit en els elements que hem acabat d'assenyalar, afegeix una emoció especial. Hi afegeix la profunditat de la vida humana, en allò que té d'inexplicable. La bellesa fa més humana la humanitat; ens ofereix una gran quantitat d'interessos que van més enllà d'allò que tenim demostrat. La bellesa ens obre el reialme de l'hipotètic, ens engrandeix la imatge precisa

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

El coneixement sobre les noves tecnologies que es desenvoluparan en un futur.

Ronnie, estudiant

que tenim del món: en poesia, la bellesa es fa concepte i en pintura es fa llum. La bellesa dota d'un misteri extraordinari totes les nostres creacions i descobertes i ens posa davant la magnificència de la natura.

Una mirada crítica vers el nostre present

Mirar el futur es fa des del present; i com que no volem repetir els errors i desitgem superar les injustícies actuals ens cal assenyalar els punts negres del nostre present que impedeixen que el futur de l'educació sigui com l'imaginem. Ho fem amb mirada crítica i rebel, disconforme. Entre aquests greus impediments, assenyalem:

Augmenta la pobresa. En l'últim informe del Banc Mundial sobre la pobresa global (*Poverty and Shared Prosperity 2022. Correcting course*) es mostra com la pandèmia del Covid-19 ha representat un augment de la pobresa extrema, que se xifra en uns 700 milions de persones. S'ha trencat així una progressió escandalosament lenta de descens de la pobresa mundial, tal i com es mostra en l'informe del Secretari General de l'"Economic and Social Council" de l'ONU (*Progress towards the Sustainable Development Goals, 2022*). Per altra banda també, i en l'informe anual de la directora gerent de l'FMI, Kristalina Georgieva, s'afirma que l'economia mundial s'enfronta a la prova més important des de la Segona Guerra Mundial. El Deute Públic representa en l'actualitat el 40% del total mundial. És el percentatge més gran en les últimes sis dècades. Un món en pobresa impossibilita una educació de qualitat.

Creix la desigualtat. Una dada ho exemplifica: a l'abril del 2022 només un 7% de la població dels països en vies de desenvolupament havia completat l'esquema bàsic de vacunació contra la Còvid-19, enfront del 73% de la població de les economies avançades. I segons l'ONU el 82% de tota la riquesa mundial creada el 2018 va anar a parar a 1% més ric. Un món on augmenta la desigualtat impedeix que l'educació avanci en equitat.

L'impacte del canvi climàtic sobre la vida humana és força eloqüent. Usant la base de dades del "Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED)" de la *Université Catholique de Louvain* (UCL), l'equip liderat pel professor Aditi Kharb ha establert que entre els anys 2000 i el 2019 els desas-

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

Que el procés educatiu a l'escola ajudi a la seva maduració personal.

Patricia. mare

tres naturals (inundacions, incendis, temperatures extremes...) han crescut com mai abans havia sofert el planeta des de que posseïm dades. En total s'estimen en gairebé 6.700 desastres naturals de diverses intensitats, que han provocat 511.000 morts i pràcticament 4.000 milions de persones afectades. L'anàlisi detallada d'aquestes dades mostren com, de mitjana, mor un terç més de població en els països de renda mitjana i baixa que en els d'ingressos alts. En conjunt, els països amb ingressos més alts van patir el 56% dels desastres -però en aquests desastres van morir un 32% de les persones afectades-. El percentatge restant (un 44%) el van patir els països amb ingressos més baixos, però la mortalitat va ser molt més alta: van perdre el 68% de la població afectada. L'aposta per l'educació passa, inevitablement, per enfortir la consciència ecològica de cada alumne i per la necessitat de formar una ciutadania que reclami amb fermesa canvis veritablement eficaços.

Recreixen els conflictes. Europa, insígnia de la cultura de la pau, retorna a la guerra. La secretària general del Consell d'Europa, Marija Pejčinović Burić, a *Moving forward 2022* escriu: "2022 will be remembered as a year of terrible violence and seismic change in Europe. The Russian Federation's aggression has caused profound suffering in Ukraine. Thousands are dead, thousands more are injured, and millions of citizens have become refugees." Els efectes d'aquesta conflagració en l'economia mundial duraran molts anys i afecta no només l'economia de tots els habitants de la terra sinó que també és un dur factor de desesperança en l'ideal d'una societat plenament democràtica i en pau. Una societat que està en guerra perd credibilitat en posar els fonaments d'una educació en els valors propis de la pau.

A les portes de la celebració dels 75 anys de la Declaració Universal dels Drets Humans, encara tenim molts motius de greu preocupació. N'hem assenyalat alguns dels més importants. Tanmateix, però, seguim convençuts de la força de l'educació. És l'esperança més potent que tenim. Una esperança que no implica només els professionals que ens hi dediquem, sinó que és veritablement enfortida quan hi convergeixen l'alumnat, els agents socials, les administracions, les famílies... és a dir, la ciutadania completa. El futur de l'educació només el podem construir junts. Ens cal anar més enllà d'un nou pacte social a favor de l'educació, ens cal construir junts una visió del futur.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

La relació de confiança que s'estableix amb els estudiants.

Anna. docent

Construir la cultura de la Pau

Construir una cultura de la pau des de l'escola significa dotar l'alumnat dels recursos necessaris per oposar-se a totes aquelles accions que signifiquin una limitació dels elements essencials de la vida de les persones. En primer lloc, a l'ús de qualsevol atac a la integritat física, a la integritat moral, a l'equilibri psíquic, als drets i a les llibertats de les persones. És, doncs, la negació de l'ús de mitjans violents per a la construcció de la convivència. Paralelament cal ensenyar que, més enllà de la violència directa, existeix també una violència estructural que en els ressorts socials impedeix que les persones puguin satisfer les necessitats bàsiques (com ara la de l'alimentació, la de l'habitatge, la de l'educació...). Aquestes darreres formes de violència a vegades prenen unes connotacions simbòliques i culturals; i s'hi afegixen discriminacions a causa de l'orientació sexual, de gènere, de religió, d'ideologia o de morfologia corporal. També l'escola ha d'ensenyar a descobrir aquests altres nivells de violència i ha de formar alumnes que, a més de saber percebre-les, no n'acceptin els seus correlats. Però per a construir una veritable cultura de la Pau, no n'hi ha prou en oposar-se a l'ús d'aquestes violències, sinó que cal apostar per la no-violència com la millor forma per garantir una pau amb futur.

El futur de l'educació passa perquè els centres escolars promoguin aquells valors descrits en la Declaració de l'Assemblea General de l'ONU del 1999, on es destaca el respecte a la vida, als drets humans, a les llibertats fonamentals, a la tolerància, a la solidaritat i a la resta de valors humans. En l'article 4 d'aquella declaració s'hi llegeix: "L'educació a tots els nivells és un dels mitjans fonamentals per a edificar una cultura de pau. En aquest context, és de particular importància l'educació en l'àmbit dels drets humans."

El futur passa perquè les escoles formin entre elles agrupacions més àmplies de centres educatius compromesos en l'educació no-violenta i estableixin actuacions concretes que ultrapassin els programes educatius pensats a escala de l'administració docent. La col·laboració decidida entre centres europeus i d'arreu del món reforça la idea que només solidàriament podem construir la cultura de la Pau.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**M'il·lusiona
combatre totes
les injustícies
i desigualtats
socials.**

Noura. estudiant

Construir la cultura democràtica

A finals del segle XX Francis Fukuyama va sentenciar el final de la història com a conseqüència de l'establiment definitiu de la democràcia liberal. Semblava que les ideologies ja no tenien cap influència ni cap paper en la vida social, però la realitat d'aquests últims decennis desmenteixen les afirmacions del professor americà. A Europa, a Estats Units i en moltes altres regions del món hem vist l'enfortiment d'ideologies que volen destruir els sistemes democràtics: hem vist l'assalt al Capitoli americà, hem sentit parlamentaris en diverses cambres de representants del món que volen parilitzar les institucions democràtiques i retirar drets i llibertats a la ciutadania.

El futur de l'educació passa perquè els nois i les noies no en tinguin prou amb ser informats dels sistemes democràtics i perquè coneguin els procediments habituals en les democràcies; no passa tampoc perquè es conformin en una participació limitada en les processos de votació. Massa sovint hem confós democràcia amb votació. La participació democràtica comporta moltes més accions que la votació cada quatre anys. Els centres educatius estem cridats a trobar les millors fórmules perquè la participació de l'alumnat sigui estructural tant en la vida del centre com en la vida social i, com a conseqüència, sigui constructora de ciutadania. Unes fórmules que no siguin anecdòtiques sinó que determinin la manera de ser, que formin les exigències i els valors de convivència política dels futurs ciutadans.

L'alumnat ha d'experimentar que sense la lliure participació en la vida col·lectiva les estructures socials esdevenen pur esquelet, pura aparença de vida democràtica. La queixa a través de la lliure expressió de les idees no és suficient; com a manifestadora de límits, la queixa és un pas necessari, però reclama, per ella mateixa, una implicació activa de millora, una acció constructora.

La bellesa, el futur necessari

L'educació en la bellesa ha de permetre de trobar un equilibri entre dues tendències que en els seus respectius extrems són igualment perniciosos i que dibuixen, cada una d'elles, un futur divers per a l'educació. D'una banda es destaquen aquells sistemes que potencien la passió com a element

fonamental de l'educació. Són aquells que s'articulen a l'entorn de les emocions i de les lliures expressions dels sentiments. La divisa d'aquests seria: "tot allò que surt del cor ha de ser protegit i la resta s'hi ha de subordinar". Les apostes pel futur d'aquests mètodes pedagògics hedonistes és basar tot l'aprenentatge en la crida dels sentits, la felicitat natural i la llibertat espontània de l'infant.

Al pol oposat hi trobem els sistemes que articulen la xarxa d'aprenentatges en la racionalitat més positivista. Els continguts són, aquí, elaboracions estratègicament ben treballades a partir d'un bon perfilatge racional dels conceptes i de llur avaluació. La divisa seria ara: "La claredat del concepte és la base de l'educació". El futur que dibuixen aquests mètodes és la forta exigència de la preparació altament precisa, sustentada també per una base d'alta tecnologia.

L'educació en la bellesa posarà el dubte en la radicalitat extrema d'aquests dos pols, els treu de tot possible extremisme i en fa notar la necessitat de la respectiva complementarietat. La bellesa, pel que té d'emoció, afegeix un element passional i d'irracionalitat als sistemes i als conceptes; pel que té de reflexió, aporta sistematicitat i evidència als sentits i sentiments.

Certament que l'educació ha de basar-se en la raonabilitat crítica dels continguts, però no pot ser mai una tirania del concepte; la lògica de la raó no pot menystenir l'emoció i la sensibilitat. L'educació en la bellesa fa descobrir aquesta meravellosa mixtura.

Que la bellesa suma raó i passió, claredat i emoció, ho escriu molt bé Schiller: "La bellesa augmenta quan la perfecció es fa més consistent i la natura no en surt perjudicada". La bellesa és capaç de transformar allò més abstracte en emoció i el que és més passional en necessitat d'explicació racional. La bellesa ens apropa aquest misteri: raó i passió sumen.

Dostoievski, el gran novel·lista rus, fa dir al protagonista de *L'Idiota* una frase que ha estat repetida centenars de vegades: "La bellesa salvarà el món". Aquesta mateixa frase va ser el lema del discurs de rebuda del premi Nobel de Literatura per part d'Alexander Soljenitsin i ha estat citada multituds de vegades per destacades personalitats de la cultura.

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

El teatre i les activitats que hi fem.

Pep. elpetitmiquel

¿És cert, però, que la bellesa pot salvar el món? ¿Quina és la bellesa que el pot salvar? Si ens fixem com l'ha tractada el nostre món més proper observem que l'ha incorporada com un procés comercial més. N'ha fet un procediment altament eficaç per augmentar encara més les vendes. En el nostre món hiperconsumista, la bellesa ha estat usada per a dissenyar-ho tot. Voluntàriament s'ha matat el misteri de la bellesa per fer-la esdevenir arma potent del disseny. Les coses es dissenyen i es fan més belles per vendre's més bé. Els cossos s'omplen de bellesa dissenyada a gust del consumidor perquè siguin més atractius. La indústria de la bellesa corporal és l'arma més poderosa de la nostra societat líquida. Aquesta bellesa no ha salvat el món, ans al contrari, l'ha suplantat. Ens n'ha donat un rostre més comercial. L'art ha abandonat la bellesa.

¿Quina és la bellesa de Dostoievski? ¿Quina és aquesta bellesa que ha de ser el futur de l'educació? Si alguna bellesa és de futur és aquella que ens crida als dubtes, que suma raó i passió, aquella que ens apropa als enigmes; aquella que ens revela contra el món, que ens desenganxa de les coses segures per portar-nos als enigmes i misteris. La bellesa que ens pot salvar d'aquest món injust, estrany, paradoxal és aquella que ens separa de les coses, dels processos i dels cossos dissenyats a mida de les grans corporacions. És aquella bellesa que fa obrir els ulls als infants. Afegia Dostoievski: "la bellesa és un enigma": el nostre món n'ha fet una seguretat i un valor de mercat.

Hipòlit, un dels protagonistes de *L'idiota*, acabant-se de despertar d'una capcinada en la sobretaula d'un sopar, interpebla el príncep Miskin:

“És veritat, príncep, que una vegada vau dir que el món seria salvat per la *bellesa*? Senyors —cridà en veu alta a tots—, el príncep afirma que la bellesa salvarà el món! Doncs jo dic que si té aquests pensaments festius és perquè està enamorat. Senyors, el príncep està enamorat; abans, així que ha entrat, me n'he convençut. No us ruboritzeu, príncep, em faríeu llàstima. Quina bellesa salvarà el món? [...]

El príncep l'examinà atentament i no li respongué.”

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**M'il·lusiona saber que
l'educació que he rebut
m'ajudarà a desxifrar els
secrets del món.**

Mariam. estudiant

Bibliografia citada

- *Moving forward 2022. Annual report of the Secretary General of the Council of Europe.* Council of Europe: Strasbourg, 2022
- *Poverty and Shared prosperity 2000. Correcting course.* The World Bank: Washington, DC, 2022
- *Paris Declaration: a Global Call for Investing in the Futures of Education.* UNESCO: 2021
- *Crisis upon crisis. IMF Annual Report 2022.* International Monetary Fund, 2022.
- Fiódor M. Dostoievski, *L'idiota*, Edicions 62 i «la Caixa», Barcelona, 1982
- Francis Fukuyama, *The End of Hystory and the Last Man.* Free Press, New York, 1992
- Aditi Kharb, Sandesh Bhandari, Maria Moitinho de Almeida, Rafael Castro Delgado, Pedro Arcos González and Sandy Tubeuf: “Valuing Human Impact of Natural Disasters: A Review of Methods”, Rev. *International Journal of Environmental Research and Public Health* (2022) 19, 11486,
- Unit Nations. *53/243 Declaration and Programme of Action on a Culture of Peace.* 13/09/1999
- Unit Nations. Economic and Social Council. *Progress towards the Sustainable Development Goals*, 2022. E/2022/55
- UNESCO, *Recommendation on Open Science*, Paris, 2021

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Poder formar part del procés educatiu dels estudiants, que són el futur.

Marina. docent

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Viatjar arreu del món i descobrir noves cultures i tradicions per enriquir el meu coneixement com a persona.

Mariona. estudiant

Escriure un article sobre el futur de l'educació no és una tasca senzilla. El futur sempre és incert, però ens podem guiar pel present, tot observant com evoluciona el món i la societat.

Podem arribar a tenir una idea aproximada de com serà l'escola d'aquí a 20 anys? Potser podem tenir una idea de com ens agradaria que fos, o com creiem que hauria de ser per tal de formar persones que siguin capaces de desenvolupar-se en el món futur.

Actualment estem fent front a canvis sense precedents -socials, econòmics i mediambientals- conduïts per una creixent globalització i un ràpid desenvolupament tecnològic. En aquest sentit, dins el marc educatiu, és la nostra obligació trobar les estratègies necessàries per educar a les persones que formaran part d'aquest futur social complex i en ràpida evolució.

La Fundació Tr@ms és una entitat sense ànim de lucre, declarada d'utilitat docent que proposa un projecte col·laboratiu que agrupa escoles sensibilitzades a convertir la innovació i el canvi educatiu com a element identitari de centre. Un dels objectius fundacionals és el d'acompanyar els centres educatius en el seu procés de transformació per tal d'adaptar-se a les necessitats presents i futures de les persones, de les entitats i de la societat. El treball en xarxa permet aconseguir la creació d'un entorn educatiu favorable per a la millora de les competències dels alumnes.

Des de la fundació apostem per la internacionalització com una àrea que ha d'ajudar les escoles a conèixer experiències educatives pioneres d'arreu. Però també entenem que les pròpies escoles han de dur a terme un procés de mirada a l'exterior per acompanyar els seus alumnes en un procés socialitzador en un món globalitzat.

UNA MIRADA INTERNACIONAL CAP AL FUTUR DE L'EDUCACIÓ

De la competència personal a la competència global

Raquel Fernández Jiménez

Fundació Tr@ms
Coordinadora pedagògica

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

El dia a dia amb els companys.

Marina, docent

Segons la UNESCO, el nou contracte social per a l'educació ens ha d'unir al voltant d'esforços col·lectius i ha d'aportar el coneixement i la innovació necessaris per conformar futurs pacífics i sostenibles per a tothom. Uns futurs basats en la justícia social, econòmica i mediambiental. I per fer-ho cal transformar l'educació mateixa. Aquesta tasca ens connecta a docents i alumnes de forma global, ara més que mai. Però, per arribar a una connexió social entre persones d'altres països i amb d'altres cultures hem de començar per la connexió del propi individu amb ell mateix. Hem d'educar un individu compromès amb la seva pròpia persona i amb la societat que l'envolta, tot començant per un entorn local i evolucionant cap a un entorn global més vast i complex.

A la nova llei d'educació les competències clau han estat definides a partir del Consell de la Unió Europea tenint en compte els Objectius de Desenvolupament Sostenible (2030). Segons aquest suggeriment, l'ensenyament de les competències clau és fonamental perquè els individus aconseguixin un ple desenvolupament individual, social i professional en un món global, tecnificat i canviant. Així, aquestes competències com a conjunt de coneixements, capacitats i actituds han d'ajudar l'infant a desenvolupar-se de forma satisfactòria en el seu propi món, en el món proper i en el món global. Els centres educatius emmarquem els espais experimentals a on poder desplegar totes aquestes competències abans d'entrar en el món adult. Ésser competent implica comprendre les situacions, reflexionar sobre allò que està passant i discernir sobre la millor acció a fer d'acord amb la dimensió social de cada situació.

No podem obviar que la qüestió dels valors, de les actituds i de les mentalitats és fonamental, no solament per assolir una bona convivència, sinó també com a element bàsic en la construcció d'unes personalitats socials que hauran d'adaptar-se a situacions variables i canviant. En una voluntat de transformar la realitat buscant el bé comú, en comptes del benefici personal, ens aboquem a descobrir les necessitats que viu una part de la població, a fer visibles àmbits sobre els quals cal que prenguem consciència. "Si ensenyem la cultura de l'esforç i situem aquest valor com un dels punts clau de la formació dels nostres alumnes, aconseguirem que siguin adults més capaços i amb moltes més possibilitats de ser feliços" (N. Berguedà).

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**Sentir-me realitzat,
orgullós de mi
mateix, il·lusionat i
amb ganes de seguir
millorant.**

Pau. estudiant

Comencem a enfilat aquesta educació posant l'alumne en el centre. No només des d'una visió pedagògica i de com la persona arriba a integrar els aprenentatges sinó també com a punt de partida de la construcció social. El creixement individual i personal de l'alumne és primordial a l'hora de poder interactuar de forma saludable a la societat. Aquest és un àmbit transversal que s'expandeix en qualsevol moment i espai de l'aprenentatge de la persona.

Aquest fet ens porta al canvi pedagògic actual que s'enfoca cada cop més cap a la personalització de l'aprenentatge, a on cada alumne és únic. Per tant, l'escola ha de donar eines per tal que l'alumne pugui construir el seu propi projecte vital per interactuar i participar en el context del món sempre en canvi i en evolució. Hi ha certs aspectes com la coeducació, la interculturalitat, i l'aprenentatge interpersonal que són clau per incloure els aprenentatges personals cap a aprenentatges socials i en comunitat.

Si entenem que l'alumne ha d'estar en el centre de l'aprenentatge hem de començar per donar eines d'autoconeixement. Prendre consciència d'un mateix i implicar-se en el propi procés de creixement personal és la base de tot coneixement posterior. L'autoconeixement és la base de la construcció de la identitat personal, saber quines són les teves fortaleces i els teus punts de millora fan que tinguis eines per afrontar-te als coneixements vitals. D'aquesta manera l'alumne podrà endinsar-se en ell mateix per poder construir la imatge del seu propi jo, sent capaç de prendre decisions de forma autònoma i acostar-se a la comprensió dels altres i el món que l'envolta.

L'autoconeixement esdevé al mateix temps un element de reconeixement dels altres individus i altres comunitats, en un context de pluralitat cultural, llengües diverses, de gènere, de creences i identitats socials amb característiques particulars. D'aquesta manera, la construcció de la pròpia identitat es fa amb els altres des de l'esperit crític constructiu envers la pròpia cultura i la de l'altre.

Si tornem a la idea que el món està en constant evolució, la persona també ho ha d'estar per tal de poder-se adaptar al seu entorn. És en aquest punt on la dimensió d'aprendre a aprendre pren la màxima rellevància. L'alumne ha de conèixer i posar en pràctica estratègies i hàbits que intervinguin en el

Quines són les tres coses de la meua feina que em satisfan més?

Cada dia és diferent, no t'avorreixes mai.

Mercè. docent

propri aprenentatge. Tanmateix ha de desenvolupar habilitats que el permetin afrontar els reptes que es trobarà al llarg de la vida en diferents aspectes com el personal, el relacional, el laboral, etc.

Aprendre a aprendre és una competència essencial per la vida, transcendeix les parets de l'escola, per projectar-ho com a eina personal fonamental per a un desenvolupament satisfactori. El mestre ha d'acompanyar l'alumne en aquest procés de reflexió per conèixer i ser conscient de les seves potencialitats i les pròpies capacitats personals. I sobretot, bàsic i primordial, és poder avaluar i autoavaluar-se per tal de cercar aquelles estratègies que millorin, si cal, tot el procés d'aprenentatge.

L'aula esdevé un petit cosmos a on anar desenvolupant aquestes estratègies i competències, no només individuals però també socials. La dimensió de participació escolar de manera reflexiva i responsable és bàsica alhora de desenvolupar un ésser reflexiu, crític i actiu en vers la societat. Avui en dia, i més que mai, els infants i joves han d'adquirir una formació instrumental basada en la comunicació, la resolució de problemes i el treball col·laboratiu per fer emergir les habilitats socials, que són la base per a l'adquisició de competències globals necessàries per a la vida. El treball en equip afavoreix una funció socialitzadora i fomenta la pertinença, el compromís, la convivència, el respecte i l'empatia, entre d'altres. És en aquest entorn social a on els infants comencen a desplegar eines per esdevenir individus que viuen la "cultura de la democràcia".

A l'article "*For an international education. City, citizenship and democratic culture*" parlem de «cultura democràtica» perquè l'estudiant ha d'interioritzar que la democràcia no pot existir sense una ciutadania amb valors, actituds, habilitats i pràctiques democràtiques. La democràcia és més que un sistema polític: són els valors els que el sostenen, són les actituds i les habilitats les que ho fan possible, són les pràctiques que la construeixen. La cultura de la democràcia és el compromís dels ciutadans amb l'estat de dret; amb la determinació de cadascun dels membres d'una comunitat amb drets humans, amb el convenciment que aquells que s'hi oposen acaben resolent-se pacíficament en el contrast d'opinions, d'opcions vitals, de polítiques, de religions i concepcions culturals. De fet, és una aposta ferma i una aposta per la participació i la millora de la societat. L'escola és un gran

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Mantenir les amistats que he fet els darrers anys i poder construir-ne de noves.

Albert. estudiant

lloc per aprendre. L'alumne entra com a nen i ha de ser ciutadà, exercint els seus drets i obligacions de manera responsable. És dins de l'escola que les nenes i els nens han d'aprendre els valors, les habilitats, les pràctiques i les actituds de la cultura democràtica. Començar-ho a la universitat o en estudis equivalents és fer-ho massa tard. L'escola com a institució social i socialitzadora està cridada a donar els instruments -tot tipus de coneixement-, valors i instrucció -pràctica- per educar-los en una cultura democràtica responsable per transformar la realitat social. L'escola, com a complex de sinergies i voluntats de famílies, alumnes, professors i personal no docent, a través del seu projecte educatiu ha de proporcionar a cadascuna de les persones que la integren la competència i els valors globals necessaris per poder per afrontar no només el futur sinó el present.

Tenint en compte tots els conceptes desplegats fins ara arribem al que seria l'adquisició de la competència global. Segons el "*Marc de Competència Global. estudi PISA*" els joves d'avui dia no només han d'aprendre a participar en un món més interconnectat, sinó també apreciar i beneficiar-se de les diferències culturals. Desenvolupar una perspectiva global i intercultural és un procés que s'adquireix al llarg de la vida i on l'escola té un paper cabdal. La competència global és un objectiu d'aprenentatge que comprèn diverses dimensions i al mateix temps és permanent. Els individus competents globalment tenen habilitats per examinar qüestions locals, globals i interculturals, comprendre i apreciar diferents perspectives i visions del món, interactuar amb èxit i de manera respectuosa amb els altres i actuar de manera responsable cap a la sostenibilitat i el benestar col·lectiu. Tal i com es desplega a l'informe PISA, necessitem educar en la competència global per tal que els alumnes puguin viure en harmonia a les comunitats multiculturals, per prosperar en un mercat laboral canviant, per utilitzar plataformes multimèdia amb eficàcia i responsabilitat i per donar suport als objectius de desenvolupament sostenible.

Els alumnes competents globalment són capaços de comunicar-se de forma efectiva i respectuosa amb persones que provenen de contextos diferents (personals, culturals, socials, etc.). Adquirir la presa de perspectiva davant situacions diverses fa referència a les habilitats cognitives i socials que els individus necessiten per comprendre com pensen i senten altres persones. És la capacitat d'identificar i assumir punts de vista sovint diferents posant

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Rebre estimació per part dels meus alumnes.

Mercè. docent

en pràctica l'empatia i al mateix temps l'assertivitat. El conflicte, en tots els seus àmbits, és un procés que hauria de ser gestionat en comptes de ser negat. Participar activament en la gestió i la resolució de conflictes requereix escoltar i buscar solucions comunes. Si la persona és capaç de resoldre els seus conflictes interns gràcies a l'autoconeixement, el diàleg propi i la cura personal, tindrà moltes més estratègies per desplegar a l'hora de resoldre un conflicte extern en societat.

Un dels nostres objectius com a societat és educar persones que puguin desplegar tota la seva potencialitat pel bé propi, i al mateix temps que actuïn a favor del benestar col·lectiu i el desenvolupament sostenible. Aquesta idea, que pot semblar utòpica, ha de ser una realitat màxima en tots els entorns on l'educació esdevé un motor de canvi.

L'escola del futur ha de garantir el benestar personal, el benestar social, l'equilibri i la pau en tots els sentits. En un espectre ampli de l'individu que té cura d'ell mateix, de les persones que l'envolten, de la seva comunitat propera, de l'entorn local i global. Un individu compromès amb la solidaritat, la innovació, l'emprenedoria, la cura del món canviant i en perill. Un individu amb ganes de lluitar per un món millor, més sensible, més sostenible, més equitatiu i lliure. Pensem en el món dels nostres somnis i acompanyem a les persones per construir un món responsable i equilibrat. Si potenciem totes les habilitats i competències que una persona pot desplegar per fer el bé a ell mateix i als altres estarem sostenint un futur de qualitat, i nosaltres, els mestres, som una de les peces clau en aquest procés de millora i canvi cap a un futur millor.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Tenir una estabilitat econòmica que em permeti formar una família.

Max. estudiant

Referències

- Barret, M. et al. (2016). *Competences for democratic culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies*. Strasbourg: Council of Europe.
- Bergada N. <https://natibergada.cat/frases-celebres-sobre-esforc/>
- De Puig I., Cela J., Sarramona et al. (2015). *Competències bàsiques de l'àmbit d'educació en valors*
- *Educació en valors socials i cívics*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament
<https://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/competencies-basiques/primaria/ambit-educacio-valors.pdf>
- Fernández R., Ferreres V., Roviró I. (2021). *For an international education. City, citizenship and democratic culture*. Communication at the project meeting Researching the City: Mapping Imaginaries
- OECD (2018). *The Future of Education and Skills*. Education 2030
- PISA (2018). *Preparing our youth for an inclusive and sustainable world*. The OECD PISA global competence framework.
- PISA (2018). *Preparar a nuestros jóvenes para un mundo inclusivo y sostenible*. Marco de Competencia Global. Estudio PISA
- Sarramona J. et al. (2018). *Competències bàsiques de l'àmbit personal i social*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament
<https://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/colleccions/competencies-basiques/eso/ambit-personal-social.pdf>
- UNESCO (2022) *Reimaginem junts els nostres futurs. Un nou contracte social per a l'educació*.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

**Rebre l'estima dels nens i nenes
i trobar somriures, il·lusió
i satisfacció al seu rostre quan
s'adonen que aprenen.**

Montse. docent

Quines són les tres coses que m'illusionen del meu futur?

Poder entrar a la Universitat que sempre he desitjat.

PoI. estudiant

It's nothing new: The world as we know it is changing

As we look around at the world today, a lot has obviously changed in our lifetimes no matter how old you are. In my case dial phones, mixtapes, paper maps, flow TV and Donkey Kong are some of the things I remember from my childhood – as well as waiting many days and paying a fortune to look at photos I had taken, most of which came out blurry. Change is not even a constant but an exponential factor in our lives. We live in a global reality where our lives, nature and economies depend on each other to a degree that a crisis on the other side of the Globe quickly impacts our daily lives and family economies wherever we are. We face multiple interconnected challenges on climate, world peace, equity, natural resources, health, and well-being. And we have unprecedented opportunities for transparency, knowledge sharing and technologies to improve lives. You might also argue that we live in a post-truth experience economy where it is more about the attention you can muster than the actual value of what you contribute. To predict the competences and skills that will be necessary and valuable for our children in their young adulthood, not to mention later in their lives professionally and personally is almost impossible. Yet we make that choice every day as we invite children to take part in whatever school experience their local school and education system has chosen to provide.

My son has a daily educational experience engaging in highly collaborative project challenges. The team is global and ever-changing. They work countless hours to achieve their common goals – and never think about quitting. Everyone is expected to be on their toes, to explore independently, participate actively, and be on top of their game. My son also has another daily educational experience - run by the clock, growing out of books and assignments, divided into subject areas, and seasoned with group-work and occasional field trips. The team here is set by age and doesn't change until he

AS THE WORLD IS CHANGING, WHO HOLDS THE ANSWERS TO THE FUTURE OF EDUCATION?

By Lene Jensby Lange

HundrED Global Innovator

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

M'agrada l'escola que vaig: la classe, el teatre, el pati.

Laia. elpetitmiquel

graduates. Everyone is expected to show up, do the work, comply, contribute, and do their best. These are two very different experiences. One of them is part of his life by choice and the other by default – or rather by the choice of society. One he is drawn to and the other one he struggles to get through every day. Also, one is aimed at entertainment and hooks his brain on bits and bites, for profit, and the other one aims at growing his knowledge, skills, and life opportunities.

Too many young people, including my son, struggle to find meaning in the traditional school system. And too many leave school with the perception that they are not good learners, and with no real clue as to what they would love to do in life except that continued education is preferably not part of it, at least not in the way we traditionally think about education. With no disregard for the great work of passionate educators, inspiring schools and the multitude of great educational experiences that you thankfully find in most schools, we face a challenge remaining – or becoming – relevant in the eyes of students. It is ultimately a challenge of reimagining educational futures for all children. Not just those who fit into the system, or those who are able to pull themselves through whatever is placed in front of them. We need to do a whole lot better in reaching children who might not seem very cooperative. Who do not learn the way we prefer to teach. Children who do not feel naturally motivated or able to engage in the school experience in front of them for whatever reason. All children are excellent learners if we can get the conditions right. There is an obvious and growing disconnect between young people and the school experience that we as societies put down in front of them.

And to be honest, our school systems were never shaped by or with youth, nor are they shaped in the face of the world today or the changes we all see happening so fast around us. So how might we reimagine our schools so that they both feel and are truly relevant for our children today? How might we reimagine the content and the way we teach, work, and facilitate learning so that every child is enabled to live a life worth living now and in the future?

How do we reimagine the future of education?

A simple question that most of us have probably given a lot of thought and

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**No deixar mai de sentir-me lliure, per
aprofitar les oportunitats que em plantegi
la vida.**

María. estudiant

will certainly recognize is “what do you want to be when you grow up?”. Most of us are probably still thinking. Generations ago it was not really a question you would ask. It was in the cards because of your gender, of where you were born or the professions of your parents (i.e. father). When I was a child and pondered this question, I would go to the school library. Here, I was able to explore all the opportunities that were available. Anything to do with my future career choices could be found inside a little black box - can you imagine? (I am sure you can if you are my age). I would open this box which was full of small profession cards. Carpenter, economist, typographer, tailor, librarian, architect, blacksmith, train driver, accountant, and other exhilarating life choices. Every time I went for the most magical card I knew - ‘Designer’ - imagining myself creating clothes, jewellery, art and what not in an endless stream. The card would suggest that I apply to art school after which I could become an independent designer or artist with any luck. So, what did I do with that knowledge and dream of mine? Well, career choices have many components. A hugely influential component here was my own inner voice that mirrored what significant others in my life would suggest at the time: “How will you make a living doing that?”

When my own daughter started thinking about that very same question - ‘what do you want to be when you grow up’ - it was clear that her heart was devoted to dance. Beats was her life’s rhythm and hip hop was her language. Instead of high school she chose several full-time dance educations which the public education system was of course not offering. I have never seen a student work so hard 24/7.

My options as a designer back in the nineties - only yesterday really - would have been to sell my dashing jewelry and fashionable designs at the local city market or maybe open a little shop, selling to my town of 40.000 people. And I would be growing my inspiration and skill set with the help of a small group of peers and professors at the Art School.

My daughter on the other hand learned dance from some of the best hip hop dancers on the planet from she was 10! YouTube has provided an endless source of inspiration and learning for her, while she would share her own performances and training passes online on Instagram, making her skills visible, and in time building her brand and connecting her with a glo-

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

La innovació i la creativitat constant que requereix la nostra professió. Fa que sigui dinàmica, flexible i viva.

Montse. docent

bal community of passionate dancers – as well as artists and their agents. The Internet has completely changed how we learn, how we shop, how we communicate, how we work, how we entertain ourselves, how we spend time with friends, and pretty much every other aspect of everyday life. Even when you go for a run, you know what your average speed was and what it looks like on a monthly curve. **I even had AI write a few paragraphs for this piece.** In the bigger picture, entirely new business models have seen the light of day. The world's largest taxi company has no cars. The world's largest media do not create content. And the world's largest hotel room providers do not own a single hotel to rent out. In our digitized world the price of everything goes towards nothing, making it impossible to continue most of the business models we know, understand, and make a living from today. Just think about how little we pay today for music, news, phone calls, (e)mail etc. What will happen when we see education going through that same curve?

While the Internet and social media has obviously had a transformative effect on most things we know, it is still nothing more than a 'teenager' of age. The Internet of Things, virtual and mixed reality and not least artificial intelligence are moving into increasingly more aspects of our lives. Technology has enabled us to have friendly conversations with joking and helpful chatbots and have our own language magically translated to any other language of choice. Where will technologies be in 2030? Some of the world's leading futurist and tech innovators predict that in this decade, we will be able to meet virtually as 'physical' avatars allowing us to touch and feel each other. We will be able to buy, share and feel the experience of emotions. And in the 2030s, we will be able recreate people as avatars based on their digital footprints after they have passed on. Futurists suggest that we will see more change in the coming 100 years than we have seen in the past 2000 years. It is beyond most human minds to grasp the extent of this. How can we with any certainty best shape the education system – or even begin to advise our young people?

High tech and high social?

Let's explore two very different scenarios for the future of education. A radical response to how we might shape our future schools could be the

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Acabar una llarga carrera professional plena de sacrificis i èxits per retirar-me dignament i tenir temps lliure per seguir investigant el que m'apassiona.

Oriol. estudiant

complete elimination of traditional brick-and-mortar schools and the adoption of entirely online or virtual education. This approach would involve students learning entirely the internet and other digital means, with little to no in-person interaction or instruction – except your friendly bot that you can customize to your liking. Some proponents argue that this approach will allow for more personalized and self-directed learning.

In a very different approach, we could explore a tech-free scenario that focuses on community, compassion, and contribution which would involve a strong emphasis on experiential, project-based and hands-on learning that allow students to apply their skills in real-world settings and make meaningful contributions to their communities. We would emphasize the development of social and emotional skills, such as empathy and compassion as well as critical thinking and problem-solving skills and place solid intentional focus on building strong, supportive relationships between students, teachers, and community members. The educational experience will include mentorships, apprenticeship programs, volunteering, community service and more informal interactions, and the sense of community and belonging will be tangible. We would foster collaboration and creativity through innovation projects, crafts, storytelling and games. Learning in nature will be as important as indoor learning. We would see small-scale, local learning communities, and place a focus on building connections within them, as well as encouraging students to give back to their communities through service and volunteer work.

This type of education would be less focused on imparting specific knowledge or skills, and more on developing a well-rounded person, with a sense of community and responsibility and a desire to contribute positively to the world.

So will our future schools be physical or virtual? Will we still have teachers as we know the role today or personal teacher-bots who never loses patience with you? Will we have standard curricula or will we have personal learning journeys?

I am no one for 'either-or'. On the contrary I think we should pursue a 'both-and' solution where we shape education in collaboration with children

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

**El treball com a comunitat educativa.
D'aquesta manera, ens sentim identificats
en un mateix projecte, la nostra escola,
a la vegada que compartim junts un
objectiu comú: construir i comprometre'ns
a actuar per un món millor.**

Montse. docent

and young people and the communities, we are part of, leveraging technology in relevant ways to create learning experiences that matter positively to every child. Wonderful mosaics of creative workshops, outdoor learning, social entrepreneurship, storytelling, art, personal study time, games and play with a huge focus on building relationships and community. I would like to see schools – and students – increasingly engage in dynamic collaboration with other societal arenas locally and globally as we all grow as generous local and global citizens.

Recently I was working with a school district in Denmark to build a vision for the future. We had school leaders, teachers, and students in the room. We grouped the students towards the end and asked them to share their school experience and key messages for the future. As I share this here, imagine this was *your* workplace:

Testimony 1:

'I come school every day and I walk into a classroom with these random 25 other people whom I don't really know that well. They are not my friends. I leave as soon as I get the chance.'

Testimony 2:

'Our school looks like a prison. Every day we walk along these same corridors and into the same cells that nobody really cared enough about to create a nice atmosphere for us.'

Testimony 3:

'Why don't we learn science in nature and maths from measuring buildings? Why do we spend so much time in the same seat, looking through books or learning portals, learning in the driest most abstract ways instead of taking advantage of the real world that we can touch and feel?'

Education needs to provide positive and safe social experiences . Education needs to provide communities of belonging. Education needs to give you a place in this world where you are valued, where you are seen, where you belong, and where you can contribute. Real contemporary life and worlds should be our default learning environments. And why not design our schools so that they greet our children with natural warmth, joy, creativity,

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Arribar cada dia al matí i veure les cares de les nenes i dels nens, els somriures, la innocència i la curiositat que t'espera.

Marta. docent

play and collaboration?

The best schools I have visited all get the relationships. It is trusting. It is safe. Children are valued. They are seen as partners.

One of the most remarkable schools I have ever been to was in Cambodia. Leaving the brawling traffic of Phenom Phen, I would drive down dirt roads where families would try to make a living selling drinks, vegetables, or roasted corn outside modest homes and sheds with dogs running wild. As the lush vegetation grew more and more dense, a little side-road with the sign 'Liger Leadership Academy' emerged. It is a lower secondary and secondary school for roughly 100 students. This was the entrance, not only to the school but to a portal of how we might reimagine education.

The curriculum is the country, and the purpose is to improve the future of Cambodia and the lives of its citizens. Here students engage in quite astonishing projects such as monitoring and campaigning for coral reefs – and learning how to scuba dive to do so; mapping the wildlife of the country and publishing a book about it, and even starting the space programme of Cambodia aiming to launch a cube satellite into space to track the weather and teach others about climate change. There's such a sense of significance and impact in everyday life at the school. And there is no limit to what the students can learn whether it is to play the guitar or programme a digital currency for the campus.

The school has around 100 students. How many teachers do you think they have? On paper it is probably 8-10 teachers plus a few university interns. But the answer they will give you is 8 billion teachers – or as many as they can get in touch with on the Internet. That kind of abundant thinking holds important inspiration for all of us. Learning is never-ending, and the more we learn, the more there is to learn. And with tech there is really no limit to what we might learn in school, how we learn and who we learn with. So, whenever we begin to limit ourselves – 'we have no one who can teach drama this year' – think big! And work with students to explore what the engaging 'playlist' will look like that will get them onboard every day to take part in learning and impact communities inside and outside their school and their broader learning eco-system.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**Esdevenir una ciutadana responsable,
compromesa amb l'entorn i mai deixar
d'implicar-me en temes d'interès social
i mediambiental.**

Martina. estudiant

School is clearly no longer a necessity for knowledge-based learning. However, this allows our schools to take on an exciting new role as a social development hub – a place where we wonder, examine and relate to the world around us and reimagine our common futures. An experimental lab for the future of our societies which will eventually be created by today's students. The place where we identify challenges, potentials, and new solutions, which we put into play in collaboration with the world around us while developing as human beings, friends, neighbors and citizens. Children and adults learn and work together and impact the world around them. School in the shape of an open social learning network would allow for a new interpretation of what school is and can be. Connected local and global community hubs for belonging, learning, innovation, playing and not least generous, compassionate citizenship. And thus, as with any other generation before, we pass on the stewardship of this planet to the next generation who will reinvent it in the spirit of now.

We tend to think about education in a way where we focus almost entirely on learning, on outcomes, on achievements. And we forget to focus on living. In our quest for high performing school systems serving our economies, we have developed a very one-sided education system, mining our youth for the commodity of employable skills while neglecting the whole person and a well-rounded development with all the play and fun that should be part of any child's life every day. Children spent roughly 1100 hours every year in school and do not have the luxury of being able to quit their jobs as students. That gives us a very special obligation to listen and to share the authorship and artwork of education with our students. With my roots firmly planted in Nordic soil, I would insist that school is not just to equip children for future employment (or rather future livelihoods of which they are the innovators), but to nurture happy and healthy lives worth living now and in the future, able to navigate all its choices, challenges, changes, and commitments. It is not about the *something you want to be* when you grow up. It is about *the someone you become* and the communities you grow into, treasure, and belong to. School needs to be for life – not (just) for the economy. And it needs to be for all.

As we all contribute to reshaping our education system, I would like to suggest that we focus on three key challenges:

Quines són les tres coses que
m'il·lusionen del meu futur?

**Establir una relació
amb els meus fills
saludable i feliç.**

Miquel, estudiant

- the Equity challenge – A challenge of access to quality education which comes in many shapes and forms. Heartbreakingly many children in this world do not have the basic ‘luxury’ of schooling – or of quality schooling with qualified teachers. Also, many children learn best in ways that are not taught or facilitated in the current system. Many learning needs and learning preferences are not being met in the current education system.
- The Programme challenge – A challenge of curating a meaningful and relevant mix of foundational skills, future competences and personal growth that will engage and enable every learner to live lives worth living now and in their futures.
- The Collaboration challenge – A challenge of connection people, places and professions to provide exciting arenas and ecosystems of learning for all.

Going back to my initial question of what competencies and skills we should aim to foster, I find that it is high time that we partner deeply with young people in reimagining and crafting the future of education, regardless of the way it might be organized today. Our children and young people today will be the main creators of our shared tomorrow. The future of jobs will be what they come up with through curiosity, passion, ingenuity, and necessity as they move forward in life. Our best investment is to nurture engagement, relationships and passions of our children and young people. We have a unique chance to shake things up as we transition from an increasingly unstable foundation. May we seize that chance in collaboration with students, listening, understanding, inspiring, and nurturing as they lay down brick by brick a new blueprint for the education system that will take over after the industrial school system that is still very much in place.

On a final note, my daughter *is* pursuing dance. And my own career choice? I decided to study intercultural collaboration, strategy, and organizational development. Combined with the self-directed educational experience of creativity, experimentation, and playfulness in my childhood room (thanks mom and dad) that is what has shaped the DNA and spirit of the company

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

**Poder participar
d'un nou
aprenentatge, veure
la satisfacció de la
descoberta d'una
cosa nova.**

Marta. docent

I am running today. In its own micro cosmos, it holds a piece of the puzzle as we recreate what education is: What used to be regarded as extra-curricular leisure-pleasure-passion activities should be at the very core of education now.

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

**Fer medi i els
experiments que
fem a classe.**

Yaroslav. elpetitmiquel

Hacer prospectiva educativa es una obligación intelectual de quienes piensan sobre los asuntos de la escuela y de la educación en cualquier espacio formativo y de sociabilidad. Acertar en muchas de las previsiones que resultan de informes oficiales sobre la educación en planos nacional e internacional es más arriesgado y menos seguro. Baste para desmentirlo el amplio cupo de publicaciones e informes que desde los años 1960 genera la UNESCO desde el Instituto de Planificación y Prospectiva de París.

DIEZ MICROENSAYOS SOBRE LA EDUCACIÓN DESEADA PARA NUESTRO TIEMPO

José María Hernández Díaz

Facultad de Educación
Universidad de Salamanca

Por supuesto que es suficiente con observar la inadecuación con la realidad de muchas de las previsiones que proponen entre nosotros el Ministerio de Educación, el de Universidades, las Conserjerías de Educación, las concejalías de Educación de muchos Ayuntamientos, Institutos Municipales de Educación y organismos similares. Aunque también hay que aceptar como imprescindibles algunas propuestas de organización educativa derivadas de la demografía escolar, de la legislación principal en materia educativa, de las inversiones públicas en educación y cultura, o de los proyectos que impulsan otras iniciativas particulares.

Nuestra contribución aquí es más modesta y cautelosa, por lo que proponemos algunas reflexiones, formuladas en formato de decálogo, sobre posibles demandas y tendencias socioeducativas que germinan o intuyen, o ya están siendo practicadas dentro de proyectos educativos rompedores, personales o colectivos. Pero sobre todo hablamos de deseos que puedan llegar a cumplirse con la intervención educativa. Y nos fijamos en la educación diferente a la enseñanza superior¹, dentro y fuera de la institución escolar. Lo hacemos con toda cautela, conscientes de la limitación que supone para la educación un mundo tan aceleradamente cambiante.

¹Remitimos para la prospectiva que advertimos para la educación superior a HERNÁNDEZ DÍAZ, José María: "¿Qué Universidad para el siglo XXI?", *Revista Lusófona de Educação*. Lisboa. 52 (2021) 133-152.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

La música: compartir-la, viure-la.

Joana. estudiant

1.- Para no irnos por las ramas, hemos de advertir que compartimos **el ideal kantiano sobre la educación**. Como es bien sabido, para el filósofo alemán la educación encierra el cuidado, alimentación y la protección de los menores, la transmisión de la cultura mediante la instrucción, y el cultivo de los valores, o lo que él llama disciplina para la convivencia. También aceptamos su optimismo pedagógico cuando sugiere que la humanidad va a ir progresando por la acción educativa. “Es probable que la educación vaya mejorándose constantemente, y que cada generación dé un paso hacia la perfección de la humanidad; tras la educación está el gran secreto de la perfección de la naturaleza humana “² (individual y social, añadimos nosotros).

De esta primera reflexión se desprende para todos los educadores y responsables educativos, para quienes administran la *res pública*, en primer lugar, la obligación de cumplir con una apuesta por los derechos básicos de la infancia, respeto y protección de los mismos. Nos referimos a la vida, a la prohibición del trabajo infantil, a la alimentación adecuada, a la escolarización, a su protección jurídica y social.

Al mismo tiempo, para los educadores se hace imperiosa la transmisión a los niños y jóvenes de los saberes y conocimientos indispensables para vivir con dignidad, y saber interpretar los asuntos básicos de la sociedad en que se educan. Es obvio que hablamos a un tiempo de lo cercano y de lo global en las sociedades del siglo XXI. Y una de las categorías innegociables es la relativa al ámbito de los valores y derechos que contempla el ordenamiento jurídico de cada país de referencia, y que se ha de concretar, por ejemplo, en una posible educación para ser ciudadano responsable. La escuela, la familia, todas las instituciones educativas han de estar implicadas en ese proyecto educativo.

2.- Uno de los mayores retos que se les presenta en materia educativa a gobiernos y sociedades del presente siglo XXI, a responsables políticos y a ciudadanos, a las diferentes Iglesias y sociedades científicas, es contribuir con firmeza a completar uno de los ideales de la Ilustración. **La educación ciudadana, la escuela para todos y la razón como pauta y práctica de vida** tienen todavía un largo recorrido que seguir y metas que alcanzar.

² Cfr. KANT, Emmanuel: *Pedagogía*. Madrid, Akal bolsillo, 1983, pág. 32.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Pensar que, d'alguna manera, amb la meva professió puc contribuir humilment en la formació integral i personal dels alumnes. Afavorir el desenvolupament de les capacitats i potencialitats dels joves. Enriquir la cultura, l'esperit, els valors i tot allò que ens ajuda a ser persones.

Patrick. docent

La generalización de la escuela obligatoria para todos los sectores sociales, a niños y niñas, para continentes enteros olvidados como África, para etnias y sectores desfavorecidos en los países más desarrollados y pudientes, para emigrantes y refugiados que huyen de la miseria o de la guerra buscando preservar o mejorar sus condiciones de vida, es un derecho fundamental todavía conculcado para millones de niños y adolescentes de muchos lugares del planeta Tierra.

Las conferencias generales de la UNESCO nos permiten comprender algunos indicadores de la salud educativa que presenta el mundo, y a veces algunas de sus tendencias. Baste recordar documentos muy difundidos como el coordinado por E. Faure a comienzos de los 70 o el de J. Delors en los 90. Es indudable que tales informes y políticas mundiales sobre la educación van contribuyendo a mitigar errores, a colmar lagunas, a sugerir planes de mejora a gobernantes, técnicos en educación, profesores, maestros y ciudadanos de espíritu colaborativo. La Agenda 2030 sobre Objetivos de Desarrollo Sostenible, aprobada en 2015, que ofrece varias proyecciones sobre la educación, es otra nueva oportunidad de impulsar iniciativas hacia un mundo más justo y equilibrado en materia educativa.

Deben existir otras plataformas y marcos internacionales, organismos de grandes regiones mundiales, capaces de impulsar reformas escolares más concretas que aterricen en la resolución de grandes debilidades en diferentes niveles de los sistemas educativos respectivos. Pongamos solamente dos muestras.

Si, por ejemplo, nos referimos a la **Unión Europea** y sus países miembros caben muchas directivas complementarias en el orden educativo que completen o restrinjan actuaciones que de inicio son de competencia exclusiva de cada Estado miembro, como programas de formación, movilidad e intercambio de profesores de educación infantil, primaria, secundaria o formación profesional; programas de formación en la ciudadanía europea; acuerdos sobre marco europeo de las lenguas; avances conjuntos en materia de educación medioambiental, por mencionar solamente algunas de las muchas

³ Cfr. "Recomendación del Consejo de 28 de noviembre de 2022 sobre los caminos hacia el éxito escolar sobre las políticas para reducir el abandono escolar prematuro", *Diario Oficial de la Unión Europea* de 9 de diciembre de 2022

opciones que se contemplan recientemente para ir alcanzando objetivos de éxito en los diferentes sistemas educativos de los países miembros³.

Si cambiamos de continente, podemos prestar nuestra atención al programa Meta XXI promovido por la Organización de Estados Iberoamericanos (OEI) para una mejora sustantiva de los sistemas educativos de **América Latina** en 2021. Este programa fue aprobado en El Salvador en 2008, aceptado por los países firmantes y, hasta el momento, ha ofrecido resultados aceptables para la mejora cuantitativa y cualitativa de los sistemas educativos de los países que componen América Latina.

3.- Quienes se atreven a adentrarse a vislumbrar el porvenir, al menos el más inmediato, como le sucede a las propuestas del escritor israelí Yuval Noah Harari⁴, formulan como un eje vertebrador de nuestras sociedades la **idea de cambio acelerado**. Prevalece la provisionalidad de los conocimientos adquiridos, de avances y transformaciones rápidas en las formas de conocer, producir nuevas tecnologías, inventar nuevas expresiones musicales o formas de bailar, contribuir a la dinámica acelerada de la investigación básica y aplicada. Desde esta lectura del problema, la respuesta educativa debería ser sencilla, capacidad de adaptarse al cambio rápido y acelerado que muestra nuestro mundo en su globalidad, aunque unas sociedades lo vivan de manera más temprana y otras en un segundo nivel.

Hay elementos de esa transformación rápida de la marcha del mundo, como la llegada y generalización de **internet** a partir de los años 1990, o la aparición impetuosa de la **telefonía móvil y las redes sociales** en la primera década de este siglo, que resultan irrefutables, como nos recuerdan ensayos muy divulgados y científicamente aceptados, como los de Manuel Castells⁵. De tales instrumentos tecnológicos y de comunicación no podemos desprendernos, sino adaptarnos de forma crítica, como ciudadanos y como profesionales de la educación. Es una realidad incuestionable porque el día a día de nuestros estudiantes se mueve en esos parámetros culturales y educativos, como es bien sabido, y es un hecho real dentro y fuera de la

⁴ Cfr. HARARI, J.N.: *21 lecciones para el siglo XXI*. Madrid, Penguin Random House, 2020 (3ª)

⁵ Cfr. CASTELLS, M.: *El poder de las redes sociales*. Barcelona, La Vanguardia Ed., 2014; IDEM: *La galaxia internet*. Barcelona, Ed. Rosa dels vents-UOC, 2002; IDEM. *La era de la informació*. 3 vols. Madrid, Alianza, 1997.

institución escolar.

Son muchas las derivaciones y consecuencias educativas que se intuyen como necesarias a partir de ese proceso acelerado de digitalización y difusión inmediata de la información. Así, la necesaria alfabetización digital de nuestros estudiantes, por básica que fuese, como en su día sucediera con la alfabetización derivada de la difusión de la imprenta desde la segunda mitad del siglo XV y el consiguiente despegue de la escolarización. Así también la imprescindible readaptación de espacios y tiempos dentro de las instituciones educativas, o la adaptación y creación de nuevos materiales escolares con componentes o formatos digitales.

4.- **La educación en competencias** para el ejercicio de la vida profesional es una aspiración declarada de cualquier inversión en educación, ya sea ésta pública o particular. Lo fue desde el origen de las primeras expresiones institucionales de la escuela elemental y aquella lejana y definida formación profesional que representa la *edubba* en la cultura de los escribas de Mesopotamia hace más de 5000 años, o la de los mandarines chinos. Lo fue en las aspiraciones que asignaba el movimiento de la Ilustración para la educación. Lo es, con mayor o menor fortuna, en los preámbulos y deseos de las leyes de educación de todos los países mínimamente organizados en este siglo ya más que avanzado en su primer cuarto. Debe serlo en el futuro, con independencia de las modalidades que asuma. Uno de los siete saberes que propone Edgar Morin para la educación del futuro es precisamente la pertinencia del conocimiento enseñado y aprendido⁶.

Cuestión muy diferente es educar para adquirir **competencias competitivas**, como sugieren varios modelos procedentes de los intereses de los países capitalistas que representa la OCDE. Lo que expresa el programa PISA (Programme for International Student Assessment) en todo el mundo, desde su primera aplicación en el año 2000, es revelador de las competencias que el neocapitalismo globalizador propone para sus intereses de las próximas décadas en todo el mundo.

También es un reto de nuestro tiempo que los sistemas educativos sean

⁶ Cfr. MORIN, Edgar: *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. Barcelona, Paidós, 2001

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

M'il·lusiona la incertesa.

Ryan. estudiant

capaces de avanzar en la aplicación de modelos organizativos de formación profesional, donde se armonice de manera dual la formación global y armónica del joven ciudadano con su formación aplicada a un campo profesional que le permita obtener competencias técnicas y profesionales adecuadas para su más fácil inserción en el mercado laboral.

5.- En las últimas cinco décadas han aflorado en la reflexión conceptual, y desde luego en lo que afecta a los sistemas educativos de todo el mundo, varios paradigmas que hoy ya son emergentes e ineludibles en las prácticas sociales, políticas y educativas, y que deben ser asumidos de forma **transversal** en toda expresión cultural y educativa. Los enumeramos de forma escueta y los desarrollamos después: **ecológico, feminista, intercultural, atención a la discapacidad, pacifista y consumerista**.

Salvo posiciones fundamentalistas y negacionistas, la inmensa mayoría de los ciudadanos del mundo son conscientes de los límites de convivencia y continuidad de nuestro planeta Tierra. Hay que educar para la protección y la adecuada convivencia con la naturaleza física y social de nuestro entorno próximo y lejano. Se impone un compromiso ético con lo que el Papa Francisco llama la “casa común” en su bella encíclica “Laudatio si” (2015). Y ahí ha de desempeñar un papel decisivo la **educación ecológica**⁷.

Es ya inexcusable la posición subsidiaria que aún se asigna a las mujeres, a las niñas, dentro del sistema escolar, o en el marco familiar y espacios de sociabilidad o medios de comunicación de masas. Los **derechos educativos plenos de las mujeres** han de estar reconocidos, desde la primera infancia a la universidad. Lo que ahora conocemos de expulsión de las niñas y jóvenes de Afganistán de los institutos de secundaria y de la universidad, o lo que ocurre en Irán, clama a la humanidad y no podemos desviar nuestra mirada hacia otro lado. Pero también en nuestro quehacer educativo cotidiano tenemos una responsabilidad para no aceptar conductas, materiales didácticos, libros, videos, discursos despectivos para los derechos educativos de las niñas y mujeres⁸.

En un mundo tan diverso en razas, etnias, lenguas, culturas, religiones se

⁷ Cfr. HERNÁNDEZ DÍAZ, José María y HERNÁNDEZ HUERTA, José Luis (ed.): *Historia y presente de la educación ambiental. Ensayos con perfil iberoamericano*. Salamanca, Farenhouse, 2014.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Desenvolupar habilitats com la creativitat i innovació, la comunicació positiva, col·laboració i treball en equip, la intel·ligència emocional...

Patrick. docent

ha abierto camino el paradigma de la **interculturalidad** aplicado a la educación. No podemos practicar la respuesta del avestruz y dejar de reconocer la evidencia del hibridismo, de la mezcla. Hemos de mirarnos al espejo para reconocer esa diversidad incuestionable que se desprende por todos los poros, aunque los países más desarrollados crean que pueden poner puertas al campo. La educación tiene aquí un papel decisivo para ayudar a construir de forma transversal conciencias ciudadanas, abiertas, receptivas, solidarias⁹. La adecuada atención social y educativa a las **personas con discapacidad** es ya un derecho no discutido, y por fortuna desde todas las administraciones hoy se van poniendo los medios oportunos para hacer realidad esa aspiración, rompiendo así una secular tradición de olvido y marginación. En el siglo que vivimos el mundo ha tomado conciencia de la situación y se van asignando recursos educativos humanos y materiales para mitigar la desigualdad que supone para un buen número de personas su situación de discapacidad. La Declaración de Salamanca (1994) representó un aldabonazo extraordinario hasta alcanzar cotas de merecida dignidad conceptual, y posterior aplicación educativa, pero queda un largo camino por recorrer hasta alcanzar cotas de dignidad en los planos social y educativo¹⁰.

La **educación para la paz** es una aspiración siempre inacabada, más aún cuando hoy el mundo vive una atroz guerra en Ucrania. Pero desde la educación todos tenemos la obligación de buscar y construir sociedades menos confrontadas, haciendo prevalecer la cultura del diálogo. El tema ha generado miles de trabajos y reflexiones, desde Kant a los movimientos pacifistas de la década de los años veinte, postulando la cultura escolar del diálogo y la construcción de la paz desde las escalas inferiores del sistema educativo hasta las de mayor rango, en propuestas transversales. Es un asunto de necesaria e imprescindible actualidad educativa de formato transversal¹¹.

⁸ Cfr. BALLARÍN DOMINGO, Pilar y IGLESIAS GALDO, Ana: "Feminismo y educación. Recorrido de un camino común", *Historia de la Educación. Revista Interuniversitaria*. 37 (2018) 37-67.

⁹ Cfr. FONTANA, Josep: *Europa ante el espejo*. Barcelona, Crítica, 1994; HERNÁNDEZ DÍAZ, José María; POZZER, Adecir; CECHETTI, Elcio (coords.): *Migración, interculturalidad y educación. Impactos y desafíos*. Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca/ Edições Argos de Unichapecó (Brasil), 2019

¹⁰ Cfr. ONU/MEC: *Declaración de Salamanca y marco de acción para las necesidades educativas especiales. Aprobada por la conferencia mundial sobre necesidades educativas especiales: acceso y calidad*. Salamanca, 7-10 de junio de 1994, pp. 49.; ECHEITA SARRIONANDIA, Gerardo y VERDUGO ALONSO, Miguel Ángel: *La Declaración de Salamanca sobre necesidades educativas especiales diez años después: valoración y prospectiva*. Salamanca, Instituto Universitario de Integración en la comunidad, 2004; AINSCOW, Mel: "Respondiendo al desafío de la equidad en los sistemas educativos", *Aula. Revista de Pedagogía de la Universidad de Salamanca*. 17 (2011) 73-87

Quines són les tres coses que més
m'agraden de l'escola?

**Les activitats que
fem i els jocs que
ens preparen les
mestres.**

Noa. elpetitmiqueu

La **educación consumerista**, para el consumo responsable de bienes materiales y servicios, es una obligación moral y una necesidad imperiosa de nuestra educación frente al poderío total que el sistema neoliberal nos impone en todos los aspectos de la vida personal y pública. El ciudadano del mundo hoy no lo es como tal, sino consumidor, y cuanto más alocado e irreflexivo, mucho mejor para los intereses de los beneficios del capital. La escuela y todas las instituciones educativas han de saber abordar de forma transversal un problema que de ninguna manera le ha de resultar ajeno o tangencial¹².

6.- El concepto de la **decolonialidad** va más allá de la descolonización de muchos países respecto a las potencias imperialistas, producida sobre todo en el siglo XX, aunque todavía pervivan casos de flagrante neoimperialismo y dominio colonial clásico. De manera muy resumida podemos aceptar que la decolonialidad, concepto fecundo en particular en América Latina, representa una apuesta por afirmar lo que Boaventura de Sousa Santos denomina las epistemologías del Sur frente a las supremacías intelectuales impuestas por Occidente en el pensamiento, en los sistemas educativos. Es lo que también propone Harold Bloom cuando cuestiona para la literatura, los libros de texto, los canales informativos, los modelos educativos, la exclusividad de la verdad representada por el “canon occidental”, fuera del cual todo es error o producto cultural de segundo nivel, proceda de la cultura que sea, diferente a la occidental. Traducido en palabras llanas, la cultura y la ciencia debe soltar el lastre de la exclusividad supremacista en contenidos de los *curricula*, la uniformidad en el uso de los instrumentos de difusión (la lengua inglesa por ejemplo), y ser más sensibles a las aportaciones de otros continentes, comunidades indígenas, culturas africanas, o asiáticas, que van a enriquecer la perspectiva de los saberes dando entrada a otras formas de generar el conocimiento, o de contemplar el valor radical que tiene la naturaleza. Es un gran reto para enriquecer y aportar diversidad a la educación del siglo XXI. Occidente no puede despreciar otras formas de comprender el mundo y de transmitirlos así a las nuevas generaciones¹³.

¹¹ Entre otros, KANT, E.: Sobre la paz perpetua. (1795), con varias traducciones; LÁZARO LORENTE, Luis Miguel: “El <espíritu de Ginebra> y los educadores españoles de entreguerras”, pp. 37-52, en HERNÁNDEZ DÍAZ, José María (coord.): *Influencias suizas en la educación española e iberoamericana*. Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2016.

¹² Cfr. ARANA MARTÍNEZ, José M^a y CASTRO CARDOSO, Dionisio de (coords.): *Consumir sin consumirse. Educación para el consumo*. Madrid, Pirámide, 2015.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**Aprofundir en allò que
m'apassiona i no deixar
d'aprendre durant tota la vida.**

Mariona. estudiant

7.- Todo proceso educativo debe llevar en la mochila un **proyecto ético**, para cada individuo, para los grupos donde se forma y socializa, para la sociedad próxima que lo acoge, para la Tierra y el mundo en su conjunto, dadas las conexiones explícitas o invisibles que existen entre cada uno de esos elementos. Los educadores del presente y de las próximas décadas han de concebir el mundo en términos de cosmopolitismo, de responsabilidad compartida, como propone Tom Popkewitz, o de educar para la democracia real y la ciudadanía global, y no para la renta individualista, como nos recomienda Martha Nussbaum, Premio Príncipe de Asturias de las Ciencias Sociales en 2012. Frente al individualismo insolidario se impone la defensa de una ética ecológica, como propone Nicolás Martín Sosa, pensando en la adecuada traducción al plano educativo¹⁴.

8.- Una **educación amable, creativa e innovadora** ha de ser una aspiración de la educación del siglo XXI en que se formen niños, adolescentes y jóvenes. La escuela como institución, y su compleja red organizativa, se mueve en la ambivalencia de reprimir y de liberar, de vigilar y castigar¹⁵, pero también de crear un clima satisfactorio para la educación de niños y jóvenes generando una cultura escolar amable, creativa e innovadora. Los ideales del Movimiento de la Escuela Nueva de hace ahora un siglo, proponiendo superar la escuela tradicional, continúan siendo válidos y pendientes de cumplimiento: paidocéntrica, activa, sustentada en el valor formativo del equipo, pertinente y funcional para las demandas de niños y adolescentes. El *learning by doing*, el aprender haciendo que formuló de forma magistral J. Dewey mantiene su actualidad como propuesta para nuestro siglo, tanto como las directrices emanadas de su difundido “credo pedagógico”¹⁶.

9.- Apostando por la aspiración a una ciudadanía activa, lo hacemos por

¹³ Cfr, MENESES, María Paula, y BIDASECA, Karina (coords.): *Epistemologías del Sur*. Buenos Aires/Coimbra, CLACSO, 2018; BLOOM, Harold: *El canon occidental*. Barcelona, Anagrama, 2013 (8ª); MENDES, Vitor Hugo: “Giro decolonial e educação no contexto latino-americano”, *Aula. Revista de Pedagogia de la Universidad de Salamanca*. 28 (2022) 41-53.

¹⁴ Cfr. POPKEWITZ, T.S.: *El cosmopolitismo y la era de la reforma escolar, La ciencia, la educación y la construcción de la sociedad mediante la construcción de la infancia*. Madrid, Morata, 2009; NUSSBAUM, M.: *Los límites del patriotismo: identidad, pertenencia y ciudadanía mundial*. Barcelona, Paidós, 1999; MARTÍN SOSA, N.: *Ética ecológica: necesidad, posibilidad, justificación y debate*. Madrid, Ed. Libertarias, 1990.

¹⁵ Cfr, LERENA, Carlos: *Reprimir y liberar. Crítica sociológica de la educación y de la cultura contemporáneas*. Madrid, Akal Universitaria, 1983; FOUCAULT, Michel: *Vigilar y castigar*. Madrid, Siglo XXI, 1982 (1ª en francés en 1975).

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

Que els mestres ensenyen molt bé i moltes coses.

Desmond.
elpetitmiquel

una **educación participativa y democrática**. Una educación para nuestro siglo debe generar espacios de democracia crítica y constructora de consenso y diálogo. Creemos en una educación de calidad también en el proceso de aprendizaje, no solo en los resultados. De ahí la importancia que tienen en el sistema educativo elementos tan significativos como la presencia de padres, estudiantes, sindicatos, representantes de la sociedad, de los movimientos de renovación pedagógica y de la gestión política, dando vida a logros democráticos como los consejos escolares de centro educativo, y también en otras escalas municipales, autonómicas y estatales. Servicios como una inspección educativa con talante colaborativo y técnicamente libre y capaz, impoluta de otras mediaciones políticas, disponer de servicios complementarios de apoyo como equipos especializados de carácter psicopedagógico, o la gestión democrática y eficaz del centro educativo en base a una concepción abierta y participativa de la dirección escolar, son la mejor garantía de la calidad del trabajo educativo. En esta dirección camina, por ejemplo, el conocido “*Fórum Europeo de Administradores de la Educación*” (2003), ofreciendo reflexión, experiencia y formación en este capítulo tan decisivo para los sistemas educativos de nuestro siglo XXI.

10.- Una educación animada por **profesores y educadores bien formados y reconocidos social y económicamente**. La evidencia de éxito escolar que nos ofrecen países como Finlandia, donde los maestros y profesores son altamente seleccionados, que poseen una formación envidiable, pero que también gozan de un reconocimiento social y económico de primer nivel, puede ser un indicador y una buena pauta a seguir por otros muchos países. Sin duda, ello requiere cambios profundos en los sistemas de selección, en el proceso formativo y en la compensación social y económica adecuada para los profesores, que necesitará una fuerte inversión en educación por parte de las respectivas autoridades gobernantes. Son medidas urgentes, si se desea caminar en esta dirección de quehacer exitoso y de calidad real de la escuela.

El profesor debe poseer una buena formación científica y pedagógica inicial, pero también ha de estar dispuesto a participar en procesos de formación continuada en lo científico y en lo pedagógico. El profesor debe tener clara conciencia de ser un animador del proceso de adquisición y construc-

¹⁶ Cfr. DEWEY, John: *El niño y el programa escolar. Mi credo pedagógico*. Buenos Aires, Ed. Losada, 1967.

ción del conocimiento, de enseñanza y aprendizaje, y no un banco-depósito de saber del que van aflorando conocimientos que se imponen a los estudiantes, niños, adolescentes y jóvenes. El profesor debe poseer cualidades de empatía suficiente, para saber situarse a la altura de muchas de las demandas de sus estudiantes, porque también es educador, y ser capaz de compartir en equipo los procesos de enseñanza y aprendizaje, abandonando la idea de hacer la guerra por su cuenta. El profesor debe estar comprometido e inserto con su entorno, con la comunidad y con la Tierra, defendiendo valores de cooperación y solidaridad con todos los sectores sociales, pero de forma particular con los más débiles y marginados

Finalmente, el profesor es la clave del éxito del modelo de educación que propugnamos, de donde se desprende la importancia y trascendencia de implementar políticas de renovación profunda en este ámbito tan decisivo de la cadena que conforma el sistema educativo, y no solo el escolar. Profesores, padres, sindicatos, Movimientos de Renovación Pedagógica, sociedades científicas, responsables de políticas educativas, de forma coordinada y organizada tienen a la vista un atractivo reto para la educación del siglo XXI en sus próximas décadas. ¡Mucho ánimo en la tarea!

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Poder acompanyar els estudiants en el seu procés educatiu i contribuir en la formació dels ciutadans del futur.

Lluïsa. docent

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Quan trobes exalumnes i et parlen del seu pas per l'escola recordant anècdotes i bons moments.

Marta. docent

Así es como define magistralmente la educación – contribuir a formar a personas “libres y responsables”- el 1er Artículo de la Constitución de la UNESCO. Ya hace aproximadamente un siglo que Francisco Giner de los Ríos había, en el mismo sentido, manifestado que la educación es mucho más que información, capacitación, instrucción: “Es dirigir con sentido la propia vida”. Es decir, poder ejercer en plenitud las características distintivas de cada ser humano, actuando cotidianamente en virtud de las propias reflexiones, y no al dictado de nadie.

EDUCACIÓN PARA SER “LIBRES Y RESPONSABLES”

Federico Mayor Zaragoza

Director General UNESCO (1987-1999)

Fundación cultura de Paz

“Los hombres no son si no son libres”, escribió en *Sefarad*, Salvador Espriu. Lo primero es, pues, aprender a ser, aprender a comportarse con alas amplias para el vuelo alto sin adherencias ni adicciones. Cada persona es única, capaz, de forma exclusiva y distintiva, de pensar, imaginar, inventar, anticiparse, crear! Cada ser humano, creador, facultado para inventar su propio futuro, nuestra esperanza.

Libres... y responsables. Responsables para tener siempre en cuenta que el plural de “yo” es “nos-otros”. Por eso creo que son tan lúcidas y oportunas la grandes “vías” del proceso educativo que estableció la Comisión Jacques Delors en su *Informe sobre la Educación en el siglo XXI*, cuya preparación les encomendé siendo Director General de la UNESCO a principios de la década de los 90: “Aprender a ser; aprender a conocer; aprender a hacer; aprender a vivir juntos”. Aprender a vivir juntos, actualmente, a escala mundial.

En muy pocos años se ha ampliado enormemente el ámbito de nuestra “responsabilidad”. Hace tan solo unas décadas los seres humanos vivían confinados territorial e intelectualmente en unos cuantos kilómetros cuadrados. Ahora, de golpe, podemos “ver” el conjunto de la Tierra, los seres que la habitan, todas las personas. Y, como decía Don Miguel de Unamuno, “nada nos debe ser ajeno”. Responsabilidad intergeneracional, para que se

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

M'agrada que els mestres ensenyin tal com ho estan fent ara.

Júlia. elpetitmiquei

mantenga la habitabilidad del planeta, para que las generaciones venideras puedan, como con tanta clarividencia estableció en 1945 la Carta de las Naciones Unidas, vivir apaciblemente, sin el horror de la guerra y la confrontación. Paz en la Tierra, paz con la Tierra.

Consciencia global para poder comparar, apreciar lo que tenemos y conocer las precariedades de los otros; para vencer la inercia y cambiar lo que debe cambiarse, conservando los valores universales que unen la infinita diversidad cultural de todos los seres humanos; y facilitar la gran transición que se avecina gracias, precisamente, a esta visión global y a la capacidad de expresarnos libremente mediante la moderna tecnología de la comunicación y de la información.

Educación para que se sepa siempre discernir entre el medio y el fin, entre la herramienta y los grandes objetivos éticos. En la era digital, en la que ya son posibles la conciencia global, la libre expresión y la progresiva participación de la mujer hasta alcanzar la igualdad, es más importante que nunca en el pasado contribuir al “nuevo comienzo”. La historia se ha caracterizado por el poder absoluto ejercido por unos cuantos hombres sobre el resto de los hombres y todas las mujeres, basados en el perverso adagio de “si quieres la paz, prepara la guerra”. Todos invisibles, anónimos, súbditos, espectadores impasibles, obedientes, silenciosos, silenciados. La propia vida tenía que ofrecerse cuando los designios del mando así lo decidían. Se anuncian grandes transiciones: de una economía basada en la especulación, la deslocalización productiva y la guerra (4 mil millones de dólares al día en gastos militares y armamento al tiempo que mueren de hambre miles de personas, la mayoría de ellas niñas y niños de 1 a 5 años) a una economía basada en el conocimiento para un desarrollo global sostenible y humano; y de una cultura secular de imposición, dominio y violencia a una cultura conversación, de comprensión, conciliación, alianza y paz.

Estas transiciones sólo tendrán lugar si la educación —para ser libres y responsables— **está al alcance de todos durante toda la vida.**

¿Qué más pedagogía que la del amor, qué enseñanza más efectiva que el ejemplo? La educación no es un proceso que se sigue a una edad determinada en unos centros escolares determinados. La pedagogía se basa en la cer-

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

Aprende i interrelacionar coneixements que els serveixin per la vida.

Xavier. pare

canía, en la personalización, en la autoestima. En saber que cada uno, en la medida de sus posibilidades, tiene que sembrar para obtener frutos mañana. Hace unos años escribí que además de “atreverse a saber” (*sapere aude*) es necesario saber atreverse, para participar, para “ser” ciudadano, actor y no espectador. ¡Cuánto ha influido en mi vida aquella frase de Edmund Burke que dice: “Qué pena que pensando que puedes hacer poco no hagas nada!”.

“Todos los seres humanos iguales en dignidad”. Todos “libres y responsables”. De este modo se esclarecerán los actuales horizontes sombríos.

No puedo dejar de mencionar a José Luis Sampedro y Stephane Hessel, dos nonagenarios que, hasta el último momento, fueron capaces de transmitir a la juventud, junto a un análisis de la realidad sin paliativos, el derecho a una vida digna para todos y el deber de movilizarse, de participar, de cooperar, de compartir, de comprometerse. El deber ineludible de involucrarse, de implicarse. ¡Viejos líderes para nuevos tiempos!

José Luis Sampedro animaba a la juventud a “viajar hacia uno mismo, guiado por la brújula secreta”: “Sea Ulises tu guía / al viajar por tu vida, compañero. / Taponas tus oídos contra toda sirena, / átate al duro mástil de tu barca / y, obediente a tu brújula secreta, pon rumbo a la aventura irrenunciable: /el viaje hacia ti mismo”. Para “conocerse a uno mismo” es necesario este viaje “irrenunciable”, sin escuchar canto de sirena alguna.

Y, les recordó que “Tendréis que cambiar de rumbo y nave”, con su inmensa autoridad moral, en un momento en que los seres humanos, por primera vez en la historia, podían ya expresarse libremente, y comenzaban a inquietar a los poderosos. La mayoría estaban convencidos de que debían reconducirse muchas direcciones... pero hay que cambiar *también* “de nave”, subrayando así que las transformaciones de la actual situación deben ser realmente profundas, radicales.

Stephane Hessel, por su lado, escribió a sus noventa y tres años en los primeros párrafos de “¡Indignaos!”: “Todos juntos debemos velar para que nuestra sociedad sea una sociedad de la que podamos estar orgullosos: no esta sociedad de sin papeles, de expulsiones, de recelo hacia los inmigrantes; no esta sociedad que pone en duda la jubilación, el derecho a la Seguridad

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Veure l'evolució dels nostres infants des de la seva entrada a I3 fins a convertir-se en una persona amb criteris per defensar les seves opinions.

Irene. docent

Social; no esta sociedad donde los medios de comunicación están en manos de la gente pudiente...”... ¡Indignaos!... “porque de la indignación nace la voluntad de compromiso con la historia... De la indignación nació la resistencia contra el nazismo y de la indignación tiene que salir hoy la resistencia contra la dictadura de los mercados... ¡Indignaos!, sin violencia...”.

Es pues indispensable el compromiso, la implicación, de la sociedad. Ya no basta con conocer los problemas y levantar la voz. Es preciso participar de tal manera y tan masivamente que se haga realidad –me gusta mucho perseverar en este tema- el lúcido inicio de la Carta de las Naciones Unidas: “Nosotros, los pueblos...”.

“Debemos crear, no basta con resistir”, advertía severamente Hessel. Conscientes de la especial responsabilidad de una humanidad situada ya en el contexto del antropoceno, inventar el futuro. Solidaridad a escala mundial, solidaridad intergeneracional.

En 2011, totalmente identificado con el llamamiento de Hessel y la forma de hacerlo, publiqué un pequeño libro titulado “*Delito de Silencio*” en el que “exhortaba a implicarnos”, a constituirnos democráticamente, a convertirnos de súbditos en ciudadanos plenos, a pasar de espectadores a actores”. Ahora, gracias a las nuevas tecnologías de la información, “los pueblos” –secularmente sometidos al poder absoluto masculino, temerosos, silenciosos- ya podrán alzar la voz... “La voz que pudo ser remedio... y que, por miedo, no fue nada”. ¡La voz de vida, voz debida a las generaciones venideras para llevar a cabo hondas transformaciones que pueden poner en sus manos, por fin, las riendas del destino común! “Ha llegado el momento de plantarse, de decir con serenidad y firmeza que la humanidad no puede seguir padeciendo los inacabables estertores de un sistema que ha desembocado en una gravísima y múltiple crisis (social, alimentaria, financiera, medio ambiental, política, democrática, ética...). Ha llegado el momento de la movilización ciudadana frente al “gran dominio” (económico, energético, militar, mediático...). Ha llegado el momento de alzarse, de no cejar... “.

Para establecer desde ahora los posibles escenarios del mañana –la anticipación es componente esencial de las cualidades que distinguen a la especie humana- es necesario disponer de criterios muy claros y precisos en rela-

ción a la “calidad de vida” en las distintas partes del mundo, de tal modo que los diseños del futuro representen exactamente lo que deseamos construir.

Com-partir para con-vivir, para des-vivirse por los demás, para iluminar los caminos del mañana “caminando con el amor a cuestas” como nos recordaba el gran Miguel Hernández.

¡La incontenible marea del ciberespacio ha comenzado! La movilización popular permitirá manifestar críticas e iniciativas. Serán “los pueblos” aquellos que, por fin, expondrán sus puntos de vista, sus soluciones y se comprometerán a ponerlas en práctica.

18 de noviembre de 2022.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Veure altres realitats molt diferents a la pròpia i d'aquesta manera ampliar el meu punt de vista en molts aspectes.

Marta. docent

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

El bon ambient de treball que sovint aconseguim, fruit de l'esforç de moltes persones que remem en la mateixa direcció.

Irene. docent

Technology-Enhanced Learning Environments (TELE)

The Industrial Revolution fundamentally altered how we lived and worked, marking a significant turning point in history. As factories and mass production expanded, there was an increasing demand for a more educated and trained workforce. Public education was initially expensive and primarily aimed at preparing a small group of people with the necessary knowledge and skills to work in factories and other industrial settings. During this time, the usage of textbooks and lectures increased, and teachers started utilizing practical teaching methods. Schools became an essential part of life, and the number of educated children was an important measure of the quality of a country's population. However, the focus of education was instruction. It aimed to make the delivery of content simpler and faster for people to obtain the knowledge and information to serve the Industrial Revolution's needs. Teachers and books were the primary sources of information. All the students were expected to learn the same thing at the same time. The education system sorted out the slower students and supported the successful ones. Measurement of progress was based on the achievement of predefined objectives and time rather than learning. Most students were left behind (and still behind).

With the advent of new digital technologies, the 21st century changed the needs and priorities in life. Internet and social media, with the availability of mobile devices, changed how we communicate and how we access and share information. We started talking about artificial intelligence and intelligent systems that can perform many tasks that we do manually. Recent changes in the early 21st century allowed the automation of various tasks, majorly impacting all production industries. Human labor requirements declined, allowing businesses to create more goods and services in less time (Schwab, 2017).

A PARADIGM CHANGE IN TEACHER EDUCATION

Olgun Sadik

Middle East Technical University,
Turkey

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

Poder viure en una societat sense conflictes socials.

Zhiqiang. estudiant

These developments require new skills to be ready for the fast changes in this technological revolution. Instead of having conceptual knowledge and being prepared to do repetitive tasks, the new era requires students to produce creative and ethical solutions to complex problems in collaboration with other students. Students must use their potential, study real-life problems in interdisciplinary learning environments, work effectively in teams, develop empathy skills, apply ethical practices, and quickly adapt to changing situations (Benkler, 2019).

These skills required a new system of education that changes the focus from instruction to learning and learning environment design that gives kids a hands-on opportunity to learn about STEAM disciplines (science, technology, engineering, art, and math). To meet this need, various new approaches and environments were designed in the early 2000s. Some examples of new learning environments are FabLabs, Makerspaces, Innovation Labs, and Design Studios. The common feature of these environments is that they allow students to use various technologies and can be defined as *technology-enhanced learning environments* (TELE). They are becoming more popular learning settings widely available in public and private organizations. Public libraries, schools, and non-profit organizations offer spaces for children to gain various skills, including crafting to programming, allowing them to fail, innovate, create, and develop a wide range of 21st-century skills. The aim is project-based, hands-on experimentation and learning. They provide a range of tools (e.g., electronic materials, 3D printers, laser cutters, hand tools, art materials, textiles, and more) for designing new ideas and developing new products while gaining the necessary skills. Technology-enhanced learning environments have the potential to make an impact on what we see as education and how we should prepare our children for the future.

Theoretical foundations

The idea of project-based, experiential, active, hands-on learning is not a new approach in education. Not all but some of the leading advocates of this approach can be listed as Jean Piaget, John Dewey, Paulo Freire, and Seymour Papert. Swiss researcher Jean Piaget is renowned for his studies in developmental psychology, cognitive theory, and evolutionary epistemo-

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

La relació que s'estableix amb les persones, companys i sobretot amb els nens i nenes.

Irene. docent

logy (Papert, 1999). He respected children's way of knowing and argued that education should be customized to each student's needs and capabilities (Lefa, 2014). Piaget supports that children learn better in a learning environment where they are engaged in the learning process and interact with the environment in a hands-on way (Lefa). American educational reformer and philosopher John Dewey is recognized for his ideas in the field of progressive education (Waks, 2013). Similar to Piaget, Dewey argued that traditional education systems that aimed to meet the industrial Revolution needs failed to meet students' real-life learning needs, focusing too much on rote learning and memorization. Dewey (1963) suggested a "progressive education model" in that students actively participate in their own learning experience, explore the material, and solve problems meaningful in their lives. Brazilian educator and philosopher Paulo Freire is well known for his contributions to critical pedagogy. Freire (1985) defined traditional education as a "banking model of education" and defined a teacher as someone who deposits information into students' minds like a bank account. He critiqued this approach and defended "problem-posing education," where students were encouraged to criticize, question teachers, and challenge assumptions. Papert (1991) is a contemporary theorist and computer scientist who proposed constructionism as a theory for technology-enhanced learning environments. According to constructionism, learning is an embodied process where students actively construct meaning using material rather than receiving information from teachers. Papert believed in making for learning. He proposed that learning can be best achieved when children use computers and other technologies to solve problems through design and development. Papert emphasized the importance of children sharing their projects with other people that they find meaningful.

All these great minds and others (e.g., Reigeluth and Duffy (2014)) emphasized a need for a paradigm change in education. With advancements in technology and the popularity of technology-enhanced learning environments, it would be possible to change how we educate our children. Students can use these learning environments, which often have various hands-on and digital tools and materials, to plan, develop, and build real-life projects. Students who learn best via practical, experiential tasks may find this learning form helpful. Technology-enhanced learning environments have the potential to catalyze a paradigm change in education (Peppler et al., 2016).

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

M'agrada escriure i dibuixar.

Marçal.
elpetitmiquel

A paradigm change is a significant change in how something is seen or addressed. A paradigm change in the context of education would entail a fundamental change in how education is approached, such as a move from a conventional method to a more contemporary, student-centered approach. This could entail adjustments to the curriculum, instructional techniques, assessment methods, and more. A paradigm change in education would be a dramatic change in the entire educational system (Reigeluth & Duffy, 2014). The traditional teaching method is no longer adequate to meet students' needs in 21st-century learning environments, necessitating a paradigm change in education. The information and skills kids need to succeed are changing along with the world, which is changing quickly. Memorization and rote learning are prioritized in the traditional educational model, which does not effectively prepare children for the issues they will encounter in their daily life today (Mayer, 2002). Teaching kids the abilities to be creative, solve problems, and think critically would be the focus of a paradigm change in education.

An example of a Technology-Enhanced Learning Environment Project in Public Schools

A technology-enhanced learning environment for innovation is a space that allows children to play and fail. It should be designed to be flexible and adaptable to interdisciplinary learning experiences and should be an integral part of the school culture (Mersand, 2021). As an example of this kind of paradigm-changing catalyst, Turkey's Ministry of National Education (MNE) announced the Design Skills Labs (DSL) project in 2017 as part of the country's 2023 Education Vision plan (MNE, 2018). By the end of 2022, around 9,000 schools had DSLs. DSLs are learning environments where learners can practice their knowledge and skills in various fields as they design, create, and make things, using problem-solving and critical thinking skills with various media (MNE, 2022). DSLs are places where students' experiences are the primary motivator.

Students are expected to apply what they have learned to real-life situations and to practice what they have learned through creative production processes. Science, art, culture, sports, and life skills are all expected to

Figure 1: A high school's Design and Skill Lab from Ankara, Türkiye (MNE, 2022, p. 24)

be connected in these spaces. DSLs provide learners with the following multiple domains at the elementary and middle school levels (MNE, 2022), including the Wood and Metal Lab, the Drama and Critical Thinking Lab, the STEM Lab, the Visual Arts Studio, the Music Studio, the Sports Areas, the Life Skills Lab, the Software Design Lab, the Nature, and Animal Caring Lab. Similarly, there is only one lab designed for high school students that is more interdisciplinary and holistic, called the Science and Arts Lab, where art and science are connected in one space. The Ministry of National Education funded schools that wanted to create the space and conducted teacher professional development workshops in different domains. In addition, the Ministry created guiding books for teachers, students, and administrators.

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

**Fer les persones més grans i amb ganes
d'aprendre sempre. Fer-les més fortes,
amb criteris clars i valors. Fer-les lliures
i poder decidir com ser felices.**

Marta. mare

Some challenges and importance of teachers in the change

I was involved in the project and saw it as a catalyst for a paradigm shift in Türkiye's education system. It was uniquely located in public schools and created a movement for student-centered, project-based learning enriched with various technologies. K-12 students worked in DSLs and participated in national technology competitions from these places. However, after more than five years, the project did not make a significant impact at the macro level due to several challenges within the system. One challenge was the national curriculum, which did not allow room for change. In addition, teachers in Türkiye have a significant teaching load of up to 40 hours weekly. These made it so difficult for teachers to find time for project-based activities for their students. Other challenges included administrators and parents who saw success as scores on exams rather than skill development. In the Information Age, education systems need to create new measures of success that emphasize and promote skill development. Moreover, teacher knowledge, skills, and resistance to change significantly hindered the project's impact.

Change of teacher role and education in 21st Century

While some educators may be eager to test new ideas and approaches and make the time, others might be more resistant to change. Many teachers will likely need assistance and professional development to be fully ready for such a paradigm change in education. This can include training in cutting-edge teaching techniques, gaining access to materials and resources, and having opportunities to work with other educators and specialists. Whether a paradigm change in education is ultimately successful will depend on how willing teachers are to accept change and how well they are prepared for it. Integrating technology-enhanced learning environments in public schools should start with teacher education. We need to reconsider preservice teacher education. Traditional teacher education programs often include coursework in child development, instructional tactics, and classroom management. However, we need to ensure that future teachers are well-equipped to handle the new demands of the job and provide their students with a high-quality education. To prepare them, technology-enhanced learning environments should be incorporated into the preservice

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

L'espontaneïtat dels infants.

Carles. docent

teacher education curriculum. Teacher educators should design activities and develop projects that encourage future teachers to explore the material, develop projects, improve their STEAM skills, and create electronic portfolios demonstrating their skills.

In an effort to create this opportunity for future teachers, I was part of a team of researchers who built a technology-enhanced learning space for teacher education at Inonu University's School of Education in Turkey. The space included eight labs:

1. Computer lab
2. Design lab
3. Electronics and Robotics Lab
4. Virtual Reality Lab
5. Entrepreneurship Lab
6. Woodwork Lab
7. Video and Audio Studio
8. Play, Collaboration, and Socialization Area

Most of these labs were separated by large glass doors that could be moved to create more expansive spaces for interdisciplinary projects. An essential part of the space was the Play and Socialization area, where future teachers could meet their colleagues, play with electronic game consoles, play board games, and socialize with one another. Students from other departments (e.g., engineering, arts and sciences, law) would come to the space and work with future teachers, providing a good opportunity for collaboration between students from different departments.

My colleague and I conducted a research study with in-service teachers to understand their needs in DSLs (Demirata & Sadik, 2021). Our goal was to identify teachers' needs to be successful in technology-enhanced learning environments and inform teacher education programs to prepare future teachers. In-service teachers shared the following primary needs:

1. a certain level of English language proficiency,
2. experience in STEM fields,
3. technical knowledge and skills,

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

No renunciar a la creativitat com a característica humana davant de la irrupció de les noves tecnologies.

Uma, estudiant

4. making data-driven decisions to assess students' development in technology-enhanced learning environments,
5. working collectively and receiving feedback from colleagues

Figure 2: Photos from a technology-enhanced learning space for pre-service teachers

Based on the interview and survey data we collected, to prepare future teachers for technology-enhanced learning environments, we need to make sure that they all have a certain level of proficiency in English to access and understand available resources online and improve their necessary knowledge and skills. Knowledge of STEM areas and technical skills are essential competencies that need to be developed. Future teachers need to be given technology literacy (using the Internet effectively) skills and advanced technical knowledge, including basic computer programming and 3D modeling. Using hand tools and safety in these environments are also crucial for this preparation. Assessment in open-ended projects is another area for improvement. It is essential for future teachers to experience, design, and implement project-based assessment strategies in these spaces.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

**Sentir-te jove a
l'estar envoltat de
jovent.**

Héctor. docent

Finally, collaboration and social skills were critical in technology-enhanced learning environments. Therefore, when we designed the space at Inonu University, we created multiple spaces for pre-service teachers to collaborate, socialize and play.

Conclusion

In this brief chapter, I aimed to make a case to promote making in learning through innovation, considering individual needs, encouraging diversity, and allowing children to be active in their learning process and have ownership of their learning. In addition, I wanted to present an example learning environment to foster change. Furthermore, I tried to explain teachers' importance, new roles, and needs in 21st-century learning settings. This approach is not futuristic; it is what education should aim for. I believe our children deserve a better childhood, a childhood that allows them to pursue their interests and makes them happy and healthy.

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

M'il·lusiona viure en una societat més tolerant, en la qual tothom sigui conscient de les seves pròpies limitacions i diferències amb la resta, i això no doni peu a la discriminació, odi cap a l'altre o cap a un mateix.

Bruna. estudiant

References

- Benkler, A. E. (2019). Real life is interdisciplinary. <https://www.thecrimson.com/article/2019/9/3/benkler-real-life-interdisciplinary/>
- Demirata, A., & Sadik, O. (2021). Design and skill labs: Identifying teacher competencies and competency-related needs in Turkey's national makerspace project. *Journal of Research on Technology in Education*, 1-27.
- Dewey, J. (1963). *Experience and education*. Collier Books.
- Freire, P. (1985). *The politics of education: Culture, power, and liberation*. Greenwood Publishing Group.
- Lefa, B. (2014). The Piaget theory of cognitive development: an educational implications. *Educational psychology*, 1(1), 1-8.
- Mayer, R. E. (2002). Rote versus meaningful learning. *Theory into practice*, 41(4), 226-232.
- Mersand, S. (2021). The state of makerspace research: A review of the literature. *TechTrends*, 65(2), 174-186.
- MNE. (2018). *Turkey's Education Vision 2023*.
- MNE. (2022). *Tasarım Beceri Atölyeleri*. <https://tba.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/03/tbaKatalog.pdf>
- Papert, S. (1999). Jean Piaget. *Time*, 153(12), 104-106.
- Papert, S., & Harel, I. (1991). Situating constructionism. *constructionism*, 36(2), 1-11.
- Peppler, K., Halverson, E., & Kafai, Y. B. (2016). *Makeology: Makerspaces as learning environments (Volume 1)* (Vol. 1). Routledge.
- Reigeluth, C. M., & Duffy, F. M. (2014). Paradigm change in education: Introduction to special issue. *Educational Technology*, 3-6.
- Schwab, K. (2017). *The fourth industrial revolution*. Currency.
- Waks, L. J. (2013). John Dewey and the Challenge of Progressive Education. *International Journal of Progressive Education*, 9(1), 73-83.

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

Saber mantenir l'interès per l'estudi de les matèries científiques.

Elisabet. mare

Although I am not a futurist, I think everyone in education is involved in an endeavor that should regularly look ahead to the horizon of what our youth will face in the future. Trying to predict specific events in the future is a fool's errand, but if we learn from history and evaluate current trends, we can make some reasonably accurate guesses about what things may look like 5, 10 or maybe even 20 years into the future. Throughout this chapter, I'll make some general predictions about what I think our kids need to learn and what educators need to keep up with the changes ahead. Please feel free to contact me in a few years to tell me I'm wrong!

A common adage in the US, and maybe more widely, is that education is slow to adapt to change. This plays out in all parts of formal education – the design of learning environments, instructional styles, content coverage, teacher preparation, stakeholder expectations and many other areas. One way to view this is that this inertia, or resistance to change, helps to keep education steady and prevent issues created by frequent changes in direction. An alternative viewpoint is that this inertia makes it very challenging to adjust course when changes are needed. One issue here is that education does not operate in a vacuum. In the rest of life, change is constant. In a world where advances in technology are driving changes at what seems to be a faster pace each year, the inertia of education to remain like it was the year before or 5, 10 or 50 years before that is, in my view, problematic.

I used to be a middle school science teacher. Now I work at a university to prepare future science teachers. We do a lot of research on STEM (science, technology, engineering and mathematics) and on making. I also oversee a makerspace and a maker van at our School of Education.

For the last 15 years, I have been researching how people get interested in

THE FUTURE OF EDUCATION

Adam V. Maltese

Professor of Science Education
Martha Lea and Bill Armstrong
Chair in Teacher Education

Director, MILL Makerspace +
Uplands Maker Mobile

School of Education
Indiana University – Bloomington

Quines són les tres coses que més m'agraden de l'escola?

**El pati,
que és molt gran, i jugar-hi a futbol.**

Roger.
elpetitmiquel

STEM. In one project, called Making STEM Pathways, we were looking at how engineers, computer scientists and other STEM professionals originally got interested in these subjects as young children and how that interest continued beyond that initial spark. One of the things we were looking at was trying to understand the role that making and tinkering played in the development of their interest. We learned that many of those STEM professionals talked about the role of failure and that they never got a chance to fail when they were younger children. They only ever got that chance to fail when they were professionals or maybe in graduate school. Since then we spent a lot of time thinking about how important this is and whether we can change that in education. This insight about failure also led to other projects where we're looking at what happens when kids fail while they're making. We are also looking at the role of educators in causing these situations and how their responses may increase or decrease the resilience and persistence of their students.

Going beyond STEM interest to learn more about the role of making and failure in learning pushed me to think more about the real goals we have when educating our youth. Pondering this led me to see that for many places in the world there exists something I'll call "conventional educational dogma." This dogma is a story that parents pass on to their children. I'll outline the steps, with the first being that young students should go to school. From early school they might go into higher education or directly into the workforce. For those who go into higher education they will eventually find their way into employment. Employment leads to earning money and money leads to stability and happiness. Many also believe and share implicitly or explicitly that the better a young person does in school the more likely they are to end up with the best jobs that lead to more income and greater happiness.

As I met people from various places and walks of life I realized that this type of belief about the importance of education seems to be apolitical and exists across the globe. I don't fully disagree with this dogma, but I have wondered in what situations, for whom and to what degree does this prove to be true. At the same time, I was first thinking about this I also happened to be traveling a lot for work and talking to others in education from different countries. To find out more about these countries I engaged in a bit

Quines són les tres coses que m'il·lusionen del meu futur?

**M'il·lusiona arribar a ser una persona
capaç d'aportar el meu gra de sorra a la
societat.**

Bruna. estudiant

of Googling to find relevant learning standards and other education policy documents. I can't say this is exciting reading, but what soon caught my attention was that, when countries articulated their vision for the future, the rhetoric was very similar.

In almost all cases, the documents included some version of the following logic. The current and future economic success of a country are tied to innovation. Next is that innovation is based primarily on people and companies involved in STEM-related industry, research and development. Following from this, it is critical to improve STEM education, which they seek to achieve through making these topics more rigorous in school. By rigor, my sense is that they often mean that students should know more content and engage with more challenging topics at earlier ages. In reading these I kept thinking – we already know: a) that we ask teachers to cover too much (in all subjects), and that b) when educators are required to cover lots of material the way they achieve this is most often through direct/didactic instructional approaches. And so this logic is something I'd like to challenge – the idea that rigor will lead to better STEM and better innovation.

I assume if you're reading this book, you often hear statements like “when today's six year-olds enter the workforce, a large percentage of the jobs that they will enter have not even been invented yet.” If this is true, then it seems that if we educate in the traditional way, we're setting them up for failure. Instead, I think we need to create educational systems that lead to more flexible and more innovative thinking. To be blunt, I will say that our current form of schooling cannot really lead to innovation. It often leads to good test performance, but it does not lead to developing innovative capacities.

This claim should lead to at least two questions: 1) if this is true, how do we have so much innovation in the world? and 2) what is better than the current model?

To the first question, I cannot claim that we have no innovation in the world. However, I now firmly believe that much of this innovation happens despite the schooling that most youth receive rather than because of that education. In my mind, most schooling privileges standardization

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

**Saber i aprendre
a adaptar-me a
noves situacions
i realitats.**

Marta. docent

over divergent or creative thought. By standardization I mean that we want schools and teachers generally covering the same topics and performance is usually measured on how accurately students repeat facts back to the instructor or how well they can compute an answer using known algorithms. I would not classify myself as an expert in invention and innovation, but what I have learned about these outcomes is that rarely are discoveries or innovations made by doing the same thing thousands of times. Instead, we often credit purely creative thought, divergent thinking, coming at the problem as an outsider with fresh perspective, or even errors and mistakes with playing a key role in innovation. Therefore, I think that much of the creative thought and innovative capacity individuals possess is developed outside of school walls. I'd go further to say that we would have even MORE innovation in our world if our schools operated differently.

To the second question, there are a couple different ways that have been shown to help develop skills and the propensity toward developing innovative thinking in students. The most common approach is through inquiry instruction. Related to this, there is benefit to engaging youth in practices that are authentic to a range of disciplines. Next, although it is often discouraged in formal schooling, engaging children (and adults too) in play has been shown to lead to creative thinking. Finally, I am a believer that engaging learners in making and creative practices can achieve these goals too. Since there are volumes written on inquiry, engaging in authentic practices and play, I will focus here on making.

While the current version of making that we talk about in relation to education may involve new technologies, humans have been making for 2.6 million years. In the US, making, in the form of Home Economics and Shop Class, fell out of favor for a while, but as with many things, we're in a cycle now where educators see value in getting kids to use their hands to make and create. However, the current version is somewhat different than its predecessors in at least three key ways. First, there is a large infusion of newer technologies that are often associated with making, including 3D printers, laser cutters, CNC mills and others. Second, making in education is often part of other classes rather than a stand-alone class. This means that no specific group of educators "owns" making and there is much more integration of these practices into the subjects commonly taught in scho-

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Transmetre coneixement i aprendre constantment de l'alumnat.

Joan. docent

ols. Third, whereas shop class suffered from the stereotype that it was for kids who were not on the academic track, making is often available more broadly. Now, these statements are generalities and exceptions abound, but I wanted to provide some sense of the differences in these educational modalities. To summarize – making is a new approach that is rooted in older, even ancient approaches, but also some elements that make it unique and worthy of attention.

Although I just said that making is often associated with new technologies or high-tech spaces, I want to make it clear that in my mind making is not about “space” or the “stuff”. A makerspace, by itself, doesn’t do anything. More importantly, it’s critical to realize that excellent maker education can (and does) happen without fancy tools or space. Over the last few years, I have worked with colleagues to provide training to hundreds of educators about making. A simple way we have come to think about this is: making is not what to teach (content) and it’s not where to teach (space), but it’s a different way to teach.

Why is it worth us talking about making here and why do I think it addresses some of the needs expressed earlier? Making is often student-centered and focuses on local problems that have relevance and authenticity for the learners, which brings a number of benefits. First, each learner can be an individual and represent themselves as an individual. Inherently, making also allows for exploration. This exploration can follow the whims of the learner or be more guided by the instructor but it is not likely that all learners will explore the same ideas in the same ways. This exploration allows individuality and learners to follow their curiosities and create things that are their solution to a given challenge or problem. Through this exploration and creation, learners will experience failure. In embracing these experiences educators can help children to understand that failure is part of problem solving, part of the design process, part of creation and generally part of learning challenging things. Another benefit from all of this is that making frequently generates an expression that individuals get when they see something that they had in their mind come out in front of them. It might be 3D printed or sewn or a world they created in Minecraft, but the look is unmistakable as an expression of joy and pride. For educators, this look is addictive. As soon as you see this in your learners, you want to see it

Equines són les tres coses que m'illusionen del meu futur?

Provocar canvis socials per a viure en un món sense discriminacions de gènere, raça o d'orientació sexual.

Júlia. estudiant

over and over again. I think this comes from the personal exploration and, unfortunately, it is something rarely seen in classrooms that focus on rote learning. While joy and pride are great outcomes, educators often say that when students have these experiences they feel more independence, efficacy and empowerment and as a result are more likely to push themselves further and take on greater challenge to make improvements or in future work – and so it is a virtuous cycle.

We need to also think about how we adjust schools and schooling to address these changes, While there are myriad shifts needed for all of this to work well, I will focus here on a few changes that I think are most salient. These changes are associated with how we prepare teachers, what content teachers should teach, how teachers teach (discussed above), and how we evaluate learning. It is imperative that we make changes in all of these aspects in order to drive changes in student outcomes.

I will touch on each of these ideas in turn. First, if we think of the preparation of new teachers, those of us who prepare future teachers need to find better ways to get these pre-service teachers (PSTs) practice and experience in working with youth. This increased experience should improve their comfort level as instructors and their ability to be dynamic in the classroom and modify instruction to support learners who might be exploring a diverse range of topics and approaches. In my experience, many teacher educators are doing what they can to encourage PSTs to understand and think about how they can provide their future students with choice and voice. Most teacher educators include a variety of inquiry-based approaches that are very much in line with what we think is best for developing these problem-solving skills in learners. That is a great foundation, but we need to build on that foundation to get pre-service teachers to feel more confident in how to implement these approaches. One conclusion I have drawn over my years in this role is that many of our PSTs are unfamiliar and even afraid of inquiry-based instruction. I was puzzled when I first encountered this, but now I am quite confident that this is mostly because they never experienced this type of instruction themselves. With this lack of experience, it is an unfamiliar mode of instruction and they lack a readily accessible mental model of what this should look like. Because of this, we cannot simply tell them this is the right way to teach - we need to give

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Veure l'aprenentatge i el progrés dels estudiants.

Isabel. docent

them extensive experience in teaching with these methods. I use methods here because it is important, in my mind, to understand that inquiry-based instruction is not a single approach, but a collection of varied approaches that give students a range of choices in the topics that they are investigating, how they are investigating those topics, and how they are going to demonstrate their learning of those topics.

There are a number of different approaches in teacher preparation programs that work toward getting pre-service teachers experience with learners. Whatever the style of approach. I am a strong believer that we need to encourage more of this practice to occur in order to give teachers adequate chances to try out the methods we are telling them they should employ. One approach that we have been working on lately is the use of a virtual reality environment to mimic classroom interactions for elementary and middle school settings. While there is still a lot of work to be done with our simulator, there is very good potential with this approach for providing a supplement to PSTs that gives them more experience practicing the instructional approaches we are encouraging them to use. Our main goal with VTS is to provide a context that is authentic enough that PSTs are able to implement instructional methods and practice them repeatedly to gain comfort in their use. As teacher educators, VTS gives us the opportunity for providing synchronous or asynchronous feedback to the instructors with the goal of continual improvement. With further development coming, we are confident that VTS can provide a range of educational contexts that support the learning of PSTs.

We plan to use artificial intelligence to improve the authentic nature of the classroom in a few ways. First, the incorporation of AI will allow us to create scenarios in the virtual space that include naturalistic variability so that although the contexts may look and feel similar each experience can be set up to be unique, much like real classrooms. One of the things that we are most excited about involves building in learner characteristics. such that each student avatar in VTS speaks, responds and behaves in certain ways. This might include the incorporation of various challenges or exceptionalities that each learner faces and common idiosyncrasies that all learners bring to the classroom. Overall, we feel that increasing the amount of practice and feedback that PSTs receive, particularly when they are able

Quines són les tres coses que espero de l'educació?

**Millorar l'autonomia, el
saber-se espavilar en un món
canviant.**

Xavier. pare

to practice inquiry-based instruction methods, should lead to new teachers entering the classroom with significantly more hours of practical experience working in front of learners - be they real or virtual.

Another change that is needed is to adjust the expectations for what content students need to learn and what content educators need to incorporate into their instruction. This is not a simple topic and is the focus of years and years of writings, editorials, research papers and debate. I will not get deep into that conversation here, however, I think there are a few general things that we should encourage and support that can help create a more positive environment for fostering the development of problem-solving skills in youth. One topic that frequently comes up when discussing content is academic standards. Commonly, when we start discussing with educators how they can be more innovative in their practices, they lament that if they had fewer topics to teach they would be able to dig into those topics in a more engaging way and work to develop deeper understanding of those topics. It seems universal that we ask teachers to try to accomplish too many tasks and cover too much content. What this inevitably leads to is often shallow learning of a variety of facts without encouraging critical thinking and application of the concepts we are introducing to students.

If we are looking to increase the applicability of content and integration of topics to reflect what students will see out in the real world, this needs to be reflected in assessments too. We regularly talk about the importance of integrating STEM topics rather than leaving these concepts siloed. If we agree with this, then we also need to assess STEM in an integrated way. This might involve an examination where students are conducting work that requires them to leverage science content, to engage in mathematical thinking, to think about the engineering design process and other related ideas all while explaining how they would solve a problem in their community. Additionally, this integration should go beyond linking adjacent content 'peers' (e.g., math and science) to include subjects from the arts, literature, foreign language, social studies and history, and others. This seems like it would more truly capture learning in the areas that we think are valuable for students to learn and to engage in real-world problems they will face when they graduate. Beyond making adjustments to classroom assessment, an equally important challenge will be changing the content

and format of standardized assessments. This will be a major task but is an essential component that is often pointed to as a barrier to the shifts I've discussed in this chapter.

Here I tried to present my view of the 'future of education' and how we really need to make changes if we want it to better prepare youth for solving all of the problems we are leaving them. Although I am frustrated that the system that has lasted for generations is not better at meeting the needs of our youth, I know it came about at a different time. I also understand that few of the changes I describe here are simple. Instead, most of these will require large forces, including significant time and money to address the inertia of the education system. Despite this inertia, I think changes are needed to help our youth.

Quines són les tres coses de la meva feina que em satisfan més?

Fomentar la capacitat d'adaptació, ser polivalent, reciclar-se formativament i aprendre constantment.

Patrick. docent

STM Col·legi Sant Miquel dels Sants **la meva escola fa 160 anys!**

Carrer Jaume I el Conqueridor, 11
08500 Vic.
T. 93 886 12 44

Ronda Camprodon, 2
08500 Vic
T. 93 886 05 95

stm@santmiquel dels sants.cat
www.santmiquel dels sants.cat

